

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Kriminalita nezletilců jako sociálně-patologický jev

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Vypracoval:
Bc. Jaroslav Hloušek

Brno 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Kriminalita nezletilců jako sociálně-patologický jev“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu, uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

Brno, březen 2008

Bc. Jaroslav Hloušek

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Jaroslav Hloušek

OBSAH

ÚVOD	3
-------------	----------

I. Teoretická část

1. Trestná činnost dětí a mládeže	6
1.1. Juvenilní delikvence	6
1.2. Nejzávažnější a nejčastější formy trestné činnosti nezletilých z pohledu trestního práva, kriminalistiky a kriminologie	11
1.3. Sociálně patologické jevy a jejich přerůstání v trestnou činnost dětí a mládeže	18
1.4. Stav a vývoj kriminality dětí a mládeže	30
1.5. Dílčí závěry	33
2. Prevence kriminality dětí a mládeže	35
2.1. Základní oblasti a současné trendy prevence kriminality dětí a mládeže	35
2.2. Prevence kriminality dětí a mládeže v pojetí celospolečenském a místní preventivní aktivity	41
2.3. Výchovné a preventivní působení školy a pedagoga	47
2.4. Sociální pedagogika a prevence trestné činnosti dětí a mladistvých	52
2.5. Dílčí závěry	55
3. Trestání nedospělců z pohledu společnosti	57
3.1. Současná legislativní úprava	57
3.2. Postavení mladistvého a nezletilého pachatele v systému trestního práva	60
3.3. Hranice trestní odpovědnosti jako jeden z faktorů, eliminujících kriminalitu nezletilců	70
3.4. Dílčí závěry	77

II. Empirická část

4. Výzkumné šetření mezi nezletilými žáky základních škol	79
4.1. Vymezení výzkumného problému	79
4.2. Cíle šetření a stanovení hypotéz	80
4.3. Výzkumné metody a metodika výzkumu	82
4.4. Charakteristika výběrového vzorku	86
4.5. Výsledky šetření, zpracování dat	88
4.6. Interpretace dat, komparace výsledků výzkumu s hypotézami	94
4.7. Závěry výzkumu	104
Závěr	106
Resumé	109
Anotace a klíčová slova	110
Literatura a prameny	111
Přílohy	115

ÚVOD

Zločin a trest jsou dvě kategorie, které patří k sobě. Zločin je čin, jehož spácháním dochází k porušení právního pravidla chování a má vždy svoji společenskou nebezpečnost. Za porušení pravidla chování potom následuje spravedlivý trest, tedy následek spáchaného závažného skutku. Vznikl tak pojem trestný čin, který by měl ochraňovat před kriminalitou celou společnost.

Páchání protiprávního jednání, které je neslučitelné s normami dané společnosti, provází lidstvo od jeho vzniku. Mezi osoby, které trestnou činnost páchají, se vždy řadili i děti. V historii bylo uplatňováno mnoho způsobů, kterými měla být kriminalita potlačována, zpočátku však nebylo přihlíženo k tomu, zda byl zločin spáchán dospělým nebo dítětem. V dávné historii a v některých zemích ještě v minulém století, byly pachatelům za spáchané protiprávní jednání ukládány kruté a nelidské tresty. Tyto tresty byly ukládány i dětem a mnohdy jim předcházelo mučení.

Postupnou humanizací společnosti se zejména v civilizovaných státech světa některé tresty stávaly nepřijatelné a byly rušeny. Někde však takové tresty používají stále.

Používání krutých trestů obecně, ale zejména vůči dětem, bylo odsouzeno také představiteli osvícenství. Humanisté prosazovali přesné vymezení protiprávního jednání i stanovených trestů a žádali, aby bylo při ukládání trestu přihlíženo nejen ke všem okolnostem, ale i k osobě pachatele. Rodily se také názory požadující, aby byl trest spojen s nápravou a převýchovou pachatele.

Ani na našem území nebylo v historii zacházeno s delikventy z řad dětí nejlépe, ale jak uvádí Kuchta, „již Karel IV. ve 14. století ukládal při právu útrpném přihlížet při výměře trestu, kdo je mladý či z jiného důvodu nemá dostatek rozumu, k dobrozdání znalců.“¹ Důležitým obdobím, byla doba císařovny Marie Terezie. V tomto období byly položeny základy širšího vzdělání, rovněž základy pro zvýšení právního vědomí a pro vznik našeho právního řádu. Z tohoto období také pochází stanovení hranice trestní odpovědnosti na patnáctý rok věku.

Až na přelomu 19. a 20. století došlo při náhledu na mladého člověka, jako

---

¹ Kuchta, J. a kol. Kriminologie II. Brno: MU Brno, 1993, s. 22.

pachatele zločinu, k důležité změně. „V této době dochází k formování prvních právních úprav pro zacházení s dětskými a mládežnickými delikventy. Takovou právní úpravou byl například rakouský Zákon o soudnictví nad mládeží z roku 1928 či německý Zákon o soudnictví nad mládeží z roku 1923, nebo na našem území zákon č. 48/1931 Sb., upravující trestní soudnictví nad mládeží.“² Tento zákon zprošťoval trestní odpovědnosti jedince, kteří spáchali zločin z nerozumu a dále mladé jedince neznalé zákona. Jeho hlavním cílem nebylo za každou cenu trestat, ale zejména provinilce napravovat a vychovávat.

V současné době je protiprávní jednání dětských a mladistvých delikventů specificky právně ohraničeno a přihlíží se ke specifickým obdobím dětství a dospívání. Přitom je brán v potaz zejména fakt, že kriminalita dětí a mládeže má mnoho příčin, že tyto příčiny je třeba odhalit a odstranit a že samotné uložení trestu není řešením problému.

Problematika dětské kriminality mě zaujala jako závažné a aktuální celospolečenské téma. Ve své diplomové práci jsem se zaměřil na ověření základních východisek dětské a mládežnické kriminality. Především jsou to zjištění, že kriminalita dětí a mladistvých je široce rozšířeným závažným a negativním jevem, na který působí a který ovlivňuje celá řada faktorů. *Tato práce si dává za cíl poukázat na příčiny vzniku tohoto společensky negativního jevu, na společenskou závažnost a nebezpečnost trestné činnosti, páchané nezletilými a mladistvými osobami a zdůraznit význam a důležitost preventivních opatření.*

Práce je rozdělena do čtyř částí. Jádrem textu je tvořeno třemi teoretickými kapitolami. Základním zdrojem informací a teoretických poznatků, byla literatura, uvedená v seznamu literatury, dále právní normy, vztahující se k tématu. Čerpáno bylo rovněž z internetových pramenů.

V první kapitole jsou popsány příčiny vzniku kriminality dětí a mladistvých, dále jsou zde vymezeny základní pojmy. Rovněž jsou zde popsány nejzávažnější formy kriminality nezletilých osob, které zahrnují ta nejzávažnější kriminální jednání. Součástí

---

² Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 266-267.

první kapitoly jsou i statistické údaje, popisující stav a vývoj trestné činnosti, páchané nezletilými a mladistvými pachateli.

Druhá kapitola se věnuje prevenci kriminality dětí a mladistvých. Popisuje prevenci v jednotlivých resortech i na místní úrovni, prevenci rodinnou i sociální. Je zaměřena na prevenci a působení školského prostředí. Popisuje postavení pedagoga v procesu výchovného a preventivního působení. Pozornost je v této kapitole věnována i roli sociální pedagogiky.

Třetí kapitola vymezuje současná legislativní opatření, upravující tuto oblast kriminality. Je rovněž zaměřena na popis faktorů, které ji eliminují, zvláštní pozornost je zde věnována diskusi o hranici trestní odpovědnosti. Zabývá se srovnáním hranice trestní odpovědnosti u nás a v dalších zemích Evropy a rovněž mírou vlivu, který hranice trestní odpovědnosti má na snížení kriminality dětí a mládeže.

Poslední, centrální část diplomové práce, je věnována empirickému šetření. Toto šetření navazuje na předchozí části textu. Hledá odpovědi na konkrétní otázky, vycházející ze shromážděných teoretických poznatků. Jeho cílem je potvrzení hypotéz, které se vztahují k některým kvantitativním specifikám kriminality dětí, ke kvantitativní rozdílnosti dětské kriminality ve městech a na venkově, k rizikové úloze volného času nebo k preventivní a výchovné úloze pedagoga na základní škole.

Samotné šetření bylo prováděno mezi nezletilými žáky sedmých a osmých tříd základních škol na vybraných základních školách na venkově i v městské aglomeraci v rámci Jihomoravského kraje. S ohledem na charakter ověřovaných hypotéz, vzhledem k nutnosti získat dostatečné množství dat, bylo šetření provedeno formou krátkodobého, kvantitativního průzkumu, za použití dotazníkové metody. Výstup provedeného šetření má formu empirické stati, ve které jsou shrnuta získaná data.

1. Trestná činnost dětí a mládeže

Problematika delikvence dětí a mládeže je tradičně jednou z klíčových oblastí. Svoji pozornost na ni upírají kriminologové i celá společnost. Společnost je díky jejich nezralosti a specifickým problémům v dospívání tolerantnější vůči dětem, pokud spáchají trestnou činnost. Avšak s ohledem na nárůst kriminality dětí a mládeže v posledních desetiletích, se společnost kriminality páchané dětmi a mládeží obává, navíc mnohdy jsou slyšet hlasy, požadující represivnější přístup vůči těmto pachatelům.³

„Je smutné až tragické, že v době, kdy by se děti a mladí lidé měli těšit na pozitivní možnosti, které jim život v dospělosti nabízí, mnozí z nich, někteří dokonce před dosažením staršího školního věku, nastupují životní cestu zločinu a asociálního chování.“⁴

1.1. Juvenilní delikvence

Kriminalita dětí a mládeže, označovaná jako juvenilní delikvence zahrnuje protiprávní skutky, spáchané dětmi, ale rovněž spáchané mladistvými a i osobami blízkými věku mladistvého.

Pojmový aparát

Trestný čin

Trestný čin je jednání, které je společnosti škodlivé a pro společnost nebezpečné. Jeho znaky jsou uvedeny v trestním zákoně. Oblastí práva, která se zabývá trestnými činy a ochranou společnosti před nimi, je trestní právo.

---

³ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 265.

⁴ Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005, s. 132.

Kriminalita

Kriminalitou rozumíme jeden ze sociálně patologických jevů a vyjadřuje souhrn trestných činů, spáchaných ve společnosti.

J. Kuchta vymezuje kriminalitu dětí a mládeže jako „nejzávažnější sociálně patologický jev, jako poruchu v jejich chování, kterou dochází k porušování trestněprávních norem.“⁵

Delikvence

Delikvence zahrnuje poruchy v chování dětí a mládeže, při kterých dochází k porušování sociálních a právních norem ve společnosti. Je širším pojmem než kriminalita. Zahrnuje i širší okruh protispoločenského jednání a tedy i jednání méně závažná, jejichž společenská nebezpečnost je natolik nízká, že nemohou být hodnocena jako jednání kriminální. Obvykle se pod tímto pojmem rozumí i protiprávní chování osob, které nejsou díky nízkému věku trestně odpovědné a proto se pojem delikvence nejčastěji užívá pro označení trestné činnosti dětí a mládeže.

Mládež

Mládež je sociální skupina, která již neplní roli dítěte, ale společnost jí ještě nepřiznává postavení dospělého. Určitým charakteristickým znakem je například skutečnost, že se jedná o osoby většinou ekonomicky závislé, připravující se na povolání. V praxi se za mládež považují osoby mladší 18 let.

Dítě

Dítě je obecně osoba mladší 18 let. **V trestně právním pojetí v ČR, je za dítě považována osoba mladší 15 let. Podle trestního zákona, nejsou osoby mladší 15 let trestně odpovědné.** Trestně právní odpovědnost v ČR zakládá až dovršení 15 roku věku a až od tohoto momentu je možné proti pachateli vést trestní stíhání. Dítě je zde chápáno jako osoba, která není ještě natolik vyspělá, aby při spáchání trestného činu chápala nebezpečnost svého jednání a dokázala jej ovládat. V odborné literatuře je možné se setkat i s pojmy nedospělí, nedospělci, nebo nezletilci, které jsou užívány právě pro děti a mládež, tedy pro věkové kategorie osob nezletilých a mladistvých.

---

⁵ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 267.

Prekriminalita

Takto bývá označována kriminalita páchaná dětmi. „Prekriminalitou rozumíme činnost, které se dopouštějí osoby před dosažením věkové hranice trestní odpovědnosti a která, pokud by ji spáchaly osoby starší 15 let, by byla považována za trestný čin.“⁶ Horní hranice prekriminality je tedy 15 let, spodní není specifikována. **Většina dětských delikventů se dostává do rozporu se zákonem okolo 12 let, první provinění začínají již mezi 5 – 6 rokem věku.**

Mladistvý

Pojmem mladistvý bývá označována věková kategorie osob, které pokud spáchaly trestný čin, jsou za něj již trestně odpovědné. **Kategorie mladistvých, je v našem trestním právu vymezena věkovou hranicí od 15 do 18 let.** Do této kategorie tedy spadají osoby, které již mají trestní odpovědnost, na druhou stranu však ještě nedosáhly plnoletosti, tedy 18 let. S mladistvými a zejména s jejich postavením v rámci trestního práva, je spojena celá řada specifik a to jak u základů trestní odpovědnosti, jejich následků, ale i u ukládání trestů.

Na mladistvé se v trestním právu pohlíží jako na osoby nemající dostatek životních zkušeností a schopností správně hodnotit některé životní situace. Mají sklony k napodobování mnohdy negativního chování. Podle současné právní úpravy musí být stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, pokud jej spáchal mladistvý, větší než malý. Naproti tomu u jednání spáchaného dospělou osobou postačuje, aby byl stupeň nebezpečnosti činu pro společnost vyšší než nepatrný. Zúžený je i okruh trestů, které lze mladistvému uložit, trestní sazby se snižují, přičemž účel trestu prvotně sleduje výchovu mladistvého pachatele.

Mladý dospělý

V kriminologii, ale také v právních úpravách některých států, se lze setkat s věkovou skupinou mladých dospělých, mezi 18. a 21. rokem věku. Současné české trestní právo tuto kategorii nezná, v trestním zákoně je ale ustanoven termín osoby blízké věku mladistvého. **Věkově tento termín není zákonem nijak vymezen, v soudní praxi je za osobu blízkou věku mladistvého, považována osoba, která**

---

⁶ Zapletal, J. Kriminologie II. Zvláštní část. Praha: PA ČR, 1996, s. 7.

příliš nepřekročila věk 18 let. V trestním právu má tato osoba při spáchání trestného činu postavení dospělého člověka, nicméně zejména v oblasti sankcí existují možnosti zmírnění jejího postavení.

Charakteristické znaky kriminality dětí a mládeže

O. Matoušek a kol. tvrdí, že „při snaze popsat charakteristiku juvenilní delikvence, je nutné si uvědomit, že právě u této věkové kategorie, existuje vysoká míra latentní kriminality. Delikventní chování je podle výzkumu v dětském věku široce rozšířeno, je normální a není ničím neobvyklým. Málokdy je však takové chování oficiálně registrováno.“⁷ Zejména méně závažné, bagatelní delikty jsou u dětí a mládeže téměř normální záležitostí, ale pouze malá část z nich je odhalena a stíhána. Tato skutečnost do značné míry souvisí i s vyšší tolerancí společnosti vůči pachatelům méně závažných trestných činů z řad dětí a mládeže, neboť porušování práva je u dětí do jisté míry vnímáno jako normální, vývojově podmíněný jev.

Protiprávní jednání je mezi dětmi a mládeží rozšířené do té míry, že prakticky každý mladý člověk se již alespoň jednou deliktu dopustil. Statistiky odrážející nahlášenou kriminalitu tedy nemusejí poskytovat adekvátní obraz rozsahu kriminality těchto věkových skupin. Sankcionována je jen část deliktů. **Většina deliktů je ale triviálních a spadá do oblasti bagatelní kriminality nebo je na samé hranici trestného činu.** Těžší delikty jsou oznamovány častěji, tudíž vážnější kriminalitu zachycují soudní a policejní statistiky pravděpodobně ve správných proporcích.

Kriminalitě dětí je věnována velká pozornost. Signalizuje totiž budoucí kriminalitu dospělých pachatelů. Děti, které nebyly registrovány jako delikventi v období dětství a dospívání, mívají záznam v rejstříku trestů v období dospělosti jen výjimečně, naopak u dětí, které v období dětství a dospívání spáchaly opakovaně trestný čin, se dramaticky zvyšuje statistický podíl jejich zastoupení ve skupině dospělých, odsouzených za trestnou činnost.

---

⁷ Matoušek, O., Matulová, A., Kopoldová, B., Chalupová, J., Halík, T. Práce s rizikovou mládeží. Praha: Portál, 1996, s. 196.

Kriminalita dětí a mládeže má některé charakteristické znaky, které ji od kriminality dospělých odlišují:

- *Trestná činnost je mnohdy páchána skupinově, ale přesto s velmi nízkou úrovní organizace.*
- *Chování dětského i mladistvého pachatele se může vyznačovat vysokou brutalitou, která se projevuje například zbytečnou devastací okolí a předmětů.*
- *Obvykle schází příprava ke spáchání trestného činu nebo je příprava nedokonalá. Trestná činnost je páchána na náhodných místech, za použití nevhodných nástrojů či prostředků, ve špatném čase pro provedení činu a jsou nedokonale ničeny stopy, zanechané na místě činu.*
- *O přípravě trestné činnosti se dítě svěřuje svým kamarádům, u kterých rovněž hledá alibi, to ale obvykle až po spáchání trestné činnosti.*
- *„Při recidivě trestné činnosti volí dítě stejný způsob provedení a své konání opakuje, přičemž jeho rozhodování a jednání je spíše emotivní než racionální.“⁸*
- *„Zatímco dospělý pachatel při spáchání deliktu využívá zkušenosti z osobních kontaktů s lidmi, dítě takovéto zkušenosti postrádá, proto je delikt dítětem spáchaný, do značné míry improvizací ve vzniklé situaci a postrádá originalitu a nápaditost. Improvizace je také jedním z důvodů, proč se děti při páchání kriminálního deliktu dopouští mnohem závažnějšího trestního jednání, než zamýšlely.“⁹*

Kriminalitu mládeže rovněž často jako příčina provází:

- *Neadekvátnost jednání. Mladí lidé se snaží dosáhnout svých cílů společensky nepřijatelnými prostředky a to i tehdy, když společnost disponuje legálními způsoby, jak těchto cílů dosáhnout. Mají tendenci k braní spravedlnosti do svých rukou, k radikalismu a nekompromisnosti.*
- *Neschopnost odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu nebo neschopnost se některých potřeb vzdát.*

---

⁸ Chmelník, J. Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. 2. vydání. Praha: MV ČR – Odbor personální práce a vzdělávání, 1998, s. 11.

⁹ Chmelník, J. Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. 2. vydání. Praha: MV ČR – Odbor personální práce a vzdělávání, 1998, s. 11.

- „*Objektem zájmu* či *předmětem útoku se stávají hlavně atraktivní věci, například věci, které jsou módní či atraktivní pro naplňování určitého životního stylu.*“¹⁰

Z hlediska pohlaví dětských a mladistvých pachatelů platí, že **existují velké rozdíly mezi kriminalitou dívek a chlapců**, a to jak v rozsahu, tak v závažnosti páchaných deliktů. Dívky se na ní podílejí ve výrazně menší míře než chlapci. Dalším charakteristickým znakem je skutečnost, že kriminalita dětí a mládeže je mezi příslušníky některých etnických minorit vyšší, než by měla být vzhledem k jejich celkovému zastoupení v dané společnosti. Zde je ale nutno podotknout, že obdobná specifika lze spatřovat i v kriminalitě dospělých pachatelů.

1.2. Nezávažnější a nejčastější formy trestné činnosti nezletilých z pohledu trestního práva, kriminalistiky a kriminologie

Děti a mladiství pachatelé se dopouštějí omezeného okruhu trestné činnosti, ale v tomto omezeném okruhu představují velkou část jejich pachatelů. **Naprosto převažující formou kriminálního chování dětí a mládeže je majetková trestná činnost.** Mezi nejzávažnější formy trestné činnosti těchto věkových skupin, patří násilná a drogová kriminalita. Další závažnou formou kriminality u dětí a mládeže je mravnostní kriminalita.

Násilná trestná činnost

Nezávažnější formou trestné činnosti dětí a mládeže je bezesporu násilná kriminalita. Násilná kriminalita je v každé společnosti součástí širšího, vyskytujícího se násilí. Souvisí s kulturou, tradicemi a životním způsobem dané společnosti.

Existuje mnoho příčin násilí ve společnosti. Je podmíněno sociálně, kulturně, politicky, ekonomicky, psychologicky a fyziologicky. Škála působících kriminogenních faktorů je velmi pestrá. Vyčnívají z ní však dvě základní skupiny etiologických činitelů.

---

¹⁰ Novotný, O. Zapletal, J. Kriminologie. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 360.

První skupinou je vliv rodiny, v níž dítě vyrůstá. Zde platí, že agresivní chování mají děti především naučené a pokud rodina selhává ve vštěpování nenásilných hodnot dětem, je pravděpodobné, že tyto děti zvolí v dospělosti násilný způsob jednání. Násilné modely chování rodičů, se přenášejí na děti.

Druhou skupinou jsou normy, které jsou platné ve společnosti jako celku. V závislosti na tom, jak společnost hodnotí násilí, jakou prestiž násilnému chování dopřává, jak jej definuje a jaký má k násilí přístup, jsou také rozvíjeny hodnoty jednotlivce.

Současně s těmito dvěma hlavními skupinami etiologických činitelů, je uznáván význam celé řady dalších činitelů, jako jsou:

- ✓ *ekonomické rozdíly ve společnosti,*
- ✓ *činitelé biologické a osobnostní povahy,*
- ✓ *závislost na návykových látkách,*
- ✓ *duševní choroby,*
- ✓ *negativní vliv médií.*

"Násilná trestná činnost je pojmem užívaným v právních a souvisejících disciplínách, zejména v kriminalistice a kriminologii. **Pojem násilná kriminalita vychází ze způsobu provedení trestného činu a zahrnuje ty trestné činy, jejichž významnou charakteristikou je poškození, destrukce cílového objektu jednání.**

U některých kriminálních chování postačuje k zařazení do této kategorie záměr poškodit nebo zničit, u jiných srozumění s tím, že v průběhu dosahování cíle může být nositel žádoucí hodnoty poškozen nebo usmrčen.¹¹ Toto vymezení pojmu však je velice široké a může zahrnovat trestné činy směřující nejen proti osobě, ale rovněž proti věcem nebo myšlenkám. Zejména veřejností je násilná kriminalita pojímána velice široce, přičemž do této kategorie jsou řazeny například i krádeže vloupáním.

Vhodnějším vymezením je definice, která zahrnuje pouze fyzické poškození osob. **Násilná trestná činnost je potom taková trestná činnost, jejímž hlavním znakem je fyzické poškození či usmrcení osoby či osob nebo přítomnost záměru takový**

---

¹¹ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 379-380.

následek způsobit. Fyzické násilí může být motivováno buď nepřátelstvím, nebo může být prostředkem k dosažení dalšího účelu. V souvislosti s vymezením kriminologického termínu násilná trestná činnost, je třeba definovat některé další bezprostředně související pojmy, jako jsou agrese, agresivita a hostilita.

- ❑ **Agrese** – je reakce či útočné chování.
- ❑ **„Kriminální agrese** – chování subjektu, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním právem, při němž subjekt užívá fyzické síly nebo hrozby fyzickou silou, často s cílem poškodit nebo destruovat objekt činnosti.“¹²
- ❑ **Agresivita** – vlastnost osobnosti s častým užíváním agrese.
- ❑ **Hostilita** – nepřátelský postoj, sklon k nepřátelskému chování.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů, pojem násilí nedefinuje a neuvádí násilné trestné činy jako ucelenou skupinu ve své zvláštní části. Násilné trestné činy tedy můžeme nalézt nejen mezi trestnými činy proti životu a zdraví.

V pojetí policejní statistiky násilná kriminalita zahrnuje zejména trestné činy Vražda, Loupež, Ublížení na zdraví, Únos, Usmrcení lidského plodu, Útok na veřejného činitele, Rvačka, Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, Braní rukojmí, Vydírání, Omezování osobní svobody, Týrání svěřené osoby a další. Do této kategorie trestné činnosti jsou řazeny i některé další druhy kriminálního chování, mimo jiné též úmyslné zakládání požárů či explozí. Nejzávažnějšími z těchto násilných trestných činů, jsou bezesporu trestný čin Vražda a dále všechny ostatní trestné činy, kterými bylo nebo mělo být způsobeno usmrcení objektu.

Existuje řada trestných činů, kde násilí je pouze znakem kvalifikované skutkové podstaty, existují i trestné činy, které bývají páčány násilným způsobem, ačkoli násilí či pohrůžka násilím znakem příslušné skutkové podstaty není (například trestný čin Výtržnictví). **Mezi nezletilými a mladistvými je rozšířeným jevem šikana. Ani šikana není nijak právně definována.** Dítě, které šikane jiného, se nejčastěji dopouští takových trestných činů, jako jsou Vydírání, Omezování osobní svobody, Ublížení na zdraví nebo Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci.

---

¹² Netík, K. Kriminální agresor. Praha: Bull. Stud. a výzkum. odd. Ř SNV, 1991, s. 28.

Násilná trestná činnost nepředstavuje v celkové statistice všech trestných činů dominantní procento zastoupení, i přesto je však její místo v kriminalitě celkové velice významné. **Stav a vývoj násilné kriminality lze považovat za určitý ukazatel míry úspěšnosti společnosti a státu v kontrole kriminality, neboť obavy občanů z kriminality a z toho, že se stanou její obětí, se týkají především násilné trestné činnosti.**

O. Osmančík tvrdí, že „násilná kriminalita jako celek není ve společnosti rozložena rovnoměrně. Její distribuce závisí na takových sociodemografických charakteristikách, jako je pohlaví, věk, bydlení ve městě či na venkově, dále na sociálně ekonomickém statusu, na stupni dosaženého vzdělání. Znamená to, že násilné trestné činy páchají mnohem častěji muži než ženy, osoby do třiceti let věku nežli osoby starší, příslušníci nižších sociálně ekonomických vrstev nežli středních a vyšších, osoby nevzdělané nežli osoby vzdělanější, lidé bydlící ve městech než na vesnicích apod.“¹³

I přes skutečnost, že míra objasněnosti násilné trestné činnosti je relativně vysoká, zejména v porovnání s ostatními druhy kriminality, naznačují statistiky tendence k jejímu růstu.

Násilná kriminalita ve věkové kategorii dětí a mladistvých má mnohokrát menší četnost oproti majetkové kriminalitě. **Z dlouhodobého hlediska se zvyšuje brutalita násilné trestné činnosti u mladistvých i nezletilých pachatelů a rovněž četnost jejích nejzávažnějších forem.** I přesto se doposud nejzávažnější násilná trestná činnost, zahrnující vraždy či loupeže, mezi touto věkovou skupinou vyskytuje poměrně zřídka.

Majetková kriminalita

Majetková kriminalita má v současné době největší zastoupení ve společnosti. Podíl spáchaných majetkových trestných činů vysoce převyšuje ostatní druhy kriminality.

---

¹³ Osmančík, O. a kol. Násilná kriminalita. Úvodní studie k problematice násilí a násilné kriminality v naší společnosti. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1992, s.22.

Majetková kriminalita, její struktura, stav a dynamika, je spojena s mnoha příčinami. Tento druh kriminality je ve společnosti velice rozšířený a z toho pramení celá řada faktorů, které ji ovlivňují. Velký vliv zde má historie naší společnosti. Významným historickým faktorem, který majetkovou kriminalitu ovlivňuje, je rok 1989 a všechny změny ve společnosti a v ekonomice, které s sebou přinesl.¹⁴ „Důvody nárůstu majetkové kriminality po roce 1989 je třeba hledat v celé řadě faktorů, mezi které patří:

- ✓ *nízké právní a morální vědomí generací, vychovaných socialistickou výchovou,*
- ✓ *neúcta k cizímu majetku a tolerance k rozkrádání majetku státu,*
- ✓ *otevření nových možností,*
- ✓ *zaplavení trhu atraktivním, dříve naprosto nedostatkovým a často finančně nedostupným zbožím,*
- ✓ *výrazné rozšíření objemu věcí, které se mohou stát předmětem majetkových deliktů,*
- ✓ *postupná změna sociální reality a výrazná sociální stratifikace,*
- ✓ *velké rozdíly v sociálním i ekonomickém statusu,*
- ✓ *nedosažitelnost některých cílů legálními prostředky pro část méně vzdělané nebo nemajetné populace apod.*¹⁵

Ve zvláštní části trestního zákona jsou trestné činy proti majetku uvedeny v hlavě deváté. Zájemem společnosti v případě těchto trestných činů, je zájem na ochraně majetku a vlastnických práv. Tato trestná činnost spadá do oblasti tzv. obecné kriminality. V některých případech je do statistik této kriminality zahrnována i část hospodářských trestných činů, např. podvody a zpronevěry.

U dětí a mladistvých je majetková trestná činnost nejčastější formou trestné činnosti. **Děti a mladiství mnohem častěji než závažnou násilnou trestnou činnost, páchají méně závažné majetkové delikty.** Mezi nejčastější patří krádeže vozidel, krádeže věcí z vozidel, krádeže jízdních kol, mobilních telefonů, krádeže v bytech, ve

---

¹⁴ Zapletal, J. Kriminologie II. Zvláštní část. Praha: PA ČR, 1996, s. 78.

¹⁵ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 373.

školách, vloupání do chat, obchodů, garáží a dalších objektů, poškozování cizí věci apod. V tomto velmi stručném výčtu se charakter majetkových trestných činů na poli obecné kriminality nijak zásadně neliší od majetkové kriminality dospělých. Určitá specifika a odlišnosti zde však existují a to například u trestného činu Poškození cizí věci dle § 257b trestního zákona, pod kterým se skrývá tzv. sprejerství, tedy delikt typický pro pachatele z řad nezletilých a mladistvých delikventů.

Motivaci pachatelů těchto věkových skupin při páchání majetkové kriminality, ovlivňují takové faktory jako je potřeba vyniknout, získat respekt mezi vrstevníky, potřeba získat prostředky na zábavu, na legální cestou nedostupné zboží, nebo také na alkohol, cigarety, drogy. Dalším motivačním faktorem je potřeba získat prostředky při útěku z výchovného ústavu nebo potřeba opatřit si prostředky u těch mladistvých, kteří po ukončení základní školní docházky dále nestudují, ale ani nepracují.

Poměrně charakteristická je skutečnost, že v mnoha případech nezletilí a mladiství pachatelé krádeží nejprve okrádají doma svoje rodiče, prarodiče, případně sourozence. Svůj první majetkový kriminální čin mimo místo svého bydliště spáchají až v momentě, kdy jim je doma zamezeno v přístupu k majetkovým hodnotám.

Drogová kriminalita

Drogová kriminalita je další závažnou formou trestné činnosti pachatelů z řad nezletilých a mladistvých. Mezi drogy patří i alkohol. Toxikomanie se dělí na dvě základní skupiny, na skupinu alkoholovou a nealkoholovou. Z kriminologického hlediska potom rozlišujeme trestnou činnost spáchanou v souvislosti s alkoholem nebo trestnou činnost spáchanou v souvislosti s nealkoholovými drogami.

„V současné době však v popředí zájmu jednoznačně stojí trestná činnost páchaná v souvislosti s nealkoholovou toxikomanií a u dětí a mládeže to platí rovněž. Takto prioritně je drogová trestná činnost zachycena rovněž v policejních statistikách. Problém je zúžen na drogovou trestnou činnost páchanou v souvislosti s nealkoholovou toxikomanií, spjatou s identifikací s toxikomanickou subkulturou a

v tomto smyslu s přijetím toxikomanického životního stylu.¹⁶ Tímto směrem se také ubírají výzkumná snažení kriminologů u nás i ve světě.

Trestné činy, které drogová kriminalita zahrnuje, jsou uvedeny mezi dalšími obecně nebezpečnými trestnými činy v hlavě čtvrté zvláštní části trestního zákona. Nealkoholová toxikomanie se v oblasti trestního práva promítá do několika oblastí trestných činů.

Patří sem skupina trestných činů, která je spojena s nedovoleným zacházením s omamnými a psychotropními látkami a s jejich nedovoleným držením. Další skupinou jsou trestné činy, spojené se šířením drog. Trestné činy páchané pod vlivem drogy souvisí s momentální intoxikací pachatele i s obdobím abstinčního syndromu, protože při abstinenci je touha po omamné či psychotropní látce nejsilnější. Drogová kriminalita v tomto směru také úzce souvisí s majetkovou trestnou činností, prostředkem k získání drog jsou zejména krádeže, podvody apod.¹⁷

V oblasti delikvence dětí a mládeže dochází k určitým kvalitativním i kvantitativním změnám. **Delikvenci ovlivňuje rozšiřující se užívání drog mezi dětmi a mládeží.** S drogami experimentují stále mladší jedinci, v mnoha případech dochází k prvnímu kontaktu s drogou mezi dvanáctým a patnáctým rokem věku. Konzumování alkoholu nebo jiných návykových látek se stává běžnou denní náplní pro mnoho dětí a mladých lidí a na tuto skutečnost potom navazují i zvyšující se procenta drogově motivovaných deliktů.

Drogy stále více užívají jedinci pocházející z nemajetného prostředí, ale ohroženo může být každé dítě a každý mladý člověk. **Obecné důvody zvyšování počtu dětských a mladistvých uživatelů drog se skrývají ve snadné dostupnosti drog, v nedostatečné prevenci a v určité toleranci naší společnosti vůči návykovým látkám obecně.** Za konkrétní příčiny můžeme označit nudu, zvědavost, nedostatečné pochopení jedince rodinou, osamělost, neschopnost vyrovnat se s konflikty nebo touhu po objevení nového dobrodružství.

---

¹⁶ Kuchta, J. a kol. Kriminologie II. Brno: MU Brno, 1993, s. 43.

¹⁷ Kuchta, J. a kol. Kriminologie II. Brno: MU Brno, 1993, s. 45.

Mravnostní kriminalita

Další závažnou formou kriminality, která se vyskytuje u dětí a mládeže je tzv. mravnostní nebo též sexuální kriminalita. Společným rysem trestných činů z oblasti mravnostní kriminality je jejich spjatost s pohlavním pudem. „V rámci mravnostní kriminality rozlišujeme dvě skupiny trestných činů:

- a) jednání, jež naplňují pojmové znaky sexuální kriminality a jejichž podstatou je ukájení pohlavního pudu způsoby, které společnost neakceptuje a netoleruje,
- b) kriminalita spojená s prostitucí, která samotná již není považována za trestnou činnost.“¹⁸

Stěžejní význam z etiologického hlediska mají pro trestnou činnost sexuální povahy různé sexuální deviace.

Policejní statistika vykazuje z mravnostní kriminality samostatně trestné činy Znásilnění, Pohlavní zneužívání, Ohrožování mravnosti a Kuplířství. Některé sexuální delikty spáchané násilnou formou jsou vykazovány jako násilná trestná činnost. Nejčastěji je u dětí a mládeže páchan trestný čin Pohlavní zneužívání podle § 242 trestního zákona, kterého se dopustí ten, kdo vykoná soulož s osobou mladší než patnáct let nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije. Tento trestný čin páchají nejčastěji mladiství, ale i nezletilí pachatelé mužského pohlaví.

Hlavní úlohu při této trestné činnosti hrají poruchy spojené s pohlavním dopíváním, zvědavost a touha po sexuálním uspokojení za každou cenu.

1.3. Sociálně patologické jevy a jejich přerůstání v trestnou činnost dětí a mládeže

Sociálně patologické jevy

Sociálně patologické jevy jsou jevy společensky nežádoucí a hlavně společensky nebezpečné.

---

¹⁸ Novotný, O. Zapletal, J. Kriminologie. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 285.

Sociálně patologické chování

Obsahuje všechny druhy chování, které jsou společností klasifikovány jako nežádoucí, protože porušují sociální, morální i právní normy uznávané společností. Jedná se o poruchy, jejichž charakteristickými znaky jsou stabilita, určitá četnost výskytu a rozšířenost při stejných sociálních podmínkách.

Sociálně patologické jevy ve společnosti

Sociálně patologické jevy jsou obecně takové projevy chování jedince, které jsou charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot. Můžeme je vymezit jako způsoby chování a jednání, které vedou k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.

Existence sociálně patologických jevů, jejich vznik, změny a dynamičnost jsou nedílnou součástí moderní, demokratické společnosti. Tak jako se vyvíjí společnost, vyvíjejí se i sociálně patologické jevy. Z prudkého vývoje naší společnosti po roce 1989 je zřejmá i vysoká dynamičnost vývoje sociálně patologických jevů. Kriminalita nezletilých a mladistvých je jedním z nich. J. Šípek tvrdí, že „**s vývojem společnosti dochází k výraznému nárůstu kriminality a dalších sociálně patologických jevů.** Při pokračujícím trendu vývoje v této oblasti hrozí nebezpečí, že vývoj a stabilita společnosti budou sociálně patologickými jevy ohroženy.“¹⁹

Vyjma kriminality se mezi sociálně patologické jevy řadí společensky nebezpečné jevy jako například násilí, vandalismus, terorismus, šikana, rasismus, hráčství, alkoholismus, drogová a další druhy patologických závislostí, prostituce, sektářství, pornografie ad. Mezi sociálně patologické jevy zahrnujeme i některé další jevy, které jsou společensky nežádoucí. Sem patří nezaměstnanost, chudoba, vysoká rozvodovost, extrémně zvýšená nemocnost ad.

---

¹⁹ Šípek, J. Úvod do sociální patologie IV. Kriminalita mládeže. SNP, 1997, s. 15.

Příčiny delikvence dětí a mládeže

Příčiny, které umožňují životaschopnost těchto jevů, se mění velice málo. Mezi základní faktory, které mají vliv na delikvenci dětí a mládeže patří:

- individuální zvláštnosti jedince, ovlivněné geneticky, nemocí, duševní chorobou nebo osobnostními dispozicemi,*
- poruchy socializace v důsledku negativního působení prostředí (zejména rodiny, školy, zaměstnání),*
- psychické zvláštnosti podmíněné věkem (odmítání autorit, vliv vrstevnických skupin a s tím spojené nevhodné využívání volného času),*
- demografické faktory,*
- společenské změny a proměny hodnotových orientací celé společnosti i dětí a mládeže,*
- negativní vliv médií.*

Dědičnost a biologické determinanty

V historii byly preferovány pouze negativní vlivy prostředí. **Dědičnost ovšem patří mezi základní vlivy na delikvenci chování.** Člověk si na svět přináší určité dispozice, které nejsou ani špatné ani dobré. Lze však o nich konstatovat, že některé z nich nesou známky větší rizikovosti a jejich následná úprava je složitější a obtížnější. Tento samotný genetický vklad tedy nutně nemusí vést k delikvenci, ale zvyšuje pravděpodobnost, že chování budou ovlivňovat další činitelé, bez kterých by nebylo možné delikventní jednání uskutečnit. **Genetický předpoklad ovlivňuje další vývoj jedince a předznamenává, nakolik bude možné jedince ovlivnit výchovou či prostředím.**

„Genetika může mít vliv na hyperaktivitu nebo na sníženou sebekontrolu. Na jedinci se může negativně podepsat osobnostní porucha u jednoho z rodičů nebo jejich nevhodný způsob života, související s nadměrným požíváním alkoholu či drog. Z pohledu možného budoucího delikventního jednání může hrát roli například i zděděná inteligence, osobnostní rysy, psychické charakteristiky. Dispozice k neadekvátnímu

chování, které při nevhodném výchovném působení může přerůst až do trestné činnosti, mohou pramenit i z nejrůznějších poruch či poškození mozku, z poruch reaktivity autonomního nervového systému či vrozených osobnostních dispozic.²⁰

Dalšími faktory v rámci struktury osobnosti, které mohou vést k neadekvátnímu nebo přímo delikventnímu jednání, jsou biologické determinanty v oblasti zdravotní. **Velice riziková je především lehká mozková dysfunkce.** Tato bývá označována také jako minimální mozková dysfunkce nebo syndrom hyperaktivity. K jejím projevům patří časté střídání nálad, velmi impulsivní chování, neobratnost, špatná pohybová koordinace, náchylnost k nemocem a úrazům. Dítě s lehkou mozkovou dysfunkcí trpí zhoršenou koncentrovaností a ve svém jednání je labilní. Často se mohou vyskytnout poruchy čtení, psaní nebo zadržávání při verbálním projevu. Pro své poruchy v chování a sníženou schopnost adaptace bývají méně oblíbené v kolektivu. Snížená schopnost adaptace se později projevuje i v dalších vývojových obdobích, především v dospívání na v dospělosti. U těchto jedinců se mohou vyskytovat i projevy zvýšené agresivity nebo nepředvídatelných záchvatů vzteku. Často trpí komplexem méněcennosti.

Podle O. Matouška staví člověka mimo normu také psychopatie, která je často diagnostikována u pachatelů trestné činnosti. Psychopatii doprovází nerovnoměrnost osobnostních vlastností. Některé vlastnosti člověku chybí a jiné se již od dětství vyvíjejí nadměrně. Člověk, který psychopatii trpí, je nositelem sociálních problémů a jeho okolí jej považuje přinejmenším za podivína.²¹ V období dospívání je někdy složité odlišit povahové změny, které vznikají na základě tohoto procesu od stálých povahových rysů, jako je schizofrenie.

Ke konstitučním faktorům je počítána rovněž nízká úroveň rozumových schopností. Opakovanými průzkumy byla nižší úroveň rozumových schopností potvrzena u mladých i dospělých lidí z věznic či nápravných ústavů. Tyto schopnosti jsou více než učením, determinovány právě dědičností. Pokud má jedinec výrazně snížené rozumové schopnosti, je velmi obtížné dosáhnout normálního stavu sebelepším vlivem výchovy. Takto postižený jedinec je znevýhodněn již od dětství.

---

²⁰ Novotný, O. Zapletal, J. Kriminologie. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 366.

²¹ Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. 2. vydání. Praha: Portál, 2003, s. 31.

Rozhodným konstitučním faktorem je i pohlaví jedince. Muži se podle dostupných statistik dopouštějí trestných činů mnohem častěji než ženy a to ve všech společnostech, v historii i současnosti.

Rodina

Rodina je jednou ze základních sociálních skupin a bývá často označována jako jeden z činitelů, který svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování. V dětství se jedinec nachází ve věkovém stádiu, ve kterém je výrazně vnímavý k okolním vlivům. Proto je možné toto životní období označit jako rozhodující, ačkoli není jediným důležitým obdobím v životě člověka. **Rodinná výchova ve velmi raném věku významně předznamenává celý proces začleňování mladého člověka do společnosti a její kultury.**

Z výzkumů vyplývá, že již děti, podílející se na prekriminalitě, pocházejí častěji ze strukturálně či funkčně neúplných rodin, trpících nedostatkem citových vazeb. I když úplnost či neúplnost rodiny sama o sobě vytváří lepší či horší podmínky pro uplatnění vhodných způsobů výchovy, úplnost rodiny sama o sobě k žádoucí výchově nestačí, není-li podložena zralostí rodičů, právě tak jako neúplná rodina není předurčena selhávat při plnění základních funkcí k vývoji osobnosti dítěte. Rozhodujícím činitelem v zachování funkčnosti rodiny jsou vždy osobnosti samotných rodičů, jejichž každodenní příklad je obecně považován za rozhodující moment ve výchově dětí. **Rodina může pomáhat dítěti rozvíjet jeho přirozené vlastnosti a schopnosti, pomáhat tlumit negativní dispozice nebo naopak nevhodnými zásahy jeho přirozený rozvoj deformovat.**²²

Pokud rodina na dítě dostatečně nedohlíží a projevuje o něj nezájem, může to naznačovat, že potřeby dítěte v takové rodině nejsou uspokojovány. Potom dítě logicky projevuje snahu o uspokojení svých potřeb a o dosažení potřebné pozornosti u jiných osob a skupin, např. u negativně orientovaných vrstevníků. Pokud se ale rodina snaží dítě svými postoji příliš ochraňovat, omezuje tak jeho samostatnost. Důsledkem

---

²² Zapletal, J. Kriminologie II. Zvláštní část. Praha: PA ČR, 1996, s. 19-20.

takových postojů může být snaha dítěte o osamostatnění i za tu cenu, že se dostane do rozporu se zákonem.

Nemusí být nutně podmínkou, že delikventní jedinec pochází z ekonomicky špatně situované rodiny. Pokud jsou naopak city a výchovný vliv nahrazovány neúměrně vysokým kapesným, může to vést k citovému strádání a pomalému odcizování dítěte od rodičů. I v tomto případě obvykle nachází pochopení a svoje místo v partě, která mu začíná nahrazovat rodinné zázemí.

V poslední době se často negativně projevuje v některých rodinách i týrání či hrubé zacházení s dětmi. Ani zde nemusí platit pravidlo, že rodina, ve které k takovému zacházení s dítětem dochází, musí být nutně sociálně slabá nebo méně vzdělaná. Jestliže je v rodině násilí považováno za normální prostředek výchovy, není to v pořádku. Jedinci, kteří jsou takto vychováváni, neumějí při řešení konfliktů nebo při potřebě vyrovnat se stresu, použít jiný vzorec řešení než agresi. Násilí vůči dětem v rodinách tedy podněcuje násilí u dětí. Významný vliv rodiny se tak ukazuje u pachatelů násilné kriminality.

Důležitá je také úloha rodiny při ovlivňování volného času dětí. Rodiče by měli mít snahu trávit se svými dětmi maximum volného času. Měli by jim jít příkladem, svoje zájmové aktivity by na ně měli přenášet a trávení volného času dětí tak usměrňovat. Měli by dětem věnovat dostatečnou míru kontroly. Zejména ve volném čase na děti dnes číhá mnoho negativních vlivů. Rodiče, kteří tyto vlivy žádoucí výchovou a dostatečnou kontrolní pozorností neeliminují, svoje děti vystavují většímu riziku.

Škola

Následně po rodině je škola první formální skupinou, kterou dítě prochází na cestě životem. V rodině dochází k osvojování prvních mravních a morálních zásad, ve škole dochází k jejich rozvíjení. Školu lze tedy označit jako kolektiv, do značné míry zabezpečující formování osobnosti každého jedince. **Dítě nástupem do školy přichází o jakési vylučné postavení, které do této doby mělo v rodině.** Je nuceno vyrovnávat se s novým životním rytmem. Pro školu je dítě jedním z mnoha dalších a škola po něm vyžaduje, aby se přizpůsobilo.

Připravenost dítěte na školu může znevýhodnit předchozí výchova v rodině. Výchovná zanedbanost znevýhodňuje dítě, pokud například vyrůstá v prostředí, kde není vzdělání hodnotou a tím pádem chybí motivace ke vzdělání. **„Velký podíl na vývoji a formování osobnosti dítěte má třída, včetně učitele.** Děti si brzy začínají budovat ve třídě subkulturu, vyznačující se zvyklostmi, rituály, ve třídě vznikají podskupiny, které jsou k bližšímu kontaktu motivovány společnými zájmy, zálibami, činnostmi. Některé podskupiny mohou být zárodkem asociálních part.“²³

Nepříznivé podmínky ve škole a prohlubování konfliktů mezi spolužáky nebo mezi žáky a učitelem, mohou být důsledkem školního selhání. **Nechutenství ke škole může vyústit v poruchové jednání, jakým je například záškoláctví, vrstvení lží nebo podvodů, požívání alkoholu nebo může vést až k porušení zákona.**

V případě, že je dítě nedostatečně zapojeno do kolektivu, mohou se u něj projevit poruchy, související s opožděním ve vývoji. Může se jednat o retardaci, chronická onemocnění nebo o různá tělesná postižení. V tom případě se dítě snaží najít své uplatnění a začne vyhledávat ústraní nebo společnost mladších dětí. Může potom dojít k situaci, kdy si dítě najde nějakou negativně orientovanou skupinu, podlehe jejímu vlivu a chce se jí přizpůsobit například tím, že požívá alkoholické nápoje nebo jiné návykové látky nebo páchá trestnou činnost.

V pubertě navíc prochází dítě konfliktním obdobím. Dostává se do konfliktů s rodiči, ale rovněž se školou, se spolužáky, učiteli nebo vychovateli. Zde se rovněž mohou objevit poruchy chování - lhaní, krádeže, útěky z domova, chození za školu, sebepoškozování, užívání alkoholu a jiných návykových látek nebo jiné delikventní chování. Více náchylní k sociálnímu selhání jsou jedinci, kteří projevují nechuť vůči škole, v malé míře se do dění ve škole zapojují nebo jsou nedostatečně zapojováni do vyučování.

---

²³ Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. 1. vydání. Praha: Portál, 1998, s. 77.

Vliv vrstevníků

S rostoucím věkem, kdy se dítě odpoutává od rodiny, vzrůstá vliv party a kamarádů. V období dospívání je skupina vrstevníků označována za nejvýznamnější referenční skupinu, tedy za skupinu, které chce být jedinec členem, do které chce patřit a se kterou se identifikuje. V partě navíc dítě či mladý člověk nachází soudržnost, potřebné aktivity, přátelství a uznání, tedy pocity, které mu rodina vždy zcela podle jeho představ nabídnout nemůže. **Jestliže se ale jedinec dostane do party, orientované na negativní hodnoty, dostává se do sféry negativního vlivu a může se chovat asociálně.**

Vrstevnická skupina má pro dítě největší význam v období puberty, tedy v době, kdy si dítě ne vždy rozumí se svými rodiči a názorově jsou mu bližší vrstevníci. Pokud je dítě problémové doma i ve škole, je pro něj optimální si nalézt stejně problémové vrstevníky. Právě v pubertě hledají své cesty a hlásí se k určitým životním stylům. Některé životní styly mladých lidí mohou být sice módní, ale přesto asociální nebo antisociální. A výsledkem jejich působení může být kriminální chování mladého jedince. Pro mladistvé se skupina vrstevníků stává oporou a útočištěm a také prostředkem přípravy pro dospělost a tedy i prostředkem socializace. Rozdíl mezi delikventním a nedelikventním jedincem spočívá i ve výběru vrstevníků a výsledek socializace záleží ve velké míře na tom, jakými vrstevnickými skupinami se mladý jedinec v tomto důležitém období obklopuje.²⁴

Parta, orientovaná na negativní hodnoty, může rovněž zesilovat vliv sociálně neintegrované rodiny. Rizikový jedinec, pocházející z často z dysfunkční rodiny, vnímá své členství ve vrstevnické skupině mnohem intenzivněji, než jedinec, pocházející z plně fungující rodiny, která uspokojuje jeho potřeby, která mu poskytuje dostatečnou podporu, usměrňuje jeho chování a poskytuje dostatečné citové zázemí. Pro rizikovou mládež je skupina vrstevníků mnohem důležitější. Vrstevnická skupina však představuje riziko i pro jedince z funkčních rodin, jelikož i oni jsou zde podrobováni stresujícím nárokům. Například musejí obstát v očích svých vrstevníků a skupiny jako někdo, kdo plně sdílí jejich hodnoty.

---

²⁴ Novotný, O. Zapletal, J. Kriminologie. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 374.

„Zvládání obtížných životních situací pomocí skupiny vrstevníků nebo jinou skupinou nabývá výraznějších rozměrů. Je to i jeden z důvodů rozšíření skupinové kriminality mládeže a dětí. Takovéto party jsou pak současně i náhradní skupinou pro jedince a ten přijímá jejich vlastní sociální a mravní normy.“²⁵

Způsob prožívání volného času

Významný podíl na rozvoji negativního chování mládeže má nežádoucí způsob prožívání volného času. Děti a mládež mají ve srovnání s dospělými více volného času. Způsob jeho trávení, zejména se skupinou vrstevníků pak také může ovlivňovat delikventní chování jedince. **„Ve volném čase vznikají mnohé příležitosti a kontakty, které mohou snižovat nebo zvyšovat pravděpodobnost delikventního chování dětí.** Podle Kuchty je potřeba dítěte vyplnit svůj volný čas tak, aby to bylo zábavné či napínavé, naplňována v závislosti na jeho sociální integraci a formách jeho kontroly. Trávení volného času spočívající v tzv. chození ven, navštěvování různých zábavných podniků, bezcílného projíždění se, konzumaci alkoholu apod. s sebou přináší také problém, jak tyto někdy velmi nákladné aktivity financovat. Ten může být řešen prostřednictvím delikventního jednání.“²⁶

Prostor pro vznik sociálně patologických jevů u dětí a mládeže vytváří právě nevhodný způsob trávení volného času. **Neustále se zvyšuje pravděpodobnost, že dítě může podlehnout negativním vlivům party, alkoholu, drogám apod.** Rodiče mají strach o své děti, ale na druhé straně mnohdy stojí jejich neinformovanost o tom, jak svoje děti motivovat ke zdravému trávení volného času, jak pomoci vytvářet jejich hodnotou orientaci a jejich postoje. Mnohdy rodiče neznají preventivní postupy, kterými by bylo možné podobným problémům předcházet. Rodiče mnohdy nedokážou vytvořit dostatečné množství příležitostí, vedoucích k uspokojení potřeb svého dítěte. Mnohdy nedokážou být nápomocni k rozvoji pozitivních zájmů dítěte. Ve svém městě nebo regionu nemají přehled o možnostech vhodného využívání volného času.

---

²⁵ Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V. Kriminalita mládeže. 1. vydání. Praha: PA ČR, 2001, s. 38.

²⁶ Kuchta, J., Válková, H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 275.

„Bez rodičovského nasměrování, samotné děti mnohdy neví, jak smysluplně využívat svůj volný čas, proto některé pohlcuje nuda. V lepším případě se náhražkou vlastní aktivity stává televize a video. Jiné děti si i pod vlivem party vybíjejí agresi nebo napětí vandalismem, násilným chováním vůči ostatním, konzumací drog nebo jinou kriminální činností.“²⁷

Správný způsob trávení volného času hraje velkou roli zejména na poli prevence kriminálního jednání dětí a mládeže. V uvedených věkových skupinách dochází v poslední době zejména ke kvalitativním změnám aktivit, kterými je volný čas tráven. Množství aktivit je větší a to zvláště díky možnostem, které s sebou přináší vědecko-technický vývoj a s ním spojený pokrok ve společnosti. V mnoha případech jde ale o pasivní způsoby trávení volného času, které jsou pevně spojené s technickými vymoženostmi. **Oproti tomu potom logicky ubývá dětí, které svůj volný čas tráví sportem a dalšími aktivitami, charakteristickými dostatkem pohybu a aktivity.**

Etnické skupiny

Poměrně velké množství nezletilých a mladistvých pachatelů kriminálního jednání má svůj původ v některé z etnických skupin. **Etnika a jejich příslušníci jsou charakterizována určitými odlišnostmi od většinové části populace.** Tyto odlišnosti spočívají v rozdílné kultuře, životních způsobech a návycích, obyčejích, jazyku, náboženství, ale také v odlišném vnímání morálních hodnot. To vše dopadá na sociální zařazení do společnosti, na dosažitelnost vzdělání a možnosti pracovního uplatnění. Ekonomické a sociální možnosti silně ovlivňují kriminalitu těchto etnik. Velké zastoupení v ČR tvoří romská komunita. **Poměr pachatelů trestné činnosti pocházejících z tohoto etnika je vyšší než jejich zastoupení v populaci. Častěji než v majoritní populaci se trestné činnosti dopouštějí i děti a mladiství.**

---

²⁷ Reuys, E. Jak s dětmi trávit volný čas. 2. vydání. Praha: Portál, 2000, s. 184.

Masmédia

Významným faktorem, majícím vliv na trestnou činnost páchanou nezletilými či mladistvými pachateli jsou masmédia, nejčastěji pak televize nebo internet. Televize nebo internet mají velmi důležitou úlohu ve společnosti. Jsou významným prostředkem k vyplňování volného času, jsou také zdrojem a zprostředkovatelem informací.

Sledování televize je mezi dětmi a mládeží stále více rozšířeno a to na úkor vhodnějších aktivit, jako jsou například návštěvy zájmových kroužků či kulturních akcí, četba nebo aktivní sport. Televize má obrovskou sledovanost, má z tohoto pohledu velkou moc a je samozřejmě i nebezpečná. Nebezpečnost spočívá zvláště v negativním vlivu televize na děti a dospívající mládež. Komerční televize jsou vedeny snahou získat maximální sledovanost a maximální reklamní zisky. Z toho plyne nevhodné složení programové nabídky. **Programy a jednotlivé vysílané pořady se zaměřují na akčnost filmu, zcela popírají výchovný efekt a výchovu dítěte spíše nabourávají.** Děti tímto způsobem od televize dostávají špatný příklad. Televize v mnoha případech ohrožuje psychosociální a morální vývoj dětí a mládeže:

- ✘ *zlehčováním násilí,*
- ✘ *zobrazováním sexu a lidského těla způsoby, které snižují lidskou důstojnost,*
- ✘ *neustálou projekcí agresivity.*

„Televize má negativní vliv zejména na výskyt násilné kriminality u pachatelů z řad dětí a mládeže. Dítě si vytvoří svůj filmový idol, který zabije člověka bez další sankce a následku. V jeho představách je smrt jiného uložena jako běžný prostředek k vyřešení určitého problému. Negativní účinky má televizní násilí především na ty děti, které jsou k násilnému chování disponovány

- ❖ *dědičnými a konstitučními faktory,*
- ❖ *rodičovským nezájmem či nepřátelstvím,*
- ❖ *příslušností ke skupinám, jež sdílejí deviantní normy.*²⁸

---

²⁸ Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. 2. vydání. Praha: Portál, 2003, s. 103-104.

Tvůrci televizních programů a potažmo i majitelé televizních stanic mají dnes velkou odpovědnost vůči nejmladším generacím, stejně jako rodiče či učitelé. Odpovědnost nese i stát. Tento disponuje nástroji a orgány, které by měly na televizní vysílání dohlížet a toto regulovat, samozřejmě pouze do určité míry a z hlediska negativních vlivů, působících na děti a mládež.

Také internet je zdrojem nepřehledného množství informací, plní mnoho pozitivních funkcí, v mnoha směrech ulehčuje lidem život. Negativně lze ovšem označit fakt, že některé informace, které by neměly být přístupné dětem a mládeži jsou bezproblémově dostupné i těmto věkovým skupinám. **Prezentace násilí, různých nezákonných aktivit a návodů k nim, pornografické materiály nebo další nepřehledné množství nevhodných informací, které by neměly být určeny dětem a mládeži, negativním způsobem působí na tyto věkové skupiny a významně u nich zvyšují riziko vzniku nežádoucích sociálně patologických jevů.**

Morálka a hodnoty ve společnosti

Vyjma nejbližšího sociálního prostředí, kterým je rodina, škola, kamarádi apod., je kriminalita dětí a mládeže ovlivňována i společností jako celkem a jejím vývojem. **Kriminalita je jevem společenským, vychází ze společnosti a v této vzniká.** Kriminalita je odrazem vývoje a fungování společnosti. O kriminalitě dětí a mládeže to platí dvojnásob. Mimo výše uvedených negativních faktorů, působících na vznik kriminálního jednání, jsou děti a mládež v dnešní době ovlivňováni také tím, v jaké společnosti a v jakém společenském prostředí žijí. Jejich vývoj je nutně poznamenán světonázorovou orientací společnosti.

Naše společnost na prahu nového tisíciletí je zaměřena na spotřebu a zábavu, je společností konzumní. Nejvýznamnější hodnotou se stávají peníze a hmotné statky. Lidé jsou mnohdy zaměřeni v první řadě na uspokojování vlastních potřeb. Ušlechtilé hodnoty jako čest, pravda a spravedlnost, láska, přátelství ad., jsou zatlačovány do pozadí a popírány. Doslova dennodenně jsme svědky toho, jak se mnoho členů naší společnosti snaží o to, aby za své jednání nebyli postižitelní podle právních norem. To, že svým chováním porušili normy morální je pro ně přitom naprosto nepodstatná.

„Vážným negativním rysem naší společnosti je i silné a stále pokračující oslabování sociálních vazeb, rozklad tradičních pospolitostí, do nichž je člověk zapojen a v nichž nachází oporu. Nejde zde pouze o rodinu, jde také o vesnickou pospolitost, sousedská společenství, různé spolky a sdružení. Produktem oslabení sociálních vazeb je pak oslabení síly sociálně kulturních regulativů a rozkolísání morálky se sociálně negativními důsledky.“²⁹

1.4. Stav a vývoj kriminality dětí a mladistvých

Ministerstvo vnitra ČR a Policejní prezidium ČR každoročně zveřejňují statistiky kriminality za uplynulý rok. Tyto statistiky obsahují údaje o všech spáchaných trestných činech. Obsahují také údaje o pachatelích těchto trestných činů a mapují i kriminalitu nezletilých a mladistvých osob. Kriminalita se jako závažný a negativní celospolečenský jev dostává stále více do popředí zájmu a uvedené statistiky jsou pečlivě sledovány politickou reprezentací, odbornou i širokou veřejností. Statistické údaje totiž poskytují možnost obecného náhledu na stav, vývoj i současné tendence kriminality.

Statistický vývoj kriminality dětí a mládeže v ČR v porovnání s vývojem celkové kriminality ve společnosti v letech 1990-2007

Jak vyplývá ze statistik kriminality, bylo v roce 1990 ze strany nezletilých pachatelů spácháno **4146** trestných činů. Mladiství pachatelé se dopustili **11407** trestných činů. V tomto roce bylo ve společnosti celkem spácháno **216852** trestných činů. Od roku 1990 měla kriminalita dětí i mladistvých pouze prudce vzrůstající tendenci a to až do roku 1996, kdy dosáhla historicky nejvyšších čísel. V tomto roce bylo nezletilými osobami spácháno **14094** a mladistvými **22719** trestných činů. Kriminalita nezletilých tedy vystoupala v uvedeném období více než trojnásobně, kriminalita mladistvých

---

²⁹ Mühlpachr, P. Problémy současné společnosti. Brno: IMS Brno, 2004, s. 7-8.

pachatelů na dvojnásobek. Meziroční nárůst přitom v některých letech tohoto období činil až čtyři tisíce trestných činů.

Procentuelně tato kriminalita vzrostla nejvíce v letech 1990-1994. U nezletilých činil nárůst trestné činnosti v roce 1991 **40 %** oproti roku 1990. U mladistvých **28 %**. V roce 1992 činil nárůst **23 %** u nezletilých a **15 %** u mladistvých. V roce 1993 trestná činnost nezletilých narostla o dalších **25 %** a u mladistvých o **11 %**, v roce 1994 narostla u nezletilých o **13 %** a u mladistvých o **5 %**. Od roku 1994 stoupala pouze o desetiny procenta, výjimkou byl další dvouprocentní nárůst u kriminality mladistvých v roce 1996. Stejně prudce stoupala i čísla celkové kriminality ve společnosti. V roce 1991 došlo ke zvýšení o **23 %**, v roce 1992 o **18 %** a v roce 1993 o **13 %**. Celková kriminalita však dosáhla svého dosavadního maxima až v roce 1999, kdy bylo spácháno celkem **426626** trestných činů.

Od roku 1996 však došlo ke stejně prudkému a dlouhodobému poklesu trestné činnosti v uvedených věkových oblastech. Trestná činnost nezletilých klesá až do současné doby. V roce 2007 nezletilí spáchali **2710** činů jinak trestných. Trestná činnost mladistvých klesala až do roku 2006, kdy bylo spácháno **7605** provinění. V roce 2007 byl zaznamenán mírný nárůst na **8097** provinění. V roce 2004, kdy bylo spácháno nezletilými **3319** činů jinak trestných, se poprvé kriminalita nezletilých dostala pod kvantitativní úroveň roku 1990. Kriminalita mladistvých této úrovni dosáhla již v roce 2002, kdy bylo mladistvými spácháno **10901** trestných činů. Celková kriminalita se pod tuto úroveň dosud nedostala. V roce 2006 bylo spácháno celkem **336446** skutků a v roce 2007 **357391** skutků. I u celkové kriminality ale od roku 1999 došlo k výraznému a vyjma roku 2002 i dlouhodobému poklesu.

I pokles kriminality dětí a mládeže byl v některých letech skokový. Největší propad trestné činnosti u nezletilců přinesl rok 2002, kdy bylo spácháno o **4385** trestných činů méně než v roce 2001 a procentuelní pokles zde činil **44 %**. Na snížení či zvyšování kriminality se vždy podílí celkový vývoj společnosti a samozřejmě i vývoj legislativy v dané oblasti. Velký pokles trestné činnosti u nezletilých v roce 2002 lze připsat novele trestního zákona, která nabyla účinnosti 1. 1. 2002 a která posunula hranici způsobené škody u nezletilci nejvíce páchaných majetkových trestných činů z dosavadních 2.000,- Kč na 5.000,- Kč.

U trestné činnosti mladistvých pachatelů došlo k největšímu poklesu v roce 2004, kdy bylo spácháno o **1893** skutků méně než v roce 2003 a pokles činil **19 %**. Zde není pochyb o tom, že příčinou je zejména účinnost zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (**statistické údaje viz. příloha č. 2**).

Statistický vývoj kriminality dětí a mládeže v ČR v porovnání s vývojem kriminality ve společnosti u vybraných druhů kriminality v letech 1996-2007

Na počtech spáchaných trestných činů v naší společnosti se největší měrou podílejí trestné činy majetkové povahy. Je tomu tak i u kriminality dětí a mládeže, u které dochází v letech 1996-2007 k systematickému poklesu. V letech 1996 – 2001 nebyl pokles majetkové trestné činnosti u nezletilých pachatelů tolik markantní. V roce 2002 však klesla tato trestná činnost nezletilých oproti roku předchozímu o **3795** skutků. Jak již bylo uvedeno, hlavní příčinou tohoto poklesu byla legislativní změna navyšující hranici škody u trestných činů, která se logicky dotkla nejvíce právě majetkových deliktů. U velké většiny majetkových trestných činů, vyjma krádeží vloupáním či tzv. kapesních krádeží, je výše způsobené škody hlavním znakem právní kvalifikace.

Z celkových čísel kriminality lze vyčíst, že největší pokles kriminality mladistvých byl zaznamenán v roce 2004. Výraznou měrou se na tom podílel zákon č. 218/2003 Sb. Jedním z argumentů pro přijetí tohoto zákona byla dlouhodobě vysoká čísla nejzávažnější formy kriminality, tedy násilné kriminality, která byla mládeží často páchána. Paradoxně však v prvním roce účinnosti zákona násilná kriminalita mladistvých pachatelů vzrostla o **106** případů a po mírném poklesu se dostala zpět na úroveň roku 1998. V roce 2004 nejen, že násilná kriminalita mladistvých vzrostla, ale dramaticky se zvýšil i počet spáchaných vražd, tedy těch vůbec nejzávažnějších trestných činů. Zatímco v předešlých letech nebylo mladistvými zpravidla spácháno více jak pět vražd a pouze v roce 2001 to bylo osm vražd, byl v roce 2004 mladistvými spáchán historicky nejvyšší počet dvanáct vražd a další čtyři vraždy byly spáchány nezletilými pachateli. Uklidnění v oblasti násilné kriminality potom přinesl až rok 2006, kdy bylo mladistvými spácháno **990** násilných provinění. V roce 2007 tento počet mírně

stoupl na **1082** provinění. Postupně se začala snižovat i čísla mladistvými spáchaných vražd, v roce 2005 to byly pouze dvě vraždy, v roce 2006 čtyři vraždy, nárůst opět přišel s deseti spáchanými vraždami v roce 2007. Nezletilí každoročně spáchají jednu vraždu, v roce 2007 spáchali vraždy dvě (**statistické údaje viz. příloha č. 3**).

1.5. Dílčí závěry

Obecně lze konstatovat, že kriminalita je vysoce nežádoucí společenský jev. Pro kriminalitu dětí a mládeže takové označení platí dvojnásob. I proto je tomuto problému v celospolečenském měřítku věnována stále větší pozornost. Tato pozornost již přináší určitý efekt. **Ze statistik vyplývá, že negativní trend v podobě velmi prudkého nárůstu kriminality dětí a mládeže po roce 1990 se zastavil a v současné době kriminalita u těchto věkových skupin má spíše klesající tendenci.**

Je zřejmé, že vznik sociálně patologického a kriminálního chování u dětí a mládeže ovlivňuje mnoho faktorů. **Největší vliv představují samozřejmě živí lidé, kteří na děti a mládež působí a se kterými tráví svůj volný čas.** Například negativní vliv médií nebude v tomto směru nikdy tak významný a rozhodný.

Velký význam z hlediska vzniku kriminálního chování dětí a mládeže je třeba přisoudit prostředí, ve kterém děti žijí a vyrůstají nebo ze kterého pocházejí. Prostředí má významný vliv na vznik nežádoucího chování a je spjato s celou řadou popsaných příčin. Prostředí úzce souvisí s výchovou a působí na míru rizikovosti vzniku sociálně patologických jevů. Výchovu a vývoj dítěte a mladého jedince ovlivňuje celospolečenské prostředí, například svým morálním stavem, stěžejní vliv má mikroprostředí, v rodině, ve škole, mezi kamarády a vrstevníky.

Velkou roli hraje také lokální a regionální prostředí. Zde existují určité rozdíly mezi venkovským a městským prostředím. Obě dvě tato prostředí působí na vývoj dětí a mladých lidí a mezi oběma prostředími jsou patrné i rozdíly z hlediska rizikovosti vzniku kriminálního chování u dětí a mládeže. Totiž celkový charakter lokality či počet obyvatel rozdílně v pozitivním i negativním smyslu působí na rozvoj osobnosti

dítěte. „V působení lze nalézt určitá specifika, například mezi dětmi na venkově je lepší situace s chováním. Děti a mládež na venkově způsobují méně výchovných problémů a mají lepší poměr ke škole, i když nedosahují někdy výsledků jako děti městské. Děti vyrůstající v městském prostředí mívají vyšší výkonnost ve škole, zároveň na tom bývají lépe s intelektovými vlastnostmi. **Městské děti se ale také jeví jako drzejší, vzpurnější, rafinovanější, pohodlnější. Také se u nich objevuje více případů záškoláctví, kouření a více výchovných problémů.**“³⁰

Městské prostředí je více anonymní, více komercializované, lidé v něm jsou více orientovaní na materiální statky a kariéru, tráví více času v práci, může v něm častěji docházet ke “zpeněžování“ dětství. Svoji roli v něm hraje i větší anonymita. Vzhledem k počtu obyvatel, k počtům dětí ve školách, k počtům trestných činů ve městech spáchaných a k celkovému charakteru tohoto prostředí, může dítě či mladý člověk častěji přijít do styku s negativně orientovanými vrstevníky, návykovými látkami, kriminálním chováním a rovněž častěji se k němu může uchýlit a to i přesto, že městské prostředí nabízí i mnoho pozitiv, jako například mnohem větší paletu volnočasových nebo zájmových aktivit.

---

³⁰ Kraus, B., Poláčková, V. Člověk, prostředí, výchova. Brno: Paido, 2001, s. 131.

2. Prevence kriminality dětí a mládeže

Pojem prevence, je odvozen od latinského slova *praeventus*, které znamená krok předem.

Širší pojem prevence – ochrana před nežádoucími jevy, předcházení takovým jevům. Je možné sem zahrnout postupy a aktivity, potlačující rozvoj společensky negativních jevů. Lékaři považují za prevenci opatření, kterými brání vzniku nemocí, právníci pod tímto pojmem vidí opatření v legislativě, chránící společnost před protiprávním jednáním.

Užší pojem prevence – prevence jednotlivých konkrétních negativních jevů, např. kriminality.

Prevence kriminality – soubor nejrůznějších aktivit mimo trestního charakteru, orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem zastavit růst kriminality nebo docílit jejího zmenšení.³¹

2.1. Základní oblasti a současné trendy prevence kriminality dětí a mládeže

Nejpoužívanějšími modely prevence kriminality dětí a mládeže jsou modely primární, sekundární a terciální. Rozlišujeme je podle okruhu delikventů, kterým je určena a dále podle vývojového stádia kriminality, ve kterém se nacházejí.

Primární prevence

Zahrnuje působení, jehož cílem je předcházet kriminalitě dětí a mládeže tak, aby vůbec nevznikla. Je zaměřena na celou populaci dětí a mládeže. Patří sem zejména

---

³¹ Novotný, O. Zapletal, J. Kriminologie. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 159.

osvěta a výchova, která se provádí na mnoha různých úrovních – v rodinách, ve školách a dalších společenských institucích, ale i ve sdělovacích prostředcích. Lze sem zahrnout také přímé poradenství. K primární prevenci patří i působení na hodnotovou orientaci dětí a mládeže a její příznivé ovlivňování. **Primární prevence je charakteristická také snahou pozitivně ovlivnit výběr kamarádů, způsoby trávení volného času a životní styl.** Z hlediska delikvence je zaměřena na děti a mládež, které se žádného protiprávního jednání ještě nedopustili.

Sekundární prevence

Zabývá se nejvíce ohroženými skupinami nezletilých a mladistvých, tedy těmi dětmi a mladistvými, u kterých existuje zvýšené ohrožení sociálně patologickými jevy či zvýšený předpoklad, že by se mohli stát delikventními jedinci. Velmi důležité místo v modelu sekundární prevence zaujímá škola. **Jde o prevenci, která není zaměřena na celou populaci dětí a mládeže, ale na malé a střední skupiny.** I zde preventivní aktivity směřují také do sféry volného času. Je zaměřena i na rizika v sociálním prostředí a v sociálních vztazích dítěte. **Jejím cílem co nejdříve rozpoznat poruchy nebo další obtíže.** Pokud jsou rozpoznány, nastupují opatření, jejichž cílem je dalšímu negativnímu vývoji zabránit. Poradenská služba je zde velkou doménou.

Terciální prevence

G. Kaiser tvrdí, že terciální prevence „se vztahuje především na trestněprávní, případně policejní boj s recidivou. Snaží se o eliminaci recidivy i sociálně nepřijatelného chování. V každém případě už předpokládá spáchání trestného činu a má zabránit dalším. **Zaměřuje se na recidivisty z řad dětí a mládeže a podle toho má své těžiště viditelně v těch oblastech prevence, které předcházejí trestnímu soudnictví.**“³²

Terciální prevence bývá označována jako nadstavba sekundární prevence. Snaží se prostřednictvím potřebných opatření ve prospěch jedince již postiženého zabránit tomu, aby se zhoršovala jeho situace. Rovněž se snaží mu pomoci nalézt pokud možno

---

³² Kaiser, G. Kriminologie. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 92.

nejpříjemnější řešení i v těch nejhorších podmínkách. **V rámci resocializace je jejím úkolem nabídnout pomocnou ruku narušeným dětským a mladistvým delikventům, pomoci jim dokončit vzdělání, uplatnit se na trhu práce, sehnat bydlení atd.**

Sociální prevence

Sociální prevence je zaměřena velmi široce. Je zaměřena na prevenci všech sociálně patologických jevů, a tedy i na kriminalitu. Tyto jevy se snaží překonávat, eliminovat. Je zaměřena i na negativa v politice či v právním řádu či na působení médií, které může mít také kriminogenní účinky. Je zaměřena na otázky preventivního působení rodiny, školy, státních orgánů a institucí, obcí i dalších sociálních institucí.

Společnost a stát docilují žádoucího chování svých členů vnější kontrolou lidského chování. Tato je založena především na normativních systémech, které se ve společnosti vyskytují. **Mezi normativní systémy, upravující a regulující lidské chování patří v první řadě právní řád, dále morálka, náboženství, ale například i zvyky, obyčeje.**

Zvláštní postavení v oblasti vnější kontroly lidského chování má právní řád, kterým společnost stanovuje pravidla chování v podobě právních norem a stanovuje i sankce, které nastupují při jejich porušení. V oblasti kriminality dětí a mládeže se jedná především o trestní právo a související předpisy. **Jedním z hlavních předpokladů prevence kriminality dětí a mládeže je kvalitně zpracovaná a hlavně správně nastavená zákonná úprava a její kvalifikovaná aplikace.** Právní předpisy, upravující delikventní chování dětí a mládeže neřeší pouze soudnictví nad nimi, jejich trestání nebo možnosti jejich výchovy a resocializace. Zakotvují také množství institutů, které společnost pověřuje určitým dohledem v této oblasti, dohledem nad delikventními jedinci, ale např. i dohledem nad preventivní a výchovnou úlohou rodiny či školy. Sem patří orgány sociálně právní ochrany dětí, kurátoři pro mládež, výchovní poradci ad.

O. Novotný tvrdí, že i vnitřní kontrola lidského chování je způsobem prevence. „Zde by měla být hlavním úkolem společnosti snaha o nastavení optimálních podmínek pro socializaci jedince. **Proces socializace ovlivňuje nejbližší prostředí, ve kterém jedinec žije, ale zároveň na něj působí i širší celospolečenské prostředí, které má**

navíc potenciál ovlivňovat prostředí jedinci nejbližší. Žádoucí je zejména to, aby jedinec v rámci procesu socializace si byl schopen co nejpřirozeněji a nejautomatictěji vytvořit systém žádoucích vnitřních zábran, které by poté měly být přirozenou součástí jeho svědomí.³³

Současný trend v oblasti prevence kriminality dětí a mládeže

V posledních desetiletích se podoba kriminality v České republice velmi přiblížila podobě kriminality vyspělých zemí. V důsledku změn v kvantitě i kvalitě kriminality, došlo i ke změnám v kriminální politice. Není dávno doba, kdy jediným nástrojem v boji s kriminalitou a jediným způsobem kontroly kriminality byla trestní represe. **Represivní opatření, používaná vůči delikventům z řad dětí a mládeže však nemusejí mít vždy předpokládaný účinek.**

Represe samotná může přispět k prohloubení nežádoucího chování dětí a mládeže. Takto může represe působit zvláště v těch případech, kdy je jako represivní opatření užito odnětí svobody. **V současné době se preventivní trendy ubírají v duchu myšlenky, že mnohem lepší než mladé delikventy trestat za jejich kriminální činy, je snažit se o to, aby z jejich strany ke spáchání delikventního jednání vůbec nedošlo.** Vítězí snahy o předcházení kriminalitě dostatečnou a vhodnou prevencí. Konečně, tento trend kopíruje také současná legislativa, upravující trestní řízení proti dětským a mladistvým delikventům.

Na základě všeobecné preventivní politiky existuje spousta preventivních doporučení a postupů ke snižování dětské a mládežnické kriminality, ale i kriminality proti dětem a mládeži. Na prevenci kriminality dětí a mládeže existuje celá řada názorů a přístupů, existují jednoduché návody, rovněž preventivní programy, realizované v rámci systému prevence kriminality, nutná jsou i legislativní opatření.

Při použití každého z existujících řešení je třeba respektovat určité preventivní zásady. **Vždy je nutno respektovat základní práva dětí. Důležitá je rovněž včasnost a dlouhodobost prevence a také zasazení preventivních aktivit do prostředí, které**

---

³³ Novotný, O. Zapletal, J. Kriminologie. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, s. 165.

je jedinci nejbližší. „Prevenici nelze odkládat a je nutno s ní začít již od poměrně nízkého věku dítěte. Vychází se ze zákonitostí vývoje, důležitý je již věk do tří let, který je rozhodující pro vytváření vlastní sebedůvěry a vlastní identity. Významné je také zaměření na prevenci negativních jevů, které děti obklopují, přičemž vždy hrají důležitou roli dítěti nejbližší osoby, které jsou mu vzorem. Ve věku do dvanácti let, je důležitá kvalita sociálních vztahů, na které je toto období bohaté. Velmi záleží na kvalitě socializačního procesu v rodině a ve škole. Je položen základ pro odpovědnost jako lidskou hodnotu.“³⁴ **Nejkomplikovanější je období dospívání, kdy dochází k určitému osamostatnění, ale i ke sladění potřeb dospívajícího jedince s potřebami společnosti.** V tomto období jsou totiž mladí lidé vystaveni velkému množství negativních jevů a v tomto období také nejčastěji dochází k jejich selhání.

Velice důležitá je koordinace subjektů, které se prevenci věnují. Mezi subjekty řadíme instituce, ale rovněž jednotlivce. K institucím se řadí instituce státu – např. sociální subjekty, policie, soudy, státní zastupitelství, vězenství, a rovněž nestátní instituce - církve, zájmová sdružení, občanské iniciativy, politická sdružení, nadace ad. K subjektům, podílejícím se na prevenci kriminality dětí a mládeže samozřejmě řadíme i rodinu, školu, masmédiá. **Při velkém počtu subjektů, může dojít k tomu, že preventivní opatření budou prováděna bez stanovení společného cíle, samostatně či odděleně.** Stává se, že síly subjektů na poli prevence jsou rozděleny nerovnoměrně, jsou oblasti, ve kterých dochází k překrývání preventivních aktivit, ale také oblasti, které jsou preventivním působením nedotčeny. To má vliv na konečnou efektivitu preventivního působení.

Preventivní působení rodiny

Hlavní díl odpovědnosti za výchovné a preventivní působení na dítě nesou jeho rodiče, kteří zároveň zaujímají nejvýznamnější preventivní roli. Negativní vliv nevhodného nebo dostatečného výchovného působení rodičů na děti je dostatečně znám.

Rodina je primárním prostředím dítěte a pro své děti vytváří jakési prvotní

---

³⁴ Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V. Kriminalita mládeže. 1. vydání. Praha: PA ČR, 2001, s. 42.

společenské prostředí. Je prostředím, ve kterém se děti učí žít s druhými osobami, kde poprvé čelí dennodennímu styku s dalšími osobami, kde jsou zahrnovány prvními podněty, na které se učí reagovat a se kterými se učí zacházet. Z takového soužití si odnášejí první životní zkušenosti, první vzory chování, vytváří se u nich první postoje, dále hodnotový žebříček. Cestou rodiny si uspokojují své potřeby, ale na druhou stranu zažívají také první omezování, postupně se učí sebeovládání a jsou nuceny se rodině také přizpůsobovat. **Mezilidské vztahy, které dítě v rodině zažívá, mohou výrazně poznamenat i další mezilidské vztahy, do kterých dítě v životě vstoupí.**

„Rodina připravuje dítě na život a jeho životní dráhu velmi ovlivňuje. **Je to rodina, ve které se dítě musí naučit neagresivně řešit konflikty, odkládat uspokojování svých potřeb, respektu k druhým lidem a k jejich zájmům, empatii a jasnému rozlišování mezi dobrým a zlým.** Toho všeho lze ale dosáhnout pouze v rodině, kde rodiče mají o dítě zájem, respektují jej a mají jasnou hodnotovou orientaci. Děti nedělají to, co po něm rodiče chtějí, ale dělají to, co mu rodiče předvádějí.“³⁵

Nejvýznamnějším měřítkem je kvantum času, které rodiče s dětmi stráví. **Mnoho delikventních dětí se na kriminální dráhu dostalo díky nezájmu rodičů a díky tomu, že se o ně nikdo z rodičů moc nestará.** Pokud rodiče usměřňují dítě při využívání jeho volného času, tráví jej s ním, směřují jej k žádoucím způsobům jeho využívání a jsou mu při jeho využívání kladným vzorem, tak staví jeden ze základních kamenů preventivního působení. Zde nehraje žádnou roli sociální status rodiny, protože nedostatkem času, který rodiče s dětmi tráví nebo nedostatkem kontrolní pozornosti, kterou rodiče dětem věnují, může být postižena i rodina dostatečně finančně zajištěných či rodina s vysokým společenským postavením.

V rodině je nutná autorita a rodiče musí umět děti naučit respektovat společenská pravidla. **Pokud se dítě dopustí kriminálního jednání a rodiče se jej bezmezně zastávají, najímají mu dobrého právníka, podávají stížnosti například na policii, která jejich dítě z kriminálního jednání usvědčila, snaží se přes své styky nebo dokonce podplácením dítě z problému za každou cenu “vysekat“, nedávají mu**

---

³⁵ Matoušek, O., Matulová, A., Kopoldová, B., Chalupová, J., Halík, T. Práce s rizikovou mládeží. Praha: Portál, 1996, s. 39.

dobry příklad do života. V takové rodině chybí autorita, chybí v ní i opravdový zájem o osud dítěte a rodičům se tato “starostlivost“ může od dítěte v pozdějším věku velmi negativně vrátit. Pak ale v mnoha případech dochází paradoxně k tomu, že rodiče takto vychovaného dítěte, které se stane delikventem, shazují vinu na všechny kolem, obviňují ze selhání školu, policii, soudy a další instituce a svou chybu ve výchově nikdy nepřipustí.

Negativně působícím faktorem na delikvenci dětí a mládeže je neúplnost rodiny, ve které dítě vyrůstá. Z neúplných rodin pochází velké procento dětských delikventů. Ať už dítě vyrůstá v rodině úplné či neúplné, v případě, že se dostane na šikmou plochu, potřebuje pomoc rodičů a rodiče by s ním neměli přerušit kontakt. Dítě totiž nikoho bližšího než rodiče nemá a i když kontakt s rodiči odmítá, stejně jej potřebuje.

2.2. Prevence kriminality dětí a mládeže v pojetí celospolečenském a místní preventivní aktivity

Každý stát, který je zodpovědný vůči budoucímu vývoji kriminality dětí, musí věnovat velkou pozornost sociálně patologickým jevům u dětí a mládeže. Tato pozornost však nesmí mít pouze formu represivní, ale měla by mít charakter analýzy problému, vyúsťující do konkrétních preventivních opatření.

Jednotlivé preventivní aktivity orgánů státu i samosprávy musejí být provázané a musí mezi nimi existovat součinnost. Důležité úkoly neplní pouze stát, ale i kraje, města a obce. Problematika kriminality dětí a mládeže spadá i do oblastí vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku a odpovědnost za tyto oblasti na sebe berou právě tyto nižší celky a jejich zastupitelstva. Mělo by se tedy jednat o vzájemně vymezenou a dohodnutou činnost těchto orgánů.

K úspěšnosti a účinnosti prevence kriminality v ČR, přispívá jasná vládní politika, která je realizovaná jako určitý systém. Toto se týká i kriminality dětí a mládeže. **Díky existenci nových sociálně patologických jevů po roce 1990, díky nárůstu**

kriminality a změnám v ní, je uplatňován nový systém prevence, vyvažující prevenci a represí. Základním cílem prevence kriminality je zvyšování bezpečnosti občanů a snižování trestné činnosti.

„Systém prevence kriminality je v ČR realizován na dvojí úrovni a to na úrovni resortní a na úrovni místní. Existuje zastřešující orgán vlády, kterým je **Republikový výbor pro prevenci kriminality. Tento byl zřízen v roce 1993, je vrcholným státním orgánem prevence kriminality, zasedají v něm zástupci všech zainteresovaných ministerstev, předsedou je ministr vnitra a sekretariátem Odbor prevence kriminality ministerstva vnitra. Je metodickým a koordinačním orgánem, který odpovídá za problematiku prevence kriminality v České republice.**

Jeho úkolem je především:

- *rozvíjet prevenci na místní úrovni,*
- *realizovat meziresortní projekty,*
- *integrovat Policii ČR a obecní policii do preventivních systémů,*
- *vytvářet podmínky pro pravidelnou a systematickou spolupráci resortů,*
- *dbát na komunikaci mezi jednotlivými resorty, na součinnost a systémovost jejich preventivních aktivit,*
- *vytvářet informační systém mezi subjekty prevence,*
- *rozvíjet mezinárodní spolupráci,*
- *přenést dotační systém na kraje ve spolupráci se všemi resorty.*³⁶

Úkoly jednotlivých státních resortů v oblasti prevence kriminality

Úkoly jednotlivých resortů vychází z působnosti jednotlivých ministerstev.

Důležitým resortem v této oblasti je **ministerstvo vnitra ČR**, na kterém existuje zvláštní odbor prevence kriminality. Tento odbor se zabývá podporou preventivních aktivit, které provozují obce, města, státní i nestátní organizace. Těmto organizacím poskytuje na preventivní aktivity i prostředky. **Ministerstvo vnitra podporuje některá**

---

³⁶ Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V. Kriminalita mládeže. 1. vydání. Praha: PA ČR, 2001, s. 52.

občanských sdružení a jejich projekty, např. krizové linky pro mládež, linky důvěry, střediska pomoci ohroženým dětem apod. Dále usiluje o koordinaci preventivních programů a podporuje zřízení místních koordinátorů preventivních aktivit.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR se zabývá především sekundárním modelem prevence. Zaměřuje se zejména na ohrožené jedince a skupiny a jejich rodiny. Zastřešuje i sociální prevenci a aktivity s ní spojené, které vytvářejí sociální odbory městských tzv. pověřených úřadů a magistrátů. **Sociálně patologické jevy u dětí či mládeže a jejich prevence jsou otázkou zásadní a aktuální a i proto se zvyšují počty sociálních pracovníků, kurátorů pro mládež či sociálních pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dítěte, kteří se této problematice věnují, kteří pracují s ohroženými i problémovými jedinci a jejich rodinami.** V neposlední řadě se zvyšují i jejich kompetence.

V oblasti legislativy se na prevenci kriminality dětí a mládeže podílí i *ministerstvo spravedlnosti ČR*. **Trestná činnost dětí a mládeže má svá specifika, na které je třeba reagovat zákonnými opatřeními a odlišnou právní úpravou.** Všechny odlišnosti kriminality dětí a mládeže musejí být v legislativě zohledněny. Odlišná právní úprava se musí týkat všech stádií trestního řízení, prověřování, vyšetřování soudnictví i trestání dětí a mládeže. Významným počinem ministerstva spravedlnosti ČR je poslední legislativní úprava v oblasti kriminality dětí a mládeže je celkové shrnutí trestních předpisů a trestního soudnictví nad dětmi a mládeží, které vyústilo v zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

Aktivity na poli prevence kriminality vykonávají i další ministerstva. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* pracuje s drogově závislými a zaměřuje se na jejich léčbu. Jednotliví lékaři a zdravotnický personál zase nepřímou dbají na prevenci kriminality na dětech, jelikož jsou to právě oni, kdo může rozpoznat možné případy týrání, zanedbávání nebo sexuálního zneužívání dětí a poskytnout pomoc nezletilým a mladistvým obětem trestných činů. Preventivní aktivity *ministerstva kultury ČR*, především různé kulturní projekty zaměřené na trávení volného času dětí a mládeže, je možné chápat jako součást modelu primární prevence. Velice důležitá pozice v této preventivní oblasti potom připadá *ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR*.

Policejní prevence

Významnou částí prevence kriminality dětí a mládeže je tzv. policejní prevence, prováděná ze strany Policie České republiky a ze strany jednotlivých městských, případně obecních policií. **Specifikem policejní práce je skutečnost, že policisté jsou zpravidla první, kdo přichází do kontaktu s dětmi a mladistvými, kteří se dopustili trestného činu, jiného protiprávního nebo sociálně patologického jednání.**

Police ČR hraje v oblasti prevence kriminality dětí a mládeže velmi důležitou roli. V Policii ČR jsou na všech úrovních, policejním prezidiem počínaje, přes správy krajů až na jednotlivá okresní a městská ředitelství, zřízeny preventivně informační skupiny, které mají v popisu práce dva základní úkoly. Prvním úkolem je komunikace s médii a druhým úkolem je právě prevence. V rámci náplně svojí činnosti pořádají pracovníci zařazení na těchto pozicích celou řadu preventivních aktivit, zaměřených také na prevenci kriminality dětí a mládeže. Jsou to například besedy s dětmi, uskutečňované od mateřských škol až po školy střední, dále celá řada preventivních akcí za aktivní účasti dětí. Ve snaze předejít páchání trestné činnosti také poskytují dětem přímé poradenství. Při tom spolupracují i s policisty z dopravní a pořádkové služby, kteří se na těchto preventivních aktivitách také podílejí.

Police ČR je dětmi vnímána spíše jako represivní složka. **Policista v uniformě, který dětem při přednášce vyznačí zákonné mantinely jejich chování a seznámí je s možnými následky jejich překročení, je významným prvkem preventivního snažení, které se na školách pořádá.** Vedením základních a středních škol, samotnými pedagogy i představiteli samosprávy, která je v dnešní době postavena do role zřizovatele škol, je tato přednášková činnost, často spojená s ukázkami techniky nebo policejních zákroků, vyžadována stále častěji. Takto zaměřená preventivní opatření neprovádí pouze republikoví policisté, ale také pracovníci městských a obecních policií, často ve vzájemné součinnosti.

V současné době je u Policie ČR, v rámci služby pořádkové a dopravní policie, uváděn do praxe projekt *Community policing*. Jedná se o projekt, který se různými postupy snaží o aktivní komunikaci a spolupráci s veřejností, s partnery, institucemi nebo i školami. **Cílem projektu je nejen zvýšení efektivity při každodenním**

zajišťování bezpečnosti a veřejného pořádku, ale výsledky spolupráce by se měly projevit právě v oblasti prevence. Velmi zjednodušeně řešeno jde o projekt, kterým by měla být nastartována proměna Policie ČR ze složky ryze represivní na organizaci, která v boji proti kriminalitě efektivně používá i nástroje preventivní.

„Mezi specifika projektu mimo jiné patří:

- *snaha o podporu a posílení součinnosti Policie ČR s obcemi, školami a dalšími institucemi při tvorbě a realizaci preventivních programů,*
- *zaměření na posílení prvků situační prevence (oproti represi či prevenci sociální),*
- *úsilí o efektivitu preventivních opatření na místní úrovni, jejich flexibilitu a možnosti inovace,*
- *kladení důrazu na vyvážené uplatňování policejní práce jako výkonu státní moci i služby veřejnosti, tak aby prevence byla co nejvíce integrovaná do každodenních činností policisty,*
- *snaha o realizaci preventivních aktivit přizpůsobených místním podmínkám a pochopení místních problémů.*³⁷

Z řad policistů jsou v rámci jednotlivých složek policie na všech jejích úrovních vyčleňováni a odborně připravováni specialisté, kteří se zabývají právě problematikou kriminality dětí a mládeže a i trestnou činností páchanou na mládeži. **Při předcházení, odhalování, objasňování a dokumentování kriminality dětí je nutná úzká spolupráce s pracovníky orgánů sociálně - právní ochrany, zdravotnických zařízení, pracovníky školství a dalších institucí.** Pozornost je věnována nejen pokračující a opakované trestné činnosti páchané dětmi, závadovými skupinami mládeže a trestné činnosti páchané na mládeži, ale i dětem, u nichž se již v předškolním nebo školním věku projevují závažné problémy chování, se zaměřením na odhalení příčin, které k tomu jednání vedou a s upozorňováním rodičů na závadové chování jejich dětí.

---

³⁷ <http://www.otevrenaspolecnost.cz/download/files/coop-projekt.html#11>, internetové stránky Otevřené společnosti, o.p.s.

Prevence na místní úrovni

Prevence kriminality prováděná na místní úrovni a v místních podmínkách, je těžištěm systému prevence a to z toho důvodu, že může být realizována na základě znalostí místních specifických problémů, může být místním podmínkám přizpůsobena, také snáze může reagovat na vznik určitého problému. Právě proto v současné době je stále více upouštěno od plošné aplikace preventivního působení a místní preventivní aktivity, které se v konečném výsledku jeví jako více efektivní, se dostávají do popředí. **Nejúčinnější je preventivní působení zasazené přímo do prostředí, které je jedinci vlastní.**

Například ze strategie prevence kriminality na roky 2008 až 2011, kterou zveřejnila na sklonku roku 2007 vláda ČR, vyplývá, že stát dá v příštích čtyřech letech na prevenci kriminality 400 milionů Kč. Konceptní změnou v této oblasti by měl být fakt, že výběr projektů by měly více ovlivňovat kraje a jednotlivá města a právě k nim by měla velká část těchto finančních prostředků putovat.³⁸

Na dětskou a mládežnickou kriminalitu v určitém městě je možné reagovat prostřednictvím obecně závazných vyhlášek, kterými lze určitým způsobem chování dětí a mládeže korigovat, některé chování povolit, jiné zakázat. Na místní úrovni mohou vznikat z iniciativy starostů nebo obecních zastupitelstev komise pro prevenci kriminality, jejichž členy mohou být pracovníci sociální správy a zástupci dalších státních i nestátních subjektů, zainteresovaných na snižování kriminality a na efektivní práci s rizikovou mládeží. **Města a obce se mohou nejefektivněji věnovat rizikovým jedincům, vyžadujícím zvýšenou pozornost.** Pro ně mohou zlepšovat příležitosti pro využití volného času a podchycovat v zárodku jejich problémy (záškoláctví apod.), které mohou časem přerůst v páchání trestné činnosti.

„Projekty prevence kriminality dětí a mládeže na místní úrovni mohou být více směřovány na práci s delikventy a jejich rodinami, na jejich podporu, na podporu jejich vzdělávání nebo na podporu zdravého životního stylu. Mohou vést k provádění celé řady preventivních experimentů na školách, sídlištích, sportovních

³⁸ <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=25976>, internetové stránky Vlády České republiky

klubech mládeže, letních táborech apod. Velice důležitá zde je odborná příprava, také doškolení pracovníků, jejichž činnost je zaměřena na prevenci všech sociálně patologických jevů (učitelé, výchovní poradci na školách, pracovníci pedagogicko-psychologických poraden, diagnostických ústavů, policie, vězeňské služby, občanských iniciativ a sdružení a dalších zainteresovaných orgánů a institucí).³⁹

2.3. Výchovné a preventivní působení školy a pedagoga

J. Zapletal konstatuje, „že škola je prostředím, které může, samozřejmě do určité míry a v nutné spolupráci s rodinou, posilovat u dětí postoje a dovednosti, které jsou předpokladem prosociální, nekriminální dráhy. Každý žák v novém, složitějším kolektivu získává sociální zkušenosti a návyky sociálního chování. Případné nedostatky v pedagogickém procesu oslabující potencionální pozitivní vliv školy, mohou v určitém stupni způsobit nebo podmiňovat nepříznivé formování osobnosti.“⁴⁰

Úloha školy v oblasti prevence dětské a mládežnické kriminality

Školství zaujímá v prevenci kriminality dětí a mládeže zásadní postavení. Rozsah jeho působnosti je široký. Začíná u primární prevence na školách, v rámci sekundární prevence věnuje pozornost nejvíce ohroženým jedincům a skupinám a u delikventních dětí ve výchovných zařízeních se v rámci terciální prevence snaží o eliminaci recidivy nežádoucího chování.

Ve školách se realizuje mnoho různých preventivních programů. **Za preventivní působení lze označit již výchovu v mateřských školách.** Když je dítěti, které se nedokáže vyrovnat se školní zátěží, nezvládá školní úkoly a zaostává za ostatními, věnována v mateřské škole dostatečná pozornost a je vyvíjena maximální snaha o to, aby se jej podařilo na školní docházku připravit, jedná se o určitý způsob předcházení

³⁹ Nikl, J. Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci. Praha: PA ČR, 2000, s. 90.

⁴⁰ Zapletal, J. Kriminologie II. Zvláštní část. Praha: PA ČR, 1996, s. 21.

delikvenci. **Pokud totiž dítě školní docházku opravdu nezvládne, může začít selhávat ve škole a sklouznout snáze k delikvenci.**

Škola se snaží předcházet tomu, aby se děti chovaly delikventním způsobem na její půdě, a zároveň poučuje děti o následcích jejich případného protiprávního jednání mimo školní prostředí. Děti také připravuje na setkání s kriminálním chováním jiných lidí, navíc je učí, jak v takových situacích jednat.

Preventivní vliv má i výchovné působení na děti, které se netýká přímo kriminality. **Ve škole si děti osvojují sociální dovednosti, pravidla slušného chování, učí se neopětovat agresivní chování v případě agrese jiného, osvojují si, jak odmítnout některé nesprávné způsoby chování.** Obecně lze konstatovat, že škola v dětech upevňuje schopnosti řešit problémy.

„Školy vedou žáky k dobrému chování ve společnosti. Vývoji směrem ke snížení kriminality dětí a mládeže může napomáhat i vztah mezi školou a dětmi a chování školy k dětem. Například reakce školy na zjištěné asociální chování dětí. **Způsob vyšetřování a zejména udílené sankce jsou pro všechny děti významnou zprávou o tom, jak škola dbá důstojnosti jednotlivce, která pravidla opravdu platí a která jsou pouze deklarována, do jaké míry jsou dodržována, zda se všem dětem měří stejným metrem apod.** Pokud škola nepřehlídí zcela zjevné přestupky, uplatňuje jasně pravidla týkající se žádoucího chování a disciplíny, pokud nedegraduje a nedeptá žáky v procesu jejich trestání, dává jim možnost odčinit přestupky, pokud učitelé a ředitel rozhodují objektivně, to všechno jsou postoje, které pomáhají předcházet kriminálnímu chování tím, že dávají dětem jasnou představu o tom, že jejich chování má za každých okolností jasné hranice a že udržování těchto hranic se řídí pravidly fair play.“⁴¹

Je tedy žádoucí, aby ve škole byly nastaveny určité standarty chování, na kterých panuje shoda celého pedagogického sboru, aby učitelé ve směru k problémovému chování přistupovali jednotně a aby byly k dosažení nastavených standardů uplatňovány stejné postupy. Škola nemůže pouze vyčkávat na nějaké nevhodné chování, které bude následně řešit. **S ohledem na skutečnost, že odměna je lepším výchovným prostředkem nežli trest, musí škola dbát na to, aby děti pochopily, že chování**

---

⁴¹ Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. 1. vydání. Praha: Portál, 1998, s. 79.

podle pravidel se vyplácí. Musí disponovat dostatečným systémem odměňování, kterým děti kladně ohodnotí v případě dobré práce, vzorného chování či významných počinů. Těmito opět spravedlivě rozdělovanými odměnami musí děti motivovat, aby pracovaly a chovaly se žádoucím způsobem.

Ch. Kyriacou tvrdí, „že významným úkolem, který školy mají při prevenci kriminality dětí a mládeže, je udržet „na palubě“ problémové žáky, kterým hrozí vyloučení. **Škola musí podnikat kroky, vedoucí ke snížení pravděpodobnosti vyloučení problémového jedince, které zároveň jsou důležité pro prevenci kriminality.** Podle něj je řada školních projektů, zaměřených na snižování kriminality dětí a mládeže, velmi pozitivně ovlivňuje množství vyloučených, u kterých je tím narušena cesta vedoucí od špatného chování přes vyloučení až ke kriminalitě.“⁴² **Vyloučení ze školy je totiž velmi negativním mezníkem, jakýmsi definitivním označováním problémového jedince a může významně posunout jedince směrem ke kriminální dráze.**

Školství také zajišťuje výchovné poradenství. Významnou podporu v současné době mají pedagogicko-psychologické poradny nebo linky důvěry. Každá základní škola disponuje svým výchovným poradcem, který se zaměřuje na pomoc při vzdělávání žáků, na pomoc při jejich výchovném vedení, volbě povolání či na krizovou intervenci. **Na každé základní škole existuje i metodik prevence a právě do jeho kompetence patří nejvíce realizace různých preventivních aktivit a ve spolupráci s rodiči nebo institucemi celková ochrana dětí před sociálně patologickými jevy.**

Velké finanční prostředky a velká pozornost je v dnešní době věnována narušené mládeži a péči o ni. **Jsou významně navyšovány rozpočty výchovných ústavů, mnohdy na úkor prostředků na „normální školství“.** Tato skutečnost bývá často terčem kritiky veřejnosti zejména v místě, kde se výchovné ústavy nacházejí a kde je patrný kontrast například mezi vybavením a finančními možnostmi místní základní školy a výchovného ústavu. Zde většinou zaznívají ze strany laické veřejnosti argumenty poukazující na plýtvání finančními prostředky, a argumenty o zbytečných investicích do problémových jedinců, které stejně není možné napravit a převychovat.

---

⁴² Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005, s. 143.

„Jak v současné době slábne vliv některých rodin na děti a jak se mocným socializačním vlivem v druhé polovině našeho století stávají také média a zároveň rostou obavy z neřízeného socializačního působení vrstevnických skupin, začíná být škola viděna jako jediné prostředí, schopné garantovat optimální působení na dítě, jež je v souladu se zájmy společnosti.“⁴³ Zde je nutno poznamenat, že se jedná o názor zcela nereálný, jelikož bez pomoci rodiny není možné výchovný proces zvládnout.

Preventivní a výchovná role pedagoga

Pedagog má v procesu preventivního působení na dítě svoji nezastupitelnou úlohu. Hned po rodičích je nejbližším vzorem dítěte. Toto platí zejména u mladších dětí. **Děti mají silnou schopnost vnímání a učitelé, jakožto osoby, které jsou dětmi sledovány a z jejichž chování si děti odnášejí určitý příklad, musí tomuto nutně podřídit svoje chování, jednání a vystupování.**

Učitel a společně s ním i třída, se velkou měrou podílí na žádoucím formování osobnosti dítěte a jeho vývoji. Děti považují učitele za autoritu, samozřejmě s přibývajícím věkem se od něj postupně odpoutávají, jsou stále více solidární s kolektivem a ke kolektivu se upínají. Školní třída si postupně formuje jakousi vlastní subkulturu, kde největší roli hrají společné zájmy, charakteristická je dále třídními zvyklostmi, normami chování a požadavky. **Skupiny, které se ve školní třídě vytvářejí, mohou být i zárodkem negativně orientovaných part.**

Na všech typech škol, od škol základních, až po výchovné ústavy, se v jednotlivých třídních skupinách mohou projevovat některé negativní jevy, jedním z nich může být šikana. Jak se tyto jevy prohlubují, vzrůstá riziko delikvence. A zde opět nastupuje jako důležitý faktor pedagogické působení. V mnoha případech je prohlubování těchto negativních jevů umožněno nedostatečným zájmem učitele nebo jiného odpovědného výchovného pracovníka.

Pokud má učitel pouze minimální zájem o jednotlivé děti a jejich osudy, pokud při hodnocení dětí používá pouze špatných známek, pokud je nevypočitatelný při

---

⁴³ Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. 2. vydání. Praha: Portál, 2003, s. 64-65.

uplatňování školního řádu nebo pro některé např. etnické skupiny dětí ve třídě používá negativní nálepky, tak to velkou měrou přispívá k růstu delikventních projevů u dětí.

Na druhou stranu učitel, který je schopen věnovat každému dítěti dostatek individuální pozornosti, který je schopen posilovat mezi dětmi spolupráci a jejich vazby na školu, který se intenzivně angažuje ve vyučování a umí dětem poskytnout poradenství, který dokáže vytvořit a udržet ukázněné prostředí je učitelem, který přibližuje děti ke škole a školu k rodině, podporuje tím preventivní snahy a výrazně snižuje pravděpodobnost budoucího delikventního chování svých svěřenců. Tímto také dětem vytváří i lepší podmínky pro studijní výsledky.

Důležité také je, aby pedagog dokázal rozpoznat dítě s problémy v učení již v raném věku a v nižších ročnících základní školy a aby včas doporučil rodičům takového dítěte odborné vyšetření, např. v pedagogicko-psychologické poradně. Tak může předejít výchovným problémům dítěte. K tomu ale pedagog nutně potřebuje umět komunikovat s rodiči, spolupracovat s nimi a být s nimi v dostatečně úzkém kontaktu.

Jinak než správnou komunikací nemůže rodiče do takového problému zapojit. Nemůže jej potom s nimi společně řešit. Když pedagog komunikaci s rodiči nezvládá, nedokáže jim správně vysvětlit podstatu problému a budoucí rizika a neumí rodiče přimět participovat na řešení problémů jejich dítěte, může být jeho snaha kontraproduktivní, může být rodiči špatně vykládána a v konečném důsledku může vztahy mezi rodiči pedagogem a školou ještě oslabit.

Ch. Kyriacou také tvrdí, „že podle mnoha autorů je morální výchova dalším důležitým způsobem, jak mohou učitelé bránit vzniku kriminálního chování svých žáků. **Mnozí žáci, čerpajíc i z mnoha příkladů dospělých, si v dnešní době nepřipouštějí, že určité kriminální chování je nevhodné.** Žáci vědí, co je správné a také dobře vědí, co je a co není legální. Podle mnoha z nich jsou však určité přestupky v rámci obecného povědomí pro ně a pro jejich kamarády přijatelné. **Vědí, že čin je nezákonný, ale samo o sobě jim to nemůže ve vykonání toho jednání zabránit, protože nemají potřebu potlačovat svoje osobní cíle, jakými jsou například vzrušení, materiální odměna, zvýšená prestiž u kamarádů.** Morální výchovou musí učitelé dětem sdělovat, že určité činy jsou špatné a zároveň vysvětlovat, že pokud spáchají takové nezákonné jednání, zpravidla tím ublíží nebo způsobí škodu někomu jinému a že přínos, který od toho

očekávají je jen iluzí a mylnou představou.“⁴⁴

Jedním ze stěžejních faktorů v procesu prevence je trávení volného času. Zde učitelé zaujímají rovněž velmi důležité postavení. Podílejí se na vytváření prostoru pro vhodné volnočasové aktivity dětí. Měli by se podílet na přípravě takových aktivit, které budou děti vzdělávat, pozitivně formovat jejich osobnost a charakter, postoje a názory nebo asertivní schopnosti.

Nutno ale poznamenat, že mimo školní prostředí spočívá hlavní tíha výchovné odpovědnosti na rodičích a pedagog má v tomto směru pouze omezené možnosti volný čas dětí mládeže ovlivňovat. **Na školu a učitele není možné pohlížet jako na jediného garanta výchovného procesu a nemohou nést hlavní díl odpovědnosti za výchovu jim svěřených dětí, už jenom z toho důvodu, že není v jejich silách a možnostech eliminovat preventivním a výchovným působením všechny negativní vlivy, působící na děti a mládež v dnešní společnosti.**

2.4. Sociální pedagogika a prevence trestné činnosti dětí a mladistvých

Sociální pedagogika je disciplína, která se zaměřuje na sociálně patologické problémy částí populace, které se chovají deviantně a jsou ohroženy na svém rozvoji.

Zabývá se otázkami výchovy a socializace, vlivy prostředí na výchovný proces, zkoumá rozdíly ve výchově v městském a venkovském prostředí, podmínky vzdělávání problémových skupin, dále se zabývá menšinami, interkulturní a multikulturní výchovou, vzděláváním a výchovou zdravotně a sociálně znevýhodněných jedinců. **Nezkoumá výchovu v celospolečenském měřítku, ale zaměřuje se praktičtěji na výchovu na mikroúrovni (v rodině, ve škole apod.), na spolupráci rodiny, školy nebo institucí při řešení výchovných problémů.** Snaží se přispívat k utváření zdravého životního způsobu, k utváření žádoucích mezilidských vztahů, žádoucích způsobů komunikace. Zabývá se ale také zájmovou orientací, hodnotným využíváním

---

⁴⁴ Kyriacou, Ch. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005, s. 144-145.

volného času a v konečném důsledku i prevencí nežádoucích způsobů chování, sociálně patologických jevů a tedy i kriminality. Její zájem se pohybuje od otázek mimoškolní, mimorodinné výchovy až k otázkám sociální práce v terénu, která je zaměřena na nepřizpůsobivé jedince, zejména z řad dětí a dospělých.

Vymezení sociální pedagogiky není zcela jednotné. **Z výčtu jejích aktivit je ale zřejmé že sociální pedagog má svoje místo i v procesu prevence kriminality dětí a mládeže.** Z oblastí uplatnění sociálního pedagoga, které vymezuje Sekot, „lze do prevence kriminality dětí a mládeže zahrnout:

- *oblast náhradní výchovy (instituce pro výkon ústavní a ochranné výchovy),*
- *oblasti výchovného poradenství,*
- *oblasti preventivně – výchovné péče,*
- *oblasti center pro volný čas dětí a mládeže,*
- *krizová centra,*
- *instituce penitenciární a postpenitenciární péče,*
- *instituce probačního pracovníka,*
- *instituce kriminální prevence,*
- *instituce péče o mládež apod.“⁴⁵*

Sociálně pedagogické ovlivňování volnočasových aktivit

V rámci stále většího ohrožení dětí a mládeže sociálně patologickými jevy mají v rámci primární prevence mimořádný význam volnočasové aktivity. **Volnočasové aktivity mají kromě vzdělávací a relaxační funkce právě funkci preventivní. Správné využívání volného času může výrazně přispět k zamezení vzniku sociálně patologického chování.** Pole svojí působnosti v této oblasti má kromě rodiny a školy také sociální pedagog.

Využívání volného času dětmi a mládeží může být charakteristické spontánností, lze mu ale vtisknout záměrnou, plánovitou a cílevědomou podobu. **Pokud děti tráví svůj**

---

⁴⁵ Mühlpachr, P. Problémy současné společnosti. Brno: IMS Brno, 2004, s. 57.

volný čas spontánně, často jsou vedeni nápodobou. Zde se však vyskytuje riziko spočívající v tom, že děti ne vždy napodobují pouze pozitivní vzory, ale často také vzory negativní. Proto je tolik důležitá výchova k využívání volného času.

Vychovávat dítě k využívání volného času může zejména rodina, protože v rodině velmi silně působí vzory rodičů i dalších příbuzných. Rodiče mají možnost trávit se svými dětmi největší množství volného času a způsoby jeho společného trávení samozřejmě dítě silně ovlivňují. Vychovávat děti v tomto směru může i škola a učitelé na všech stupních a druzích škol, jelikož jsou to právě učitelé, které by mělo zajímat, jak jejich žáci svůj volný čas tráví. Významná je ale také role vychovatelů, pracovníků center volného času nebo pracovníků dětských a mládežnických organizací a hnutí, kteří by měli umět přizpůsobit využívání volného času zájmům a koníčkům svěřených dětí.

Děti s přibývajícím věkem potřebují kontakt se svými vrstevníky a mnohdy si vzory chování odnášejí právě od vrstevníků. V době, kdy se dostávají do puberty, u nich vzrůstá potřeba členství ve vrstevnické skupině či partě. Pokud ale rozumně využívají svůj volný čas pod vedením kvalitního vedoucího, tak se snižuje riziko, že se dostanou do sféry vlivu negativně orientované party. **Děti a mládež, pravidelně využívající svůj volný čas v zájmových kroužcích, centrech volného času nebo v mládežnických organizacích, kde je jim nabídnuta pestrá paleta pro ně zajímavých aktivit, necítí nudu a nemají potřebu a v konečném důsledku již ani prostor vyhledávat nějaké další, potencionálně nevhodné kontakty.**

„Požadavek pedagogického ovlivňování volného času se ukazuje jako nezbytná a důležitá součást výchovného působení na děti a mládež. **Cílevědomé a záměrné působení pedagogů však musí respektovat základní principy výchovy ve volném čase, především princip dobrovolné účasti, pestrosti a přitažlivosti činností, aktivity, odpočinkového, rekreačního a zájmového zaměření.** Výchovné působení ve volném čase musí být velmi citlivé, nenásilné, vychovávané jedince je zapotřebí pro činnost účinně motivovat.“⁴⁶

Při uvedeném výchovném působení je nutné respektovat charakter prostředí, ve kterém se výchova uskutečňuje.

---

⁴⁶ Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. Pedagogika volného času. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003, s. 105.

2.5. Dílčí závěry

Prevence je významnou součástí boje proti kriminalitě dětí a mládeže a její význam stále vzrůstá. Velmi významný v tomto směru je vliv rodiny a výchovy. **Úplnost či funkčnost rodiny, ve které dítě vyrůstá, je v mnoha případech důležitou pojistkou proti jeho případnému kriminálnímu chování.**

Podle studie, kterou na podzim roku 2007 předložilo vládě ČR ministerstvo vnitra, se více než polovina dětí, které nevyrostají v rodině a jsou svěřeny ústavní péči, dopouští v dospělosti trestné činnosti. Ministerstvo vnitra a ministerstvo školství společně v rámci této studie prozkoumalo osudy 17 454 dětí, které během let 1995 až 2004 opustily institucionální péči. Z výsledků této studie je patrné, že systém dostatečně nefunguje a že děti, které vyrůstají v ústavech, se nestávají řádnými občany.⁴⁷

Sami pracovníci výchovných ústavů připouštějí, že v mnoha případech je z chování jejich dětských klientů zřejmé, že kriminální prvky jejich chování již jsou jim natolik samozřejmé, že i přes veškerou péči stejně skončí ve výkonu trestu. U některých existuje šance na nápravu, ale to pouze v případě, že by se měli kam vrátit a že by o ně měl po návratu někdo zájem a řádně se o ně postarat. Přitom poukazují na skutečnost, že v česku není dostatečně funkční následná péče. **Děti nemají, kam by se z ústavu vrátili. Také se často vrací do rodin, které nefungují. Jejich rodiče o ně neprojevují zájem a v horším případě je zneužívají tím, že je posílají dále páchat trestnou činnost.** Navíc existuje obrovský nepoměr mezi počty problémových rodin a počty sociálních pracovníků, kteří by se jim měli věnovat. I proto jsou statistiky, které vyznívají v neprospěch dětí z ústavů natolik nepříznivé a je zřejmé, že funkčnost nebo úplnost rodiny nelze snadno nahradit.

Místo rodiny je v současné době do role jediného garanta preventivního a výchovného působení na děti a dospívající mládež stavěna nesprávně škola. **Škola nemá dostatek finančních prostředků ani dostatečný počet pedagogů a v konečném důsledku ani dostatek výchovných možností, aby dokázala udržet maximální kontrolu nad vývojem každého jedince.** Škola také nemůže zajistit rodinám dostatečnou životní úroveň a snížit nezaměstnanost. Pedagog může být dítěti kladným

⁴⁷ <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=25976>, internetové stránky Vlády České republiky

vzorem a může na něj pozitivně působit, nemůže však nahradit rodiče. **Škola může částečně napravit nedostatky, které byly způsobeny při výchovném působení rodiny, nemůže však výchovu v rodině v žádném případě nahradit.**

3. Trestání nedospělců z pohledu společnosti

3.1. Současná legislativní úprava

Od 1. ledna 2004 nabyl účinnosti nový zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, který nově upravuje problematiku delikvence dětí a mládeže.

„Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých dalších zákonů dává mnohem větší prostor pro řešení problematiky protiprávní činnosti dětí a mládeže. Účelem zákona je vytvoření samostatného systému trestního práva mládeže, zřízení specializovaných pracovníků z řad orgánů činných v trestním řízení, zavedení široké škály alternativních sankcí, modifikovaných se zřetelem na specifika mládeže, rozšíření možností odklonů v trestním řízení, zpřísnění podmínek pro uložení vazby mladistvým či v neposlední řadě zajištění ochrany delikventního dítěte před stigmatizací v průběhu řízení. **V tomto zákoně je akcentována myšlenka, že hlavním cílem reakce společnosti vůči delikventnímu jednání mládeže, je obnovení narušených společenských vztahů, začlenění dítěte mladšího 15 let či mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a předcházení páchaní protiprávních činů.**“⁴⁸

Zákon vznikl jako reakce na dosud absentující samostatnou právní úpravu trestní odpovědnosti, trestání a řízení v trestních věcech dětí a mládeže. Tato právní úprava komplexně upravuje trestání mladistvých i nezletilých pachatelů a to z hlediska hmotného i procesního práva, nově konstituuje speciální soudy pro mládež a jasně deklaruje reakci státu na trestnou činnost páchanou v této věkové oblasti.

Skutečnost, že byla ustanovení o mladistvých vyňata z obecných trestních předpisů, znamená snahu o zásadní změnu v této právní oblasti. **Důležité je také to, že tato právní úprava obsahuje mimotrestní tedy civilní opatření a postupy, které jsou**

---

⁴⁸ Večerka, K., Holas, J., Štěchová, M., Diblíková, S., Neumann, J. Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. Praha: IKSP, 2004, s. 101.

přijímány vůči dětem mladším patnácti let v případě spáchání činu jinak trestného.

Zákon klade důraz na vyváženou reakci společnosti na trestný čin dítěte nebo mladistvého. **Společnost se prostřednictvím tohoto zákona nezbavuje svého dílu odpovědnosti za selhání dítěte či mladého jedince a snaží se vyvodit důsledky i pro řešení navazujících problémů.** Větší možnosti k uplatnění svých práv dává osobě, která byla protiprávním jednáním dítěte či mladistvého poškozena, mladistvý a jeho okolí mají možnost spolupodílet se na odstranění škodlivých následků, které byly protiprávním činem způsobeny. **Mladistvého zákon stimuluje k tomu, aby převzal osobní odpovědnost za svoje protiprávní jednání a za nápravu nežádoucího stavu a odstranění škodlivých následků.**

Předchozí právní úpravy a jejich nedostatky

Zákon vznikl do jisté míry jako reakce na vzrůstající kriminalitu dětí a mladistvých v posledních letech. **Podstatou uvedené legislativní změny je ale i dlouhodobá kritika dosud platné právní úpravy trestné činnosti dětí a mladistvých.**

Před existencí tohoto zákona byla oblast trestné činnosti dětí a mladistvých upravena trestním zákonem ČR č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, rovněž trestním řádem ČR č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů. **V úvahu je třeba vzít, že trestní zákon a trestní řád byly přijaty před téměř čtyřiceti lety a ve vztahu k věkové kategorii dětí a mladistvých doznaly přes četné zásadní novelizace z devadesátých let pouze dílčí úpravy a dostatečně tak nereagovaly na vývoj v oblasti kriminality těchto věkových skupin.**

I. Schelleová a kolektiv konstatují, že „nová situace dospívajících, související s rychlou sociální diferenciací jejich rodin, absencí etických a morálních principů v jejich výchově jak ze strany rodiny, tak ze strany školy, s nedostatkem času jejich rodičů a s dalšími faktory zhoršujícími jejich materiální postavení i budoucí uplatnění se v polovině 90. let projeví i ve výrazné eskalaci jejich delikventních projevů (nastal prudký nárůst stíhané, žalované i soudy odsouzené trestné činnosti u uvedené věkové

kategorie). Přesto byla reakce na tuto změněnou situaci ze strany zákonodárce v oblasti trestního práva prakticky nulová.⁴⁹

V důvodové zprávě poslanecké sněmovny parlamentu ČR k uvedenému zákonu jsou jako základní nedostatky předchozí právní úpravy uvedeny:

- ✘ *nedostatečná úprava zacházení s osobami mladšími patnácti let, které se dopustily trestné činnosti,*
- ✘ *nedodržování významné zásady pouze pomocné úlohy trestní represe, která u mladistvých musí být zvláště zdůrazněna,*
- ✘ *nedostatečně individualizované řešení trestních případů a ostatních deliktů mladistvých a pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých,*
- ✘ *příliš úzká škála zákonných opatření,*
- ✘ *nevyhovující úprava vazby mladistvého,*
- ✘ *nedostatečné uplatňování ustanovení § 296 tr. řádu, o výjimečnosti společného soudního řízení proti mladistvému a osobě starší než osmnáct let,*
- ✘ *nedostatečné vymezení a ochrana postavení mladistvého a jeho osobnosti a soukromí,*
- ✘ *nedostatečně vymezený zvláštní postup při výkonu trestů a ochranných opatření mladistvých,*
- ✘ *nevyhovující respektování kdysi zavedené specializace na trestní věci mladistvých u obecných soudů,*
- ✘ *zcela nedostatečné zajištění specializace policistů a státních zástupců na nejnižší úrovni u okresních státních zastupitelství,*
- ✘ *nedostatečné zabezpečení spolupráce s Probační a mediační službou, jakož i s dalšími institucemi podílejícími se na práci s dětmi a mládeží.⁵⁰*

---

⁴⁹ Schelleová, I. a kol. Právní postavení mladistvých. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 43.

⁵⁰ Důvodová zpráva Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

3.2. Postavení mladistvého a nezletilého pachatele v systému trestního práva

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vymezuje rozdíly mezi touto speciální právní úpravou a obecnou úpravou, která je obsažena v trestních zákonech, rovněž v souvisejících právních předpisech. V systému právních norem je speciální právní normou ve vztahu k obecným trestněprávním normám, avšak na jejich obecných zásadách je postavená a z nich vychází.

Zákon upravuje podmínky, postupy, rozhodování a soudnictví ve věcech kriminálního jednání dětí a mladistvých. Vztahuje se na dvě základní věkové kategorie. Na kategorii mladistvých a na kategorii dětí mladších patnácti let.

Postavení mladistvého

Do kategorie mladistvých zákon zařazuje osoby, které v době spáchání protiprávního činu přesahují věk patnácti let, ale nedosahují věku osmnácti let. Jimi spáchané protiprávní jednání zákon označuje jako provinění. **Zákon respektuje skutečnost, že pouhé dovršení stanoveného věku nutně neznamená trestní odpovědnost mladistvé osoby, navíc ve všech případech bere ohled na stádium jejího rozumového a mravního vývoje.**

Důležitou změnou je mnohem širší paleta opatření, které lze mladistvému pachateli uložit za spáchání trestného činu a širší pole alternativních řešení k trestu nepodmíněného odnětí svobody. Zde je patrná snaha zákonodárce o to, aby mladiství pachatelé byli co v nejmenší možné míře odsuzováni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, ale aby jim byla poskytnuta určitá druhá šance, spojená například s adekvátním dohledem. **Mladistvému lze na základě spáchání trestného činu uložit výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření.**

Výchovná, ochranná a trestní opatření

Výchovná opatření, vymezená v zákoně a ukládaná mladistvým pachatelům trestné činnosti, jsou dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

Probační úředník při stanoveném dohledu navštěvuje mladistvého, jeho rodinu, sleduje, jak se mladistvý v rodině chová, jakým způsobem je v rodině vychováván, rovněž sleduje, jakým způsobem mladistvý respektuje další opatření jako například probační program, výchovná omezení či povinnosti, pokud mu byla soudem uložena.

Probační program zahrnuje aktivity od sociálního výcviku a vzdělávání přes obecně prospěšnou činnost až po rekvalifikaci.

Soud nebo v přípravném řízení státní zástupce může mladistvému uložit také **výchovnou povinnost**, například povinnost bydlet s rodiči nebo vykonat společensky prospěšnou činnost ve volném čase.

Výchovná omezení mohou spočívat například v zákazu navštěvovat určité akce, stýkat se s určitými osobami, účastnit se hazardních her nebo i neměnit bez oznámení probačnímu úředníkovi místo pobytu.

Ze strany soudu nebo státního zástupce může být proti mladistvému uloženo **napomenutí s výstrahou**. V takovém případě je mladistvému za přítomnosti jeho zákonných zástupců důrazně vytknuto jeho jednání s upozorněním, jaké důsledky může mít jeho případné další protiprávní jednání. V účelných a vhodných případech může být postižení mladistvého přenecháno zákonnému zástupci, škole, již je mladistvý žákem, nebo výchovnému zařízení, v němž žije.⁵¹

Ochranná opatření jsou ochranné léčení, zabránění věci a ochranná výchova.

Ochranná výchova se mladistvému uloží, jestliže není o výchovu mladistvého náležitě postaráno, když byla dosavadní výchova zanedbána, když nedostatek řádné výchovy v jeho rodině nelze odstranit nebo když prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy. Trvá nejdéle do dovršení osmnáctého roku

---

⁵¹ Hlava II, díl 4, § 15 až 20 z.č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

věku mladistvého, respektive do devatenáctého roku věku v případě jejího soudního prodloužení.⁵²

Ochranné léčení se mladistvému ukládá podle trestního zákona a v zákoně o č. 218/2003 Sb. není speciálně upraveno. Uloží se zejména tehdy, když bylo souzené protiprávní jednání spácháno ve stavu zmenšené přičetnosti a soud má za to, že uložení ochranného léčení zajistí nápravu pachatele a ochrání společnost lépe než trest.

Také **zabrání věci** je vymezeno pouze v trestním zákoně a mladistvému se podle něj ukládá a to v případě, že věc nebo jiná majetková hodnota náleží pachateli, kterého nelze trestně stíhat, od jehož potrestání bylo upuštěno, pokud to vyžaduje bezpečnost lidí nebo majetku a hrozí, že věc bude sloužit ke spáchání zvláště závažných trestných činů nebo byla-li věc získána protiprávním jednáním nebo jako odměna za něj, byla-li nabyta za věc, získanou protiprávním jednáním.⁵³

Trestní opatření, která mohou být ve většině případů uložena spolu s výchovnými opatřeními, zahrnují obecně prospěšné práce, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, zákaz činnosti, vyhoštění, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněné.

Trestní opatření mohou být dle zákona uložena pouze tehdy, když zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona.

Obecně prospěšné práce může soud uložit v sazbě do poloviny horní sazby uvedené v trestním zákoně, pokud s ohledem na mladistvého nebudou ohrožovat jeho zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj.

Zákaz činnosti může soud pro mládež mladistvému uložit, není-li to na překážku přípravě na jeho povolání, **vyhoštění** může soud pro mládež uložit za podmínek stanovených v trestním zákoně, s přihlédnutím k osobním a rodinným poměrům mladistvého a při tom je povinen dbát toho, aby tímto trestem bylo vyloučeno nebezpečí

---

⁵² Hlava II, díl 5, § 22 z.č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁵³ Hlava šestá, § 72 a 73 z.č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

zpustnutí.

Peněžité opatření od 1 000 Kč do 500 000 Kč může soud pro mládež mladistvému uložit za podmínek stanovených v trestním zákoně, s přihlédnutím k jeho dostatečným majetkovým poměrům nebo je-li mladistvý výdělečně činný.

Trestní sazby odnětí svobody, stanovené trestním zákonem, se u mladistvých snižují na polovinu, horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. **Z pohledu následné ochrany a výchovy mladistvého pachatele je velmi důležitá i skutečnost, že nepodmíněné odnětí svobody může soud pro mládež mladistvému uložit jen tehdy, jestliže by uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu zákona č. 218/2003 Sb.** Pokud mladistvý spáchá provinění, za které trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložit výjimečný trest, může soud po přihlédnutí ke všem okolnostem případu, uložit mladistvému odnětí svobody na pět až deset let, pokud má za to, že by odnětí svobody, ve stanovaném rozmezí nepřevyšujícím pět let, nepostačovalo k dosažení účelu trestního opatření.⁵⁴

Zákon také obsahuje instituty mimořádného snížení odnětí svobody, upuštění od uložení trestního opatření a samozřejmě také promlčecí instituty, týkající se jak trestního stíhání, tak i výkonu trestního opatření.

Zvláštnosti v řízení proti mladistvému pachateli

Mladistvému zákon č. 218/2003 Sb. dává rovněž nově některá práva, jako například právo na obhájce, kterého musí mít mladistvý od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných. Neužije-li mladistvý svého práva zvolit si obhájce a nezvolí-li mu ho ani jeho zákonný zástupce nebo příbuzný v pokolení přímém, je mu soudem ustanoven ex offo. **V praxi toto právo znamená, že v případě, že je mladistvý přistižen policií přímo při spáchání provinění, nemohou být bez přítomnosti jeho obhájce, vyjma neodkladných a neopakovatelných úkonů, v jeho trestní věci prováděny žádné úkony, jako například úkony spojené s jeho výsledkem.**

---

⁵⁴ Hlava II, díl 6, § 24 až 32 z.č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

Velkou oporou mladistvému je v trestním řízení jeho zákonný zástupce, který může mladistvého zastupovat, volit mu obhájce, činit za něj návrhy, podávat za něho žádosti a opravné prostředky. Je též oprávněn zúčastnit se těch úkonů, kterých se podle zákona může zúčastnit mladistvý. Ve prospěch mladistvého může zákonný zástupce tato práva vykonávat i proti jeho vůli.

Zpřísněny jsou podmínky pro uvalení vazby na mladistvého, rovněž podmínky pro její výkon, spočívající v nepřipustnosti umístění mladistvého společně s dospělými osobami ve vazbě, snížena je délka možného trvání vazby, vazba může být nahrazena zárukou, dohledem, slibem nebo umístěním v péči důvěryhodné osoby.

V rámci řízení je zajištěna ochrana osobnosti mladistvého. **Nikdo nesmí jakýmkoli způsobem zveřejnit žádnou informaci, ve které je uvedeno jméno a příjmení mladistvého, nebo která obsahuje informace, které by umožnily mladistvého delikventa identifikovat.** Toto omezení se týká všech orgánů činných v trestním řízení, všech účastníků řízení a samozřejmě i sdělovacích prostředků.

V zákoně č. 218/2003 Sb. a i v navazujících právních předpisech je zakotvena větší spolupráce orgánů činných v trestním řízení s orgány sociálně právní ochrany dítěte, s kurátory pro mládež či s probační a mediační službou. **Nezbytnou součástí každého trestního řízení je například zjišťování poměrů mladistvého, spojené s důsledným šetřením orgánů sociálně právní ochrany dítěte v rodině mladistvého, ve škole nebo v prostředí, ve kterém žije.** V případech, kdy je mladistvý pachatel zadržen přímo při spáchání provinění, musí být o tomto orgán sociálně právní bezodkladně vyrozuměn.

Zákon také stanoví podmínky účinné lítosti, při jejichž splnění zaniká trestnost činu. Tohoto ustanovení se využívá, když čin neměl trvale nepříznivých následků, když mladistvý svých chování projeví účinnou snahu po nápravě a zejména tehdy, když odstraní nebo napraví způsobený škodlivý následek nebo se o to alespoň pokusí.

Ustanovení o účinné lítosti je v praxi hojně využíváno a to přesně v duchu myšlenky zákona. Ukázkovým příkladem je pro mladistvé pachatele typické provinění poškozování cizí věci, spáchané postříkáním nebo popsáním věci barvou. Pokud

mladistvý ve vlastním volnu postříkanou plochu, například domovní omítku, očistí nebo uvede novým nátěrem do původního stavu, může dosáhnout zániku trestnosti svého činu a jistě si za splnění dalších podmínek, po přihlédnutí k dalším okolnostem, druhou šanci zaslouží. Pokud totiž vyvine takovéto úsilí, znamená to, že se přiznává ke svému jednání, uvědomuje si jeho škodlivost a je připraven za něj nést důsledky. Navíc umožní poškozené osobě bez složitého právního vymáhání, dosáhnout náhrady škody.

U takového mladistvého pachatele lze předpokládat určitým způsobem bezproblémové zařazení do společnosti a po přihlédnutí ke stupni jeho duševního a rozumového vývoje není na místě jej stigmatizovat a poznamenávat v dalším vývoji zbytečným trestáním.

Postavení nezletilého

Druhou věkovou kategorií, kterou upravují ustanovení zákona č. 218/2003 Sb., jsou děti mladší patnácti let. Jimi spáchané jednání, které by jinak naplňovalo znaky skutkové podstaty trestného činu, je zákonem označeno jako čin jinak trestný. **Děti mladší patnácti let zůstávají na rozdíl od mladistvých i nadále trestně neodpovědné, ale v návaznosti na spáchaný čin jsou jim ukládána opatření v rámci následného civilního soudního procesu.**

Zákon tedy i nadále počítá s hranicí trestní odpovědnosti nastavenou na patnáctý rok věku dítěte a její snížení nepředpokládá a dítě, které v době spáchání činu nedovršilo tento věk, není trestně odpovědné. I čin jinak trestný však vyžaduje společenskou reakci v podobě opatření, potřebných k jeho výchově, nápravě i ochraně. Jiná protiprávní jednání spáchaná dítětem mladším patnácti let, se posuzují podle obecných právních předpisů a podle nich se také projednávají.

Opatření proti nezletilým pachatelům

Opatření se dítěti mladšímu patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného, ukládá zpravidla na základě předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření.

Může jím být dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného programu ve středisku výchovné péče nebo ochranná výchova.

Probační úředník na dítě dohlíží obdobně jako v případě mladistvého pachatele, navštěvuje jej v rodině, ale i ve škole. **Ochranná výchova** se ukládá dítěti, které spáchalo čin, za který trestní zákon ve své zvláštní části umožňuje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání činu dovršilo alespoň dvanáctý rok věku, je-li to nutné k zajištění jeho řádné výchovy. Dětem se tedy ukládá za ty nejzávažnější, zpravidla násilnou formou páchané činy.

Opatření nejsou nezletilému dítěti ukládána v trestním řízení, ale v občanském soudním řízení. Je při nich vycházeno mimo jiné také ze zákona o rodině nebo ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Opatření jsou ukládána soudem pro mládež, podnětem je návrh na zahájení řízení, který podává státní zastupitelství bezodkladně poté, co se dozví o skutečnosti, že trestní řízení proti dítěti mladšímu patnácti let pro čin jinak trestný, bylo zpravidla policejním orgánem odloženo pro nepřipustnost trestního stíhání způsobenou nedostatkem věku pachatele.

Účastníky občanského soudního řízení jsou vyjma nezletilého dítěte i jeho zákonní zástupci nebo osoby, kterým bylo dítě svěřeno do péče, rovněž příslušný orgán sociálně-právní ochrany. Opatrovníkem dítěte pro řízení ustanovuje soud pro mládež advokáta. **I vzhledem k účastníkům řízení je patrná snaha zákona o ochranu delikventního dítěte a o co neoptimálnější řešení vzhledem k osobnosti dítěte.**

V řízení nemusí být dítě vyslechnuto, pokud je jeho vina dostatečně prokázána, jeho názor ve věci ale musí být zjištěn vždy. Jednání o uložení opatření mají zpravidla neveřejnou povahu a účast na něm soud vždy povoluje úředníkům probační a mediační služby.

Zákon dovoluje současně uložit i více opatření, je-li to potřebné k dosažení účelu zákona. **Od uložení opatření může být i upuštěno, postačuje-li k dosažení účelu zákona projednání činu jinak trestného státním zástupcem nebo před soudem pro mládež.** O uložení opatření soud pro mládež rozhoduje rozsudkem.

V rámci ochrany osobnosti dítěte, může být uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let uveřejněno ve veřejných sdělovacích prostředcích jen po právní moci rozhodnutí, kterým bylo řízení skončeno. Přitom nesmí být uveřejněno jméno nebo

příjmení dítěte, dalších účastníků řízení včetně jejich opatrovníků nebo jiných zástupců. Výjimky ze zákazů uveřejnění může povolit v odůvodněných případech příslušný soud pro mládež.⁵⁵

Postup ukládání opatření dovoluje lépe přihlédnout ke specifickým, která se vážou ke skupině mládeže, do které delikventní dítě patří, ale zároveň mohou být i dostatečně razantní tak, aby bylo zajištěno náležité ovlivnění dalšího chování dítěte mladšího patnácti let, a to v návaznosti na jeho případná předchozí delikventní jednání. Současně je také zabezpečena dostatečná ochrana společnosti před případným dalším protiprávním jednáním takového dítěte.

Zhodnocení současného legislativního stavu

Zákon č. 218/2003 Sb. přinesl v oblasti trestního řízení proti pachatelům mladistvým a nezletilým opravdu výrazné změny. V prvních lednových dnech roku 2004, kdy zákon nabyl účinnost, bylo třeba při téměř každodenním prověřování trestné činnosti dětí a mládeže, uvést do praxe jeho ustanovení a to bez jakékoli předchozí právně názorové základny a bez příslušné judikatury.

V počátcích panovala vůči zákonu a některým jeho ustanovením skepse. Jeho kritici namítali, že ještě více posílí práva nezletilých a mladistvých delikventů oproti právům slušné společnosti, často protiprávním jednáním těchto delikventů poškozené. Problematická se jevila například ustanovení o nutné obhajobě mladistvého pachatele. Naproti všeobecně právně zakotvenému právu na obhajobu bylo poukazováno na fakt, že u mnoha trestních věcí mladistvých pachatelů vůbec nedojde k dosažení účelu zákona a to z toho důvodu, že zejména zvolení obhájci budou mladistvé již v jejich útlém věku de facto učit, jak se vyhnout trestní odpovědnosti za své protiprávní jednání.

Zde je nutno ale poznamenat, že v drtivé většině případů se obhájci tohoto úkolu zhostili velmi svědomitě a odpovědně a namísto toho, aby učili své mladistvé klienty

---

⁵⁵ Hlava III, § 89 až 94 z.č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

kličkovat před zákonem, vedou obhajobu směrem k některému z alternativních způsobů ukončení, zejména k institutu o účinné lítosti. Jeho využití sice znamená, že je řízení proti mladistvému skončeno, ale pouze za předpokladu, že si mladistvý uvědomil nevhodnost svého jednání, poučil se z něj nebo i odstranil způsobený škodlivý následek.

Před nabytím účinnosti zákona nebyla mladistvému, který spáchal trestný čin, věnována zdaleka taková pozornost a jeho zákonní zástupci nebyli mnohdy vůbec zainteresováni do šetření věci. V novém právním prostředí se kolem jeho osoby strhne doslova kolotoč. Jeho zákonní zástupci se musejí ihned po spáchání jeho protiprávního jednání rozhodnout, zda svému dítěti zvolí obhájce či nikoliv, jejich domácí a rodinné poměry jsou prověřovány sociálními pracovníky, prověřována je také pověst mladistvého a tím i celé rodiny v místě bydliště, dále je prováděno šetření ve škole.

Toto všechno nutí mladistvého a jeho rodiče participovat na řešení problému, hledat cestu k jeho řešení, dosáhnout přijatelného ukončení trestní věci, například odčiněním škodlivého následku. Pro rodiče to také znamená, že musejí do budoucna přijmout taková adekvátní opatření, aby se podobné jednání neopakovalo.

Stejně tak je tomu u nezletilých pachatelů. I zde se na řešení problému podílejí v první řadě rodiče, dále škola a sociální pracovníci. **I přesto, že dítě mladší patnácti let je z trestně právního hlediska nepostižitelné, nabízí současná legislativní úprava mnohem širší prostor pro následná řešení jeho trestního jednání.** Soudy potom v praxi s přihlédnutím právě k dobré pověsti dítěte i celé jeho rodiny, k dobrým rodinným poměrům, k prospěchu ve škole nebo i k ojedinelosti jeho trestního jednání upouštějí od uložení opatření v následném civilním řízení.

Avšak samotné toto řízení, je stejně jako předchozí řízení trestní, varovným signálem vůči dítěti i jeho rodičům a může vést zejména rodiče k úvaze o svém výchovném působení, či o příčinách protiprávního jednání jejich dítěte, ve snaze podobnému jednání dítěte do budoucna zamezit.

Toto ale platí pouze u rodin funkčních, ve kterých rodiče projevují zájem o osud svého dítěte, ve kterých není protiprávní jednání samozřejmostí, ale ojedinelou

záležitostí a pro celou rodinu nepříjemností. U rodin, které naopak nefungují, kde rodiče neprojevují zájem o své dítě, ve kterých je dětem umožňován zahálčivý, nedbalý nebo nemravný život, nebo kde jsou k takovému způsobu života přímo sváděny a dále v rodinách, kde jsou děti přímo rodiči k protiprávnímu jednání nuceny, je však prostor pro optimální řešení problému z hlediska zákona č. 218/2003 Sb. velmi malý a mnohdy je nemožné zde účelu zákona dosáhnout.

Ochranná výchova v Boleticích na Děčínsku

V reakci na zvyšující se počet závažných, zejména násilných útoků ze strany nezletilých dětí, bylo v roce 2004 v Boleticích na Děčínsku zřízeno speciální výchovné zařízení. Soudy pro mládež do něj posílají v rámci uložení ochranné výchovy nezletilé pachatele závažných trestných činů. Součástí tohoto zařízení je i oddělení pro nezletilé pachatele vražd a dalších závažných násilných trestných činů. Jsou do něj umísťovány děti s extrémními poruchami chování a v současné době v zařízení žije několik dětí, usvědčených z vražd.

Otevření tohoto zařízení, ke kterému došlo po nezbytných legislativních úpravách, v červenci roku 2005, je významným krokem v boji se závažnou trestnou činností dětí. V minulosti, před otevřením tohoto zařízení byly děti, které spáchaly závažný násilný trestný čin umísťovány soudem do výchovných ústavů, které nebyly schopny zabránit útekům nebezpečných dětských pachatelů, neměly vězeňský režim a pro jeho zřízení neměly oporu v zákoně.

Kritice býval podrobován rovněž fakt, že pachatelé závažných násilných skutků byli umísťováni v ústavech společně s ostatními dětskými a mladistvými delikventy, kteří spáchali pouze méně závažné skutky, např. majetkové povahy a kteří mohli být soužitím s násilníky negativně ovlivňováni. Boletické zařízení se oproti tomu vyznačuje přísnějším bezpečnostním zařízením, nerozbitnými okny, kamerovým systémem. Tato opatření, mají mít společně s výchovnými metodami personálu výchovný efekt. **Chovanci jsou ve střeženém oddělení pod nepřetržitým dohledem vychovatelů. Jejich převýchovou se každý den zabývají společně s pedagogy psychologové.**

„Podle ředitele tohoto zařízení, spojuje všechny dětské vrahy, kteří jsou v tomto

zařízení umístění, několik společných znaků. Většina z nich má medicínskou diagnostiku z oboru psychiatrie a neurologie přičemž trpí i některými dalšími nemocemi jako jsou astma apod. **Prakticky žádný z nich nemá úplnou rodinu a u většiny lze použít diagnostika rodin rozvrácených.** Většina jich pochází z rodin, ve kterých prožívají období sociální nedostačivosti, jsou to rodiny nízkopříjmové, po stránce materiálního vybavení nebývají na běžné úrovni. Téměř u všech je diagnostikována agresivita a z ní pak plynoucí agresivní jednání.⁵⁶

3.3. Hranice trestní odpovědnosti jako jeden z faktorů, eliminujících kriminalitu nezletilců

Od roku 1989 docházelo v ČR ke značnému nárůstu kriminality dětí a mládeže. Za uvedené období se zněkolikanásobil počet řízení, vedených proti pachatelům z těchto věkových skupin.

V současné době se zdá, že by se tento nepříznivý vývoj, zejména co se týče celkových statistik, mohl obracet k lepšímu. Tuto skutečnost lze přičíst hlavně účinnosti zákona č. 218/2003 Sb. a zájmu, který je kriminalitě dětí a mladistvých díky tomuto zákonu věnován nejen ze strany orgánů činných v trestním řízení nebo ze strany dalších státních subjektů, ale rovněž ze strany rodičů a veřejnosti.

Rychleji klesají počty majetkových deliktů, které děti a mládež páchají, postupně dochází k poklesu i u skutků v oblasti závažné násilné trestné činnosti. Rok 2007 ale opět přinesl poměrně velký počet vražd, které nezletilí a mladiství spáchali.

Děti se tedy stále více než je žádoucí, uchylují k násilí, své činy stále více promyšlejí a jejich počínání je nejen stále více rafinované, ale rovněž stále více brutální.

I díky značné medializaci kriminality dětí a mládeže a zejména díky medializaci těchto závažných násilných trestných činů, spáchaných nezletilými osobami, stále více

---

⁵⁶ <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=403107&online>, internetové stránky serveru Aktuálně.cz

sílí hlasy, požadující snížení hranice trestní odpovědnosti, jako jednoho z faktorů, který by mohl přinést snížení kriminality dětí a mladistvých.

Vliv hranice trestní odpovědnosti na snížení kriminality dětí

Není pochyb o tom, že současná generace dětí dospívá daleko dříve, než tomu bylo v minulosti. Rovněž po fyzické stránce jsou děti daleko dříve vyspělejší. **Případné snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, by znamenalo možnost, řešit trestnou činnost dětí širší škálou prostředků.** Delikventi, kteří se v dětském věku dopustí protiprávního jednání, za které jsou dnes trestně neodpovědní, by se posunuli do kategorie mladistvých a následky za svůj čin by nenesly pouze za určitých podmínek při uložení opatření v civilním řízení, ale musely by čelit všem důsledkům, které pro pachatele vyplývají z trestního řízení.

Trestní odpovědnost představuje nutnost nést následky za své činy. **V České republice je v současnosti hranice trestní odpovědnosti stanovena na 15 let.** Dítě mladší patnácti let není tedy trestně odpovědné a ani zákon č. 218/2003 Sb., nepředpokládá snížení hranice trestní odpovědnosti.

Snížení hranice trestní odpovědnosti, je nejčastěji spojováno s věkovou hranicí 14 let, výjimkou však nejsou ani názory, požadující snížení této hranice na 12 let. S tím, jak je kriminalitě dětí a mládeže věnován stále větší prostor v médiích a díky prezentaci těch nejzávažnějších případů dětské kriminality, je snížení hranice trestní odpovědnosti podporováno rovněž veřejným míněním.

Odborníci z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci při zvažování určení počátku hranice trestní odpovědnosti dospěli k těmto možnostem:

- *„Vedle dosažené dolní věkové hranice zakotvit požadavek dostatečné rozpoznávací a volní způsobilosti.*
- *Stanovit trestní odpovědnost od 14 roků pro všechny trestné činy.*
- *Stanovit trestní odpovědnost od 14 roků pro všechny trestné činy, přičemž by trestní odpovědnost výjimečně nemusela nastat u deliktů menší závažnosti.*

- *V rozmezí 14 a 15 let zakotvit požadavek dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, aby pachatel mohl rozpoznat škodlivost svého jednání a toto ovládat. Od 15 let absolutní trestní odpovědnost.*⁵⁷

„Kriminalita dětí je problémem společenským a je běžnou součástí života. Kriminalitu však lze ovlivnit legislativně. Jakou právní úpravu nastavit směrem k potlačení kriminality dětí, o tom se vedou diskuze. Mezi odbornou veřejností se objevuje několik koncepcí řešení, která mají reagovat na problém rostoucí závažnosti trestné činnosti těchto věkových skupin. Jako první v pořadí je nabízena koncepce snížení hranice trestní odpovědnosti, jiná koncepce počítá se zveřejňováním údajů, které identifikují dětského pachatele či se zřizováním speciálních detenčních zařízení pro nezletilé.“⁵⁸

Kriminalita dětí a mládeže je komplexní problém, se kterým se společnost potýká dlouhodobě. Z dlouhodobého a komplexního hlediska také musí být účinné i řešení tohoto problému. **Při zvolení jakékoliv koncepce řešení, musí být do života uvedena i celá řada navazujících opatření v legislativě i mnoha oblastech společenského života.**

Hranice trestní odpovědnosti v ČR a v evropských zemích

V mnoha evropských zemích je věková hranice trestní odpovědnosti doplněna principem relativní odpovědnosti za trestní jednání. Vzhledem k tomu, že je jen velmi obtížné stanovit hranici trestní odpovědnosti pouze pevnou věkovou hranicí. **Zjednodušeně řečeno, samotné dovršení věkové hranice trestní odpovědnosti ještě trestní odpovědnost neznamená a je nutno u pachatele zkoumat, zda jejich duševní či mravní vývoj nebo rozpoznávací schopnosti, dosáhly takové úrovně, aby mohl být za trestně odpovědného považován.**

I v našem právním řádu je věk pouze jednou z podmínek trestní odpovědnosti. Nestačí, aby dospívající člověk pro naplnění podmínek trestní odpovědnosti byl

⁵⁷ <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>, internetové stránky Ministerstva vnitra České republiky.

⁵⁸ Kučera, P. Richter, M.: Koncepčnost řešení dětské kriminality. Praha: Trestní právo, 2004, s. 2.

fyzičnou osobou, která v době spáchání trestního jednání dovršila zákonem požadovaný věk a byla příčetná. Stupeň jeho rozumové a mravní vyspělosti musí být takový, aby dokázal rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost. **Náš právní řád navíc mladistvého pachatele chrání tím, že po materiální stránce, musí být nebezpečnost jeho činu pro společnost větší než malá.** Zde je patrný rozdíl od dospělých pachatelů, u kterých postačuje nebezpečnost činu vyšší než nepatrná.

V mnoha zemích Evropy je věková hranice trestní odpovědnosti snížena pod 15 let. **Ve většině evropských zemí je však nastavena na věk mezi čtrnáctým a šestnáctým rokem.** Ve všech civilizovaných zemích si relativnost dětského vývoje a dětské vyspělosti uvědomují a obecně platí, že pokud zákon stanovuje věkovou hranici trestní odpovědnosti velmi nízko, jako například v Severním Irsku 7 let nebo na Maltě 9 let, zároveň by tamní právní řád měl obsahovat větší prostor pro alternativní, netrestní řešení trestních věcí dětí a neformálních opatření, která jsou vůči dospívajícímu delikventovi používána. Tam, kde je hranice trestní odpovědnosti nastavena na vysoký věk, jako například v Belgii na 18 let, bude ale jistě věk velmi důležitou podmínkou trestní odpovědnosti a prostor pro neformální řešení naopak zúžen.

Ze zemí našich sousedů mají sníženu hranici trestní odpovědnosti na čtrnáct let v Německu, Rakousku, na Slovensku i v Polsku. Hranici trestní odpovědnosti nižší než patnáct let mají ve všech evropských velmocích jako jsou Německo, Itálie, Francie nebo Velká Británie, kde je věková hranice posunuta velmi nízko, až na deset let (**porovnání viz. příloha č. 4**).

Diskuse k hranici trestní odpovědnosti

Jak již bylo naznačeno, problém kriminality dětí a mládeže nelze vyřešit jedním nárazovým legislativním řešením a pouhé snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, bez dalších, navazujících opatření, tím správný řešením zcela jistě není. **Z celkových legislativních úprav a všech opatření, která byla přijata v souvislosti s účinností zákona č. 218/2003 Sb. je zřejmé, že i zákonodárci vsadili na komplexnost řešení tohoto problému.** Cílem této právní úpravy je dosažení komplexní právní úpravy, zahrnující provázanost trestněprávních předpisů s právní úpravou z dalších relevantních

oblastí našeho právního řádu na základě vědeckých poznatků nejen z oblasti trestního práva a kriminologie, ale i pedagogiky, sociologie, pedopsychologie nebo pedopsychiatrie.⁵⁹ Navazovat samozřejmě musí další oblasti včetně prevence.

Vzhledem k široké diskusi, která byla kolem otázky snížení věkové hranice trestní odpovědnosti rozpoutána, zaznívá mnoho souhlasných i nesouhlasných názorů. Jelikož se jedná o problém složitý, je ze strany zastánců i odpůrců snížení, předkládáno mnoho věcných a zamýšlení hodných argumentů.

Marešová připomíná, že „**v České republice je patnáctý rok věku považován za jakousi fyziologicko-mentální hranici ve vývoji mladého člověka, děti v tomto věku obvykle končí povinnou školní docházku a dosahují způsobilosti k právním úkonům.** Poukazuje ale na skutečnost, že není nikde vysvětleno, proč je například v oblasti trestního práva věkový mezník nastavující trestní odpovědnost stanoven právě na patnáctý rok a připomíná, že tento věk není nijak zdůrazňován v souvislosti se zralostí člověka.“⁶⁰

Velmi častým argumentem pro snížení hranice trestní odpovědnosti jsou informace o stále vzrůstající kriminalitě dětí a mládeže. Jak je patrné z předložených statistických údajů, v současné době již ale není toto tvrzení pravdivé. **Zastánci snížení hranice trestní odpovědnosti také poukazují na zvyšující se brutalitu a závažnost kriminálního chování dětí. Tvrdí, že například čtrnáctiletý člověk má schopnost dokonale rozeznávat následky svých činů a z toho vyvozují, že má tedy nést také odpovědnost. Svůj názor na snížení hranice trestní odpovědnosti zdůvodňují tím, že mnozí mladí lidé, kterým ještě nebylo patnáct let, vědomě spoléhají při páchání trestné činnosti na to, že se jim nemůže nic stát. Čím dříve tyto děti zjistí, že jsou odpovědné za své činy, tím lépe nejen pro společnost, ale i pro jejich další vývoj. Tvrdí, že trestání takových pachatelů by mělo mít odstrašující účinek.**

---

⁵⁹ Důvodová zpráva Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁶⁰ Marešová, A. K diskusi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. Praha: Trestní právo, 1997, s. 14.

Další připomínají, že dnešní děti dospívají daleko dříve než v roce 1961, kdy vznikl dosud platný trestní zákon, vymezující podmínky trestní odpovědnosti a stanovující věkovou hranici trestní odpovědnosti na patnáct let. Díky vývoji celé společnosti mají dnešní děti daleko větší znalostní či vědomostní úroveň než děti z předchozích generací a jsou lépe vybaveny i schopností rozpoznat a uvědomit si nevhodnost či nezákonnost svého jednání. **Rovněž zaznívá, že v rámci postupného sjednocování evropského práva a právních norem členských zemí Evropské unie by bylo vhodné následovat většinu vyspělých zemí Evropy, ve kterých tato věková hranice je nižší než u nás.**

Zastánci snížení věkové hranice trestní odpovědnosti ale ve většině případů jedním dechem dodávají, že není žádoucí mladistvé delikventy věznit a ukládat jim nepodmíněné tresty odnětí svobody, že je nutno vycházet ze současné praxe a jejich provinění řešit s využitím všech alternativních možností, které právní řád nabízí. Velice preventivně by podle nich působila skutečnost, že opatření by bylo ukládáno soudem v trestním řízení a velmi účinnou prevencí by se mohlo stát postavení mladistvého v roli obžalovaného před trestním soudem.

Zaznívají také hlasy o určité pohyblivosti věkové trestně odpovědnostní hranice. **Stoupenci těchto názorů požadují snížení hranice pouze u těch nejzávažnějších protiprávních jednání. Sem řadí zejména činy násilné povahy, jako například vraždy, znásilnění, loupeže nebo násilné činy spáchané zvláště brutální formou.**

Podle odpůrců, snížení hranice trestní odpovědnosti samo o sobě nemůže splnit požadavek na snížení kriminality mládeže. Dojde k tomu, že pouze klesne věk dětských pachatelů, ale problém to nevyřeší, pouze oddálí. **Poukazují na to, že řešení těchto znepokojujících jevů namísto snižování věkové hranice trestní odpovědnosti mnohem lépe zajistí již provedená celková reforma trestního soudnictví nad mládeží, která, v dlouhodobějším horizontu, bude tím pravým lékem na snížení kriminality mládeže i jejích nejzávažnějších forem.** Navíc umožní použití některých specifických výchovných a ochranných opatření i vůči trestně neodpovědným dětem, které se dopustily činu jinak trestného, aniž je vystaví riziku kriminální stigmatizace.

Ve sdělovacích prostředcích se objevují i určité populistické názory. Někteří navrhují, aby namísto snižování věku u trestní odpovědnosti, byli za svoje děti trestáni rodiče. **Rodiče jistě mohou za svoje dítě uhradit škodu vzniklou krádeží, těžko mohou být za svoje děti potrestáni nepodmíněným odnětím svobody v případě spáchání vraždy.**

Další poukazují na to, že pokud půjdeme při řešení tohoto problému pouze cestou represivní, můžeme v souvislosti s vývojem dospět za několik let k další potřebě snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti a nadneseně dodávají, že časem by trestně odpovědné mohly být již děti v předškolním věku. **Odpůrci také zmiňují negativa, která s sebou nese pobyt dítěte či mladistvého ve výchovném ústavu či ve vězení.**

Seriózní názory připomínají, že patnáctý rok věku je velmi výrazným mezníkem v našem právním řádu. Podle Otakara Motejla „**ti, kteří dnes diskutují o tomto věku pouze v souvislosti se snížením hranice trestní odpovědnosti, vůbec neberou v potaz, že k tomuto věku se váže konec školní docházky, způsobilost k právním úkonům či právní ochrana osobní integrity před sexuálním zneužitím.** Konsenzuálně i právně bylo určeno, že patnáctými narozeninami končí rozhodující část procesu intelektuálního formování včetně vzdělávání a v tomto věku již lze očekávat elementární schopnost jedince chovat se odpovědně a jako s odpovědným se s ním bude jednat.“⁶¹

Zastánci i odpůrci snížení věkové hranice trestní odpovědnosti si však ve většině případů uvědomují zásadní skutečnost, že kriminalita mládeže je otázkou výchovy ve spojení s prevencí a snížení hranice trestní odpovědnosti ani ve spojení se zákonem č. 218/2003 Sb., speciálním zařízením pro dětské delikventy či dalšími opatřeními nebude funkčním nástrojem v boji s kriminalitou mládeže, beze změn ve společnosti, beze změn a opatření právě v oblasti výchovy a prevence, bez kvalitního využívání volnočasových aktivit, bez větších investic do vzdělání či bez navýšení počtu odborníků, kteří s rodinami malých delikventů, a s malými delikventy samotnými, pracují.

---

⁶¹ <http://www.rchytka.cz/clanek.aspx?id=67>, internetové stránky Ing. Radima Chytky, poslance Parlamentu ČR

3.4. Dílčí závěry

V prosinci roku 2007 byla ministerstvem spravedlnosti předložena vládě nová rekodifikace trestněprávních předpisů, na které pracoval kolektiv autorů více než deset let. Návrh počítá s mnoha změnami.

Zahrnuje změny zásadní, například nově uspořádává seřazení trestných činů podle závažnosti ve zvláštní části trestního zákona, kde by nově měly namísto trestných činů proti republice, první místo zaujmout trestné činy proti životu a zdraví. Obsahuje i celou řadu dílčích změn, například zvýšení horní sazby u výjimečného trestu z 25 na 30 let. **Oproti původním záměrům však nepočítá se snížením věkové hranice trestní odpovědnosti a ponechává ji nastavenou na patnáctý rok věku dítěte.** Důvodem zachování původního věku, je již provedená celková reforma trestního soudnictví nad mládeží a určitá úspěšnost, kterou s sebou tato reforma v oblasti kriminality dětí a mládeže přinesla.

Je nutné připomenout, že vláda a posléze i poslanecká sněmovna již jednou snížení věku pro trestní odpovědnost schválila. Bylo to koncem roku 2005 po několika vraždách, které byly v roce 2004 spáchány nezletilými dětmi. Novela však posléze neprošla schvalovacím procesem v senátu.

Hlavním důvodem původních úvah o snižování věkové hranice pro trestní odpovědnost byl zvyšující se počet činů jinak trestných, páchaných dětmi, mladšími patnácti let. **Podle zprávy o činnosti v roce 2006, kterou předložilo Nejvyšší státní zastupitelství v Brně, však děti do 15 let páchají ve srovnání s minulými roky méně činů jinak trestných.** Podíl dětské kriminality na kriminalitě celkové klesá a počet činů jinak trestných spáchaných nezletilými osobami má výrazně klesající tendenci. **Nejvyšší státní zastupitelství se díky těmto faktům oficiálně připojilo k odpůrcům uvažovaného snížení věkové hranice trestní odpovědnosti z 15 na 14 let, které navrhovala připravovaná novela trestního zákoníku.**

Podle Nejvyššího státního zastupitelství poznatky z praxe nesvědčí ani pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti ani u zvláště závažné násilné trestné činnosti. Pokud

totiž v posledních letech byla spáchána například vražda dítětem mladším patnácti let, pak šlo o dítě, kterému bylo méně než 14 let.⁶²

---

⁶² <http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2750&d=165695>, internetové stránky Nejvyššího státního zastupitelství.

4. Výzkumné šetření mezi nezletilými žáky základních škol

4.1. Vymezení výzkumného problému

Stojíme na prahu 21. století, které bude z hlediska rozvoje civilizace nepochybně ještě dynamičtější a náročnější než století dvacáté. Tento rozvoj však nemá na společnost a člověka zdaleka jen žádoucí dopady, ale v mnoha ohledech přináší i jistá negativa. Existence sociálně patologických jevů ve společnosti, kriminalita a kriminalita dětí a mládeže, je jedním z nich.

Teoretická část této práce poukazuje na skutečnost, že problém kriminality mezi dětmi a mládeží, je problémem celospolečenským. Z toho vyplývá i potřeba celospolečenského řešení tohoto problému. Vývoj kriminality dětí a mladistvých bezesporu ovlivňuje celkové klima v celé společnosti, protože kriminalita v těchto věkových oblastech se vyvíjí stejně, jako kriminalita v celé společnosti. **Nezaměstnanost, nuda, nekvalitní způsoby trávení volného času, nedostatek zájmových aktivit a další negativní jevy, zahrnující i nevhodné působení médií, utvářejí dětské osobnosti, jejich smýšlení, názory a postoje daleko hlouběji, než některé preventivní projekty.** Jako velmi významný rizikový faktor, se ukazuje nevhodné, nekontrolované a vhodně neusměrňované trávení volného času.

Velký podíl na formování osobnosti každého dítěte může mít prostředí, ve kterém žije, vyrůstá a realizuje se. Prostor, od nejbližšího, globálního pojetí až po dítěti nejbližší prostředí v podobě rodiny a školy, ovlivňuje výchovné působení a vývoj mladého člověka a je velmi důležitým faktorem. Významný vliv je třeba připisovat prostředí lokálnímu, městskému či venkovskému. **Skutečnost, že dítě vyrůstá na venkově či ve městě může být, společně s dalšími působícími faktory, rozhodujícím jazyčkem na misce vah jeho dalšího žádoucího či nežádoucího vývoje.**

Výsledné chování dítěte je společností formováno. Dítě se chová tak, jak jej společnost formuje a je žádoucí podporovat a vyzdvihovat to, co dítě ve společnosti

formuje pozitivně. Vytvářející se dětské osobnosti jsou ve společnosti vystaveny působení mnoha negativních vlivů. **Přes veškeré tyto negativní vlivy, je nutné v případech trestné činnosti dětí volat k zodpovědnosti hlavně jejich rodiče.** Rodiče působí na děti největším výchovným vlivem, nesou odpovědnost za všestrannost jejich rozvoje a svoje výchovné úsilí musejí směřovat tak, aby z jejich dětí vyrostli slušní občané, kteří budou přínosem pro společnost.

Děti se musejí naučit mravnosti, musejí vědět, že prostředky na živobytí je nutné obstarávat jen poctivou prací, musejí si být vědomi složitosti života a všech jeho úskalí a toho, že na životní dráhu je nutno se dobře připravit. Musejí mít naučené vhodné způsoby vyplňování volného času, musejí si být vědomy důležitosti vzdělání a měly by být vybaveny osobní skromností, čestností či obětavostí. Odpovědnost za tyto úkoly mají zejména rodiče. **Úloha školy a pedagogů je zde rovněž nezpochybnitelná, ale nemůže úlohu rodičů nahradit, může ji pouze vhodně doplnit. Stavět školu nebo učitele do role jediného nebo hlavního garanta výchovného procesu dítěte je nesprávné.**

4.2. Cíle šetření a stanovení hypotéz

Cílem teoretické části práce bylo vymezení základních pojmů, vztahujících se ke kriminalitě dětí a mládeže, popis jejich nejzávažnějších forem, statistického vývoje, nastínění výchovného a preventivního působení v těch nejdůležitějších oblastech dětského a mládežnického života, nastínění legislativního vymezení problému a rovněž faktorů eliminujících kriminalitu dětí a mládeže. Byly objasněny důležité aspekty kriminality dětí a mládeže s cílem jejich dalšího použití v rámci praktické části práce.

Práce se snaží o objektivní interpretaci kriminality dětí a mládeže jako sociálně patologického jevu. Dotýká se velmi široké problematiky a nepostihuje zdaleka všechny její souvislosti. Upozorňuje na některé faktory, které mohou protiprávní jednání dětí spouštět, zároveň věnuje pozornost některým aspektům, které mohou míru dětské a mládežnické kriminality snížit. A právě příspěvek k jejímu snížení, byť jen částečnému, které by se na základě zpětné vazby, týkalo alespoň školských zařízení, ve kterých bylo

výzkumné šetření prováděno, je hlavním cílem práce v její teoretické i praktické rovině.

Praktická část práce je zaměřena na konkrétní otázky, které vycházejí ze shromážděných teoretických poznatků. Je zaměřena na analýzu, potvrzení či vyvrácení hypotéz o některých kvantitativních specifikách kriminality dětí, o kvantitativní rozdílnosti dětské kriminality ve městech a na venkově, o rizikové úloze volného času nebo o preventivní a výchovné úloze pedagoga na základní škole. Výsledek umožňuje zhodnotit současný stav kriminality dětí a mládeže v různých lokálních prostředích, nastínit možnou míru neodhalené a neregistrované kriminality v těchto věkových oblastech, definovat konkrétní příčiny s ohledem na volnočasové aktivity, posoudit míru pedagogického vlivu a v konečném důsledku ověřit platnost použitých teoretických poznatků.

Výzkumný problém, formulace otázek

Aplikační část práce se věnuje některým otázkám z oblasti kriminality dětí mládeže. Její součástí je řešení následujících výzkumných problémů:

- *nakolik je současnou generací nezletilých dětí vhodně tráven jejich volný čas a to i s ohledem na dostatek pozornosti jejich rodičů,*
- *nakolik významná z hlediska rizikového kontaktu s kriminalitou a negativně orientovanými vrstevníky, je pro děti rozdílnost venkovského a městského prostředí,*
- *zda jsou platná statistická data popisující stav a vývoj kriminality dětí v závislosti na míře latentnosti protiprávního jednání v této věkové oblasti,*
- *zda mohou být učitelé na základních školách stavěni do role jediného garanta výchovného procesu a nést hlavní díl odpovědnosti za případné kriminální chování jejich žáků.*

Cílem práce v praktické rovině je potom ověření následujících hypotéz:

Hypotéza č. I.:

„Nezletilí v mnoha případech tráví svůj volný čas nekvalitně a jejich rodiče je při jeho využívání nemají pod kontrolou a nevědí, co jejich děti ve volném čase dělají“.

Hypotéza č. II.:

„Nezletilí žáci ze základních škol v městské aglomeraci se oproti dětem z venkova častěji dopouštějí protiprávního jednání a častěji přicházejí do styku s vrstevníky, kteří se protiprávního jednání dopustili“.

Hypotéza č. III.:

„U protiprávního jednání nezletilců, kteří navštěvují základní školu, existuje vysoká míra latentnosti“.

Hypotéza č. IV.:

„Učitelé na základní škole nemohou svým preventivním a výchovným působením eliminovat všechny negativní vlivy, působící na nezletilce“.

V rámci empirické části práce byly zvoleny složité výzkumné otázky. Materiál, který byl shromážděn výzkumným šetřením, má omezený rozsah. Tento vyplývá z použitých metod a postupů či z kvantitativního charakteru výzkumu. **Odpovědi na zformulované otázky jsou na hranici možností tohoto textu a zejména s ohledem na charakter výzkumného šetření si práce neklade za cíl docílit obecné platnosti závěrů.** I přesto může výzkumné šetření se svými závěry pomoci k orientaci ve složité problematice, kterou kriminalita dětí mládeže bezesporu je.

4.3. Výzkumné metody a metodika výzkumu

Výzkumné šetření má charakter krátkodobého, kvantitativního průzkumu. Byla k němu použita dotazníková metoda. Výstup provedeného šetření má formu empirické stati, ve které jsou shrnuta získaná data.

Cílem dotazníku bylo písemnou formou získat údaje od respondentů na předem připraveném formuláři. Dotazník, jako explorační výzkumná metoda, byl použit zejména z toho důvodu, že umožňuje v krátkém čase získání poměrně velkého počtu údajů. Je metodou ekonomickou a umožňuje získat údaje od velkého souboru respondentů. Je metodou, díky které lze odhadovat stav výzkumného problému, přičemž je ale nutné brát v potaz i určitou míru zkreslení v souvislosti s uvedením nepravdivých odpovědí.

Dotazník byl sestaven tak, aby respondenti na položené otázky odpovídali zaškrtnutím jedné z nabízených variant odpovědí. V některých případech, u otevřených otázek, odpovídali vlastní odpovědí. Při formulaci dotazníku byl kladen důraz na jeho celkovou přehlednost, nesložitost a srozumitelnost, na logickou posloupnost a návaznost otázek a také na přehlednost a srozumitelnost nabízených odpovědí. Nabízené odpovědi byly formulovány krátce, v dotazníku se nevyskytují matoucí prvky či vícevýznamové termíny. Celková koncepce dotazníku umožňuje jeho rychlé vyplnění a nevyžaduje dlouhé přemýšlení. To vše přispívá k co možná nejmenšímu zkreslení výsledků šetření

Strukturovaný dotazník, který byl pro účely tohoto šetření zkonstruován, je určen k šetření mezi nezletilými žáky sedmých a osmých tříd základních škol. Před samotnou realizací výzkumného šetření, byla formální i obsahová stránka dotazníku se zaměřením na přehlednost, srozumitelnost a návaznost otázek i nabízených odpovědí, posouzena pedagogickým personálem některých školských zařízení, v nichž se šetření uskutečnilo.

Ověření či vyvrácení stanovených hypotéz bylo provedeno po získání všech odpovědí, jejich analýze, následné sumarizaci dat a jejich přiřazení k jednotlivým zkoumaným vzorkům.

Význam a struktura dotazníku

Dotazník byl anonymní a s anonymitou byla spojena i jeho dobrovolnost. Nezletilým respondentům byla v rámci objektivitý prováděného šetření anonymita zdůrazněna v úvodní části dotazníku a také při zahájení samotného dotazníkového šetření. Respondenti byli nabádáni k pravdivé volbě odpovědí a dále k tomu, aby v případě neochoty zabývat se některou konkrétní otázkou, na tuto neodpovídali vůbec namísto použití nepravdivé odpovědi.

Dotazník byl nezletilými respondenty vyplňován ve výuce, převážně v tzv. třídnických hodinách. Na činnost žáků dohlížel pedagogický personál. V zájmu objektivitý šetření, se po předchozí dohodě s autorem výzkumu, jednalo o pedagogický dohled nepřímý, tedy nešlo o přímou kontrolu vyplňovaných odpovědí. Takto zvolené prostředí bylo pro vyplňování dotazníku zvoleno z toho důvodu, aby nebyla zkreslena data například při vyplňování dotazníků v žákovských skupinách. Zde totiž hrozilo riziko kolektivního zpracovávání dotazníků, ovlivňování některých jedinců a tendenční volby odpovědí. Dotazník žákům ani v jednom případě nezabral více jak 10 minut času.

Vyjma věku nezkoumá dotazník žádná osobnostní data dotazovaných. Smyslem dotazníku bylo úplné potvrzení či vyvrácení stanovené hypotézy o rizikovosti nevhodného trávení volného času dětí a mládeže, hypotézy o kvantitativní rozdílnosti kriminality ve městech a na venkově, hypotézy o latentnosti kriminálního jednání dětí a o preventivních a výchovných možnostech učitelů. Tedy verifikace **hypotéz č. I. - IV.** Většina otázek, použitých v dotazníku, je uzavřená a nabízí respondentům přesně formulované odpovědi.

V úvodu dotazníku byly respondentům položeny dvě základní otázky, důležité pro srovnávání získaných dat, tedy odpovědi týkající se jejich věku a základní školy, kterou navštěvují:

1. Uved'te Váš věk:

2. Kterou základní školu navštěvujete?

Zde byly použity otevřené otázky. Zjištění věku respondentů je důležitou součástí dotazníku, umožňuje získané výsledky rozvrhnout do dalších kategorií a také ověřuje

věk cílové skupiny respondentů, mezi kterými bylo šetření provedeno. Zjištění školské instituce, kterou respondent navštěvuje, nijak nesnižuje anonymitu výzkumu, ale má vypovídající hodnotu z hlediska srovnávací hypotézy o zvýšené míře rizikivosti městského prostředí.

K ověření **hypotézy č. I.** o rizikové úloze nevhodného trávení volného času byly v dotazníku použity otázky:

- 3. Nudíte se často ve svém volném čase?*
- 4. Jak nejraději trávíte svůj volný čas?*
- 5. Uveďte nejčastější aktivitu, kterou trávíte svůj volný čas:*
- 6. Zajímají se Vaši rodiče o to, co děláte ve volném čase a s kým jej trávíte?*

Uvedené otázky mohou **hypotézu č. I.** potvrdit nebo vyvrátit zjištěním, zda má současná generace nezletilých dětí dostatek volného času, co ve volném čase dělají, jaké kontrolní pozornosti se jim při trávení volného času dostává od jejich rodičů.

Hypotézu č. II. o větším riziku kontaktu nezletilce s kriminálním jednáním nebo delikventními vrstevníky v městské aglomeraci ověřují následující otázky:

- 7. Dopustil/a jste se někdy protiprávního jednání, pro které jste byl/a vyšetřován/a policií?*
- 8. Pokud ano, o jaké protiprávní jednání se jednalo?*
- 9. Dopustil/a jste se někdy protiprávního jednání, o kterém se policie nedozvěděla a které nebylo policií vyšetřováno?*
- 10. Pokud ano, o jaké protiprávní jednání se jednalo?*
- 11. Znáte ve svém okolí nějakého vrstevníka, který byl vyšetřován policií pro protiprávní jednání, kterého se dopustil?*
- 12. Znáte ve svém okolí nějakého vrstevníka, který se dopustil protiprávního jednání, o kterém se policie nedozvěděla a které nebylo policií vyšetřováno?*
- 14. Jaký je Váš vztah k drogám (mimo alkoholu)?*
- 15. Které drogy užíváte nebo jste vyzkoušel/a?*
- 16. Znáte ve svém okolí nějakého vrstevníka, který drogy vyzkoušel nebo je užívá (mimo alkoholu)?*

Ověřit **hypotézu č. II.** mohou jak otázky o registrovaném či neregistrovaném protiprávním jednání respondentů či jejich vrstevníků, ale také otázky o vztahu k drogám. Vzhledem k anonymitě dotazníku se uvedené otázky k **hypotéze č. II.** vztahují zásadně ve spojení s **otázkou č. 2.** Dotazník je stejný pro děti z venkovských i městských škol a bez zjištění školy, kterou respondent navštěvuje, by nebylo možné šetření k **hypotéze č. II.** provést. Objektivní šetření by k této hypotéze nebylo možné provést ani v případě, že by nebyla respondentům zaručena a zdůrazněna dostatečná anonymita. To platí i pro **hypotézu č. III.**, jelikož **otázky č. 9, 10, 12, 15 a 16** současně slouží k potvrzení či vyvrácení **hypotézy č. III.**, o vysoké míře latentnosti protiprávního jednání dětí.

K ověření **hypotézy č. IV.** se vztahují otázky:

- 13. Pokud jste se dopustil nějakého nevhodného, protiprávního nebo přímo kriminálního jednání, nebo pokud jste se s takovým jednáním setkal u svého vrstevníka, bylo to ve škole nebo mimo školu?*
- 17. Pokud jste užil/a nebo vyzkoušel/a drogu, nebo jste se s tím setkali u svého vrstevníka, bylo to ve škole nebo mimo školu?*
- 18. Sledujete v televizi akční filmy a seriály, ve kterých dochází k agresivitě a násilí (rvačkám, střelbě, zabíjení apod.)?*
- 19. Sledoval/a jste někdy doma v televizi nebo na internetu pornografické pořady nebo jiné pornografické materiály?*
- 20. Co je pro Vás větším trestem, pokud se dopustíte nějakého nevhodného nebo protiprávního jednání?*

K verifikaci **hypotézy č. IV.** slouží i **otázky č. 3 a 4.** Výzkumný problém související s **hypotézou č. IV.** je velmi široký. Zjišťuje se, v jakém prostředí přichází nezletilí do styku s protiprávním jednáním, nakolik ve svém životě podléhají negativním vlivům médií, mapují se i jejich vztahy k trestům, které jsou jim za nevhodné či protiprávní jednání udělovány.

4.4. Charakteristika výběrového vzorku

Základním souborem pro realizaci dotazníkového šetření jsou nezletilí žáci sedmých a osmých tříd základních škol. Jak již bylo uvedeno, cílem praktické části práce není stanovit na základě provedeného průzkumu obecně platné závěry. **I proto nebyl vzorek respondentů reprezentativní, ale výběrový. Výběr respondentů byl proveden záměrně.** Odvíjel se od záměrného výběru základních škol, na kterých bylo šetření provedeno. Pro provedení výzkumu a možné srovnávání výsledků získaných v různých lokalitách, bylo důležité šetření provést ve školách ve venkovském i městském prostředí. Pro ověření **hypotézy č. II.** je takový výběr respondentů přímo podmínkou.

Výzkum byl realizován ve školských zařízeních v Jihomoravském kraji. Pro výzkumné šetření byly vybrány dvě základní školy ve městě Brně a to **ZŠ Brno - střed, ul. Horní 16** a **ZŠ a MŠ Brno, ul. Křenová 16**. Dále byly vybrány dvě školy z prostředí venkova. Jednalo se o **ZŠ Černá Hora, ul. Školní 308**, z okresu Blansko, dále **ZŠ, MŠ a ZUŠ Lomnice u Tišnova, ul. Tišnovská 362**, z okresu Brno - venkov.

ZŠ Horní je školské zařízení pro **1150** žáků, **ZŠ a MŠ Křenová** navštěvuje **400** žáků. Žáci docházející do těchto škol, žijí převážně ve městě Brně, které je z pohledu policejních statistik nejvíce zatíženo kriminalitou v rámci Jihomoravského kraje. Obě školy mají školní poradenské pracoviště, disponují vlastním školním psychologem, výchovným poradcem a metodikem prevence. **ZŠ Horní** navíc cestou vlastního speciálního pedagoga zajišťuje speciálně-pedagogickou péči pro žáky s poruchami učení. **ZŠ Černá Hora** navštěvuje **250** žáků, z městyse Černá Hora a z okolních menších obcí okresu Blansko. **ZŠ, MŠ a ZUŠ Lomnice u Tišnova** má kapacitu **390** žáků, převážně z městyse Lomnice a okolních menších obcí okresu Brno – venkov. Obě uvedené venkovské lokality se nijak výrazně nepodílejí na kriminalitě svých okresů. Všechny uvedené základní školy navštěvují žáci z různých sociálních vrstev.

Při výběru základních škol byl zjištěn zajímavý poznatek. Děti ve školách ve městě Brně jsou různým šetřením a průzkumům, vztahujícím se mnohdy i k problematice sociálně patologických jevů a kriminality, podrobovány poměrně často, školy mají

situaci v této oblasti díky tomu zmapovanou, jejich představitelé dokázali poměrně přesně odhadnout výsledky výzkumu a měli poměrně menší zájem o zpětnou vazbu v podobě zjištěných výsledků. V přípravné fázi výzkumu byly postupně oslovovány školy ve městě Brně a v mnoha případech jejich představitelé vyjádřili neochotu zúčastnit se výzkumu. Neochotu odůvodňovali právě velkým množstvím resortních nebo soukromých aktivit podobného zaměření s konstatováním, že čas, který žáci ve škole stráví, je určený k jejich vzdělávání a nikoli k neustálému vyplňování anket či dotazníků.

Oproti tomu u oslovených základních škol na venkově bylo zjištěno, že jejich žáci podobnému průzkumu doposud podrobeni nebyli. Pro školy na venkově byla nabídka výzkumného šetření ke kriminalitě jejich žáků atraktivní. Školy projevily také velký zájem o sdělení výsledků šetření a o následnou preventivní činnost ve formě besedy věnované problematice sociálně patologických jevů a kriminalitě dětí a mládeže.

Výzkum byl na uvedených školách realizován mezi nezletilými žáky sedmých a osmých tříd, na většině škol ve spolupráci s příslušným školským metodikem prevence. V rámci základních škol ve městě Brně bylo osloveno **70** respondentů, stejný počet respondentů se šetření zúčastnil na venkovských školách. Celkový počet respondentů byl **140**. Výzkum byl v sedmých a osmých třídách proveden plošně, pouze s ohledem na potřebný počet respondentů. Pohlaví a vlastnosti respondentů, jakožto i jejich příslušnost k určitým sociálním vrstvám či životní úroveň, nehrály při jejich účasti na výzkumu žádnou roli a nebyly ani šetřením zjišťovány. Nebyli tipováni ani žáci, kteří by měli kriminální minulost či problémy výchovného charakteru. Důraz byl kladen pouze na skutečnost, aby se výzkumu, ve vztahu k jeho platnosti a k zaměření práce, zúčastnili pouze nezletilí žáci, tedy žáci do čtrnácti let věku. Někteří žáci v osmých třídách základních škol totiž dovršili věk patnácti let a již nespádají do věkové kategorie nezletilých. Všichni dotázaní respondenti byli ve věku 13 a 14 let.

Samotné dotazníkové šetření bylo provedeno jednorázově v období měsíce ledna 2008.

4.5. Výsledky šetření, zpracování dat

Dotazník vyplnilo a otázky zodpovědělo **140** nezletilých respondentů ze sedmých a osmých tříd základních škol.

Získaná data byla ve všech částech dotazníku rozdělena na dvě části, na data získaná u dotázaných z městských a venkovských škol. Pouze u **hypotézy č. II.** však takovéto rozdělení mělo vliv na její verifikaci. V ostatních částech výzkumu toto rozdělení dat sloužilo k vytvoření obrazu o rozdílnosti výsledků výzkumu v různých prostředích, také o závislosti výsledků výzkumu na prostředí, ve kterém je uskutečňován.

Při shromažďování a zpracování dat byla ověřena správnost struktury sestavovaných dotazníků. Optimální rozvržení otázek, návaznost a logičnost odpovědí vedly k tomu, že respondenti nebyli nuceni při vyplňování dotazníku dopisovat do formuláře další varianty odpovědí, které by dotazník nenabízel. Žádná z otázek nezůstala nezodpovězena, byly zodpovězeny i všechny otázky o protiprávním jednání respondentů, což může mít vypovídající hodnotu o dostatečně zachované anonymitě šetření a o důvěře respondentů ke zvolené formě dotazníkového šetření.

V rámci zpracování dat byly zjištěny určité rozdíly ve vyplnění dotazníků u dětí z venkovských a městských škol. Žáci z venkovských škol téměř ve všech případech vyplnili dotazníky ukázněně, do dotazníků nekreslili, nijak je nepoškozovali ani nepoužívali hrubé či vulgární odpovědi či výrazy. Dotazníky, vyplněné nezletilými na městských školách, byly v několika případech poškozené, pokreslené, v některých otevřených otázkách byly respondenty užity hrubé či vulgární výrazy. Na některých dotaznicích byly autorovi výzkumu adresovány vulgární vzkazy. To svědčí o větší ukázněnosti dětí z venkova a o větším, někdy až přehnaném sebevědomí městských dětí.

Zpracování dat k hypotéze č. I.

Na **otázku č. 3**, kterou byli respondenti tázáni, zda se často ve svém volném čase nudí, odpovědělo ze **70** respondentů na venkovských školách **43**, že se ve svém volném

čase často nudí a **23** odpovědělo, že nudu ve volném čase neznají. Na školách v městském prostředí byl poměr ve volném čase nudících se nezletilců **35** oproti **35** žákům, kteří se ve volném čase nenudí.

Na **otázku č. 4**, kterou byli respondenti tázáni, jak nejraději tráví svůj volný čas, zvolilo **32** dětí z venkovských škol odpověď, že svůj volný čas nejraději tráví aktivně (koníčky a zájmy, v zájmových kroužcích, sportem, četbou apod.). **38** odpovědělo, že pasivně (u televize, hraním her na počítači, nudou, s kamarády při hledání příležitostných aktivit, apod.). Z dětí na městských školách zvolilo odpověď aktivně pouhých **18**, zbylých **52** zvolilo odpověď pasivně.

U otevřené **otázky č. 5** měli respondenti možnost bez nabízených odpovědí uvést nejčastější aktivitu, kterou tráví svůj volný čas. Zde bylo zaznamenáno široké spektrum odpovědí. Dotazovaní uvedli, že tráví svůj volný čas sportem, u televize, u počítače, venku s kamarády, učením, četbou, návštěvou restaurací, tancem, skládáním básní, sázením, potulováním po městě, poslechem hudby, apod. Ze všech **140** dotazovaných však **49** uvedlo, že svůj volný čas tráví u počítače, hraním her a činnostmi na internetu, sledováním televize a DVD. Z nich **29** bylo z městských škol. Druhou nejčastější odpovědí byly různé druhy sportu, takto odpovědělo **34** dotázaných, **19** z nich bylo z venkovských škol. **16** žáků odpovědělo, že svůj volný čas tráví s kamarády venku nebo v restauracích. **14** při zájmových aktivitách a v zájmových kroužcích. **27** zvolilo jinou odpověď.

Cílem **otázky č. 6** bylo zjistit, nakolik se rodiče nezletilých zajímají o to, jak a s kým jejich děti volný čas tráví. **60** žáků z venkova uvedlo, že se jejich rodiče vždy nebo ve většině případů zajímají o to, jak a s kým volný čas tráví. Pouze **8** uvedlo, že se o to jejich rodiče většinou nezajímají nebo že se o to nezajímají vůbec. U dětí z města **56** uvedlo, že je jejich rodiče v tomto směru kontrolují, pouze **13** uvedlo, že ve volném čase zůstávají bez kontroly.

Výsledná dotazníková data:

- **78** dotázaných nezletilých se často nudí ve svém volném čase,
- **90** tráví svůj volný čas pasivně,

- **49** nejčastěji tráví svůj volný čas u počítače, hraním her a činnostmi na internetu, sledováním televize a DVD,
- **34** nejčastěji tráví svůj volný čas sportem,
- **16** venku s kamarády nebo v restauracích,
- **21** není při trávení volného času podrobena kontrole rodičů.

Zpracování dat k hypotéze č. II. a III.

Při ověření hypotézy č. II. odpovídali dotázaní na **otázku č. 7**, zda se někdy dopustili protiprávního jednání, které bylo vyšetřováno policií. Podle zjištěných odpovědí bylo za své protiprávní jednání policií vyšetřováno **5** dětí z venkovských škol a **12** dětí ze škol z města. Na uvedený dotaz navazuje **otázka č. 8**, která upřesňuje spáchané a vyšetřované protiprávní jednání a nabízí výběr spáchaných protiprávních činností. **3** respondenti z venkova uvedli, že byli policií vyšetřováni pro sprejerství nebo poškozování majetku, **1** pro šikanu, **1** pro násilné jednání. U dětí z města bylo **7** vyšetřováno pro krádež, sprejerství a poškozování majetku, **2** uvedli násilné jednání, **2** užívání drog a **1** pro jiné jednání.

U **otázek č. 9 a 10** dotázaní odpovídali, zda se někdy dopustili protiprávního jednání, které zůstalo neodhaleno a nebylo policií vyšetřováno, respektive o jaké protiprávní jednání šlo. **17** respondentů z venkova a **24** z města uvedlo, že spáchali neodhalené protiprávní jednání. **14** dětí z venkova a **12** z města uvedlo, že se dopustili nevyšetřovaného majetkového deliktu, tzn. krádeže, sprejerství či poškozování majetku, **4** z venkova a **6** z města šikany a násilného jednání, **4** z venkova a **8** z města užívání drog, **3** z venkova a **3** z města uvedli jiné jednání. Zjištěná čísla nekorrespondují s údaji zjištěnými u **otázky č. 9** a to z toho důvodu, že v několika případech byly u otázky č. **10** respondenty zvoleny dvě a více odpovědí.

Podobné zaměření měly i **otázky č. 11 a 12**. V nich byli žáci dotazováni, zda znají ve svém okolí nějakého vrstevníka, který byl vyšetřován policií za své protiprávní jednání, či vrstevníka, jehož protiprávní jednání zůstalo neodhaleno a policií nevyšetřováno. U respondentů z venkovských škol **34** zná ve svém okolí vrstevníka, který byl prošetřován za své protiprávní jednání (u respondentů z městských škol takto odpovědělo **52** dotázaných) a **36** zná vrstevníka, který spáchal neodhalené a

neprošetřované protiprávní jednání (u městských respondentů to uvedlo **43**).

Otázky č. 14, 15 a 16 mapovaly vztah a možnosti setkání dotazovaných s drogami. **7** dotázaných z venkovských škol již vyzkoušelo drogu a mají s ní zkušenost. V **6** případech se jednalo o marihuanu v **1** případě o jinou drogu. Na městských školách byly výsledky v této oblasti mnohem závažnější. **2** dotázaní uvedli, že drogy užívají, **15** je již vyzkoušelo. Celkem **15** nezletilých z městských škol tedy uvedlo, že již mají zkušenost s drogami. V převážné většině se podle dotazníkových dat jedná o zkušenost s marihuanou, v několika případech byla zvolena odpověď hašiš, extáze, kokain, ve dvou případech pervitin. Několik respondentů zvolilo odpověď jiná droga a v některých dotaznících byly zvoleny dvě a více odpovědí. V **otázce č. 16** byli nezletilí dotazováni, zda znají ve svém okolí vrstevníka, který drogy vyzkoušel nebo je užívá. K této otázce se vyjádřilo kladně **26** nezletilých z venkovských škol a **39** nezletilých z městských škol.

Výsledná dotazníková data:

- **17** nezletilých respondentů bylo již za své protiprávní jednání vyšetřováno policií,
- **10** z nich bylo vyšetřováno pro majetkové delikty,
- **41** se dopustilo neodhaleného a nevyšetřovaného protiprávního jednání,
- **26** z nich se dopustilo majetkového deliktu,
- **86** zná ve svém okolí vrstevníka, který byl pro svou protiprávní činnost policií vyšetřován,
- **79** zná ve svém okolí vrstevníka, který se dopustil neodhaleného a nevyšetřovaného protiprávního jednání,
- **22** nezletilých již má zkušenost s drogami,
- **65** zná ve svém okolí vrstevníka, který drogy již vyzkoušel nebo je užívá.

Zpracování dat k hypotéze č. IV.

V rámci **otázky č. 13** byli respondenti dotázáni, zda protiprávní jednání, kterého se případně dopustili nebo kterého se dopustili vrstevníci z jejich okolí, bylo spácháno ve

škole nebo v mimoškolním čase. **39** dětí z venkovských škol uvedlo, že pokud se oni nebo jejich vrstevníci protiprávního jednání dopustili, bylo to mimo školu, **11** uvedlo, že se takové jednání odehrálo na půdě školy nebo ve školním prostředí. U dětí z městských škol odpovědělo **33**, že mimo školu, **20** na půdě školy.

Otázkou č. 17 bylo zkoumáno, zda respondenti, kteří již užili nebo vyzkoušeli drogu nebo se s tímto setkali u svého vrstevníka, tuto zkušenost učinili ve škole nebo mimo školu ve volném čase. Z respondentů venkovských škol **21** uvedlo, že tuto zkušenost učinili mimo školu, **5** ve škole. U dotázaných z městských škol má tuto zkušenost z mimoškolního prostředí **32** respondentů, ze školního prostředí **8**.

Otázky č. 18 a 19 se vztahují k negativním vlivům, které přinášejí dnešní média, zejména televize a internet. K těmto otázkám bylo zjištěno, že vyjma **1** městského respondenta všichni sledují v televizi akční filmy a seriály, ve kterých dochází k agresivitě a násilí, rvačkám, střelbě a zabíjení. Kladně tedy odpovědělo **70** dotázaných z venkova a **69** dotázaných z města. Z těchto se v případě venkovských dětí vyjádřilo **45**, že takto laděné pořady v televizi sledují často a **25** uvedlo, že tyto pořady sledují občas. Z městských respondentů uvedlo **33**, že takového pořady sleduje často, **36** je sleduje občas. **32** venkovských a **27** městských dětí uvedlo, že někdy sledovali doma v televizi nebo na internetu pornografické pořady nebo jiné pornografické materiály. **19** venkovských dětí a **23** městských dětí v rámci odpovědi uvedli, že takové pořady nebo materiály sledovali na internetu. V některých případech odpověděli, že takové materiály sledovali na internetu i v televizi.

Otázka č. 20 zjišťuje, zda při jejich nevhodném či protiprávním chování, je pro nezletilé žáky základních škol větším trestem trest od rodičů (např. v podobě zákazu počítače, televize, sportu, koníčků, zájmových aktivit apod.) nebo trest ve škole (např. poznámka, napomenutí důtky apod.). Trest od rodičů považuje za větší **41** venkovských dětí a **49** městských dětí.

Výsledná dotazníková data:

- **72** dotázaných dětí uvedlo, že pokud se dopustili protiprávního jednání nebo se jej dopustili jejich vrstevníci, bylo to mimo školu,

- **31** uvedlo, že takovéto jednání bylo spácháno ve školním prostředí,
- **53** se setkalo s užitím drogy v mimoškolním prostředí,
- **13** ve školním prostředí,
- **139** sleduje v televizi pořady, ve kterých dochází k rvačkám, násilí, střelbě a zabíjení,
- **78** takové pořady sleduje často,
- **61** je sleduje občas,
- **59** sledovalo někdy doma v televizi nebo na internetu pornografické pořady nebo jiné pornografické materiály,
- **42** takové pořady nebo materiály sledovalo na internetu,
- **90** respondentů považuje za větší trest za nevhodné chování trest od rodičů oproti trestu ve škole.

4.6. Interpretace dat, komparace výsledků výzkumu s hypotézami

Hypotéza č. I.

„Nezletilí v mnoha případech tráví svůj volný čas nekvalitně a jejich rodiče je při jeho využívání nemají pod kontrolou a nevědí, co jejich děti ve volném čase dělají“.

Kvalitní způsob využívání volného času je jedním ze základních preventivních předpokladů nežádoucího chování dětí a mládeže. Při prováděném průzkumu bylo zjištěno, že ze **140** dotázaných se ve svém volném čase často nudí **78** dětí, tedy více jak polovina. Nuda ve volném čase zcela jistě není žádoucím způsobem trávení volného času nezletilých. Lze ji označit za nekvalitní způsob trávení volného času. Nicnedělání nepřispívá k optimálnímu rozvoji dětí. Navíc snaha o zahnání nudy může nezletilé vést k jakýmkoliv aktivitám, kterými volný čas vyplní a může tedy vést i k aktivitám nežádoucím či kriminálním.

Celkem **90** dotázaných tráví svůj volný čas pasivně. Pasivním volnočasovým aktivitám jednoznačně vévodí aktivity spojené s výpočetní technikou a televizí. **49**

dotázaných uvedlo, že se ve volném čase věnují nejčastěji hraní her na počítači, činnostem na internetu, sledování televize a DVD. **16** dotázaných tráví svůj volný čas venku s kamarády nebo v restauracích. Rovněž uvedené pasivní aktivity lze ve věku nezletilého dítěte jednoznačně považovat za nekvalitní způsob trávení volného času. Počet dětí, které takto tráví svůj volný čas je podle odpovědí vyšší ve městech. Možnost, že svůj volný čas tráví aktivně, připustilo pouze **18** respondentů z městských škol ze **70** dotázaných. Tento počet je alarmující. Městské děti mají oproti dětem z venkova ve svém dosahu větší paletu nabízených zájmových aktivit, sportovních kroužků a rovněž větší možnosti volný čas vhodně vyplnit. S trochou nadsázky lze konstatovat, že pokud dítě na vesnici nehraje fotbal a nemá rodiče, kteří by jej mohli vozit do města na tréninky jeho oblíbeného sportu, nemusí se mu vůbec dostat možnosti požadovaného sportovního vyžití. I navzdory těmto faktům byl mezi venkovskými respondenty zjištěn vyšší počet těch, kteří se ve volném čase věnují sportu. Větší počet dětí, věnujících se ve volném čase technickým vymoženostem, byl zjištěn u městských respondentů. I přes to, že v současné době se již rozdíl mezi městem a venkovem v tomto směru smazávají, může zde být souvislost s mnohdy lepší ekonomickou situací rodin ve městech, s lepší vybaveností domácností či s lepší dostupností k moderním technologiím.

Z hlediska volného času nezletilých dětí je důležitá také míra zájmu a kontroly, kterou jim poskytují jejich rodiče. Pokud rodiče přímo se svými dětmi volný čas netráví, měli by vědět, s kým jsou jejich děti a co dělají. Provedeným průzkumem byl zjištěn velký zájem rodičů. Pouze **21** dětí ze **140** dotázaných uvedlo, že se jejich rodiče nezajímají o to, jak a s kým volný čas tráví. Rodiče se tedy v tomto směru o svoje děti starají, věnují jim pozornost a podrobují je kontrole.

Je potěšující, že v dnešní uspěchané době rodiče věnují svým dětem pozornost, zajímají se o jejich způsoby trávení volného času a kontrolují je. Tato kontrola a pozornost je ale zřejmě spíše povrchní a to vzhledem k faktům, která byla zjištěna v předchozí části průzkumu a která ukazují na mnoho případů nekvalitního využívání volného času. Rodiče kontrolují svoje děti, ale zřejmě se spokojí pouze s tím, že vědí, s kým děti jsou a co dělají nebo s tím, že mají dítě přímo doma pod kontrolou, když hraje hry na počítači nebo se dívá na televizi. Neuvědomují si, že by jejich nezletilé dítě mohlo volný čas trávit daleko optimálněji a že se právě nachází ve věku, kdy by se

mohlo nejspíše nadchnout pro nějakou vhodnou zájmovou aktivitu. Spokojí se s tím, že se dítě samo bavilo, že nedělalo nic špatného, že se nepohybuje v negativně orientované partě nebo se spoléhají, že riziko takové party v tomto věku není ještě tak velké. Toto je pro ně dostačující a nejsou nuceni dítěti vytvářet náplň volného času, ve volném čase jej někam směřovat nebo jej s ním trávit. Navíc je otázkou, jak dostatečná je tato kontrola, když vezmeme v úvahu odpovědi dětí, které v dotazníku uváděly, že tráví svůj volný čas s kamarády v restauracích.

V tomto směru je třeba kriticky poznamenat, že výzkumné šetření mohlo mít obsáhlejší a širší zaměření, jednak ve vztahu k aktivitě rodičů ovlivňovat a usměrňovat děti v jejich volném čase, jednak ve vztahu k dostatečnosti kontrolní pozornosti, kterou jim věnují.

Cílem této části šetření bylo potvrzení **hypotézy č. I**, která se skládá ze dvou částí. Hypotézu se podařilo potvrdit pouze částečně. Šetřením byl zjištěn velký počet dotázaných dětí, které se nudí ve svém volném čase nebo které tráví svůj volný čas nevhodnými pasivními aktivitami. Vzhledem k tomu lze konstatovat, že bylo ověřeno, že nezletilí v mnoha případech tráví svůj volný čas nekvalitně. První část hypotézy tedy byla potvrzena. Druhou část hypotézy se potvrdit nepodařilo. Provedeným šetřením totiž nebylo zjištěno, že by rodiče neměli svoje děti při využívání jejich volného času pod kontrolou a nevěděli, co jejich děti ve volném čase dělají.

Hypotéza č. II.

„Nezletilí žáci ze základních škol v městské aglomeraci se oproti dětem z venkova častěji dopouštějí protiprávního jednání a častěji přicházejí do styku s vrstevníky, kteří se protiprávního jednání dopustili“.

Kriminalita se ve společnosti vyskytuje celoplošně. Z hlediska kvantity spáchaného kriminálního jednání, se na ní nejvíce podílí městské aglomerace. Přímo úměrně platí, že čím větší je město, tím větší je kriminalita páchaná na jeho území. To potvrzují také policejní statistiky. Například v Jihomoravském kraji tvoří podíl kriminality ve městě Brně zdaleka nejvýznamnější část kriminality celého kraje. Množství kriminality, spáchané ve městě, je oproti kriminalitě na venkově vyšší a z tohoto titulu se nabízí také možné konstatování, že i ve věkové skupině nezletilých se kriminalita vyskytuje častěji

než na venkově a že děti ve městech jsou jí více ohroženy. Policejní statistiky evidují počty trestných činů spáchaných nezletilými v určité lokalitě, žádné statistiky ale průměrně nemapují počty trestných činů ve městech a na venkově v závislosti na počtu zde žijících osob určitého věku. Cílem této hypotézy není průměrovat počty činů jinak trestných vůči počtům dětí ve městě a na venkově, ale ověřit že nezletilí, žijící ve městě, mají oproti dětem na venkově větší zkušenost s protiprávní činností a častěji s ní přicházejí do kontaktu, byť je latentní, spáchaná vlastními silami či jejich vrstevníkem.

Ze zjištěných výsledků provedeného šetření vyplývá, že ze **70** městských respondentů bylo policií vyšetřováno pro své protiprávní jednání **12**, na venkově bylo vyšetřováno **5** nezletilých. **17** respondentů z venkova se dopustilo protiprávního jednání, které nebylo policií vyšetřováno, u dětí z města se takového jednání dopustilo **24**. Největší podíl na spáchaném a vyšetřovaném protiprávním jednání tvoří krádež, sprejerství a poškozování majetku. Z počtu vyšetřovaných na venkově se jej dopustili **3** tedy více jak polovina, u vyšetřovaných dětí ve městě **7** tedy rovněž více jak polovina. U spáchaného a nevyšetřovaného jednání se u dětí z venkova jednalo o krádež, sprejerství a poškozování majetku v **14** případech, u dětí z města ve **12** případech. Krádež, sprejerství i poškozování majetku patří statisticky do majetkové kriminality, přičemž zjištěná čísla korespondují s dlouhodobými statistikami trestné činnosti nezletilých, které jsou součástí teoretické části práce a ve kterých je nejvíce zastoupena právě majetková kriminalita. Více protiprávně jednajících bylo zjištěno mezi nezletilými respondenty městských škol.

Z výsledných dat dále vyplývá, že **34** venkovských a **52** městských respondentů zná ve svém okolí vrstevníka, který byl vyšetřován policií pro své protiprávní jednání. **36** venkovských a **43** městských respondentů zná vrstevníka, který spáchal nevyšetřované protiprávní jednání. I v tomto ohledu byly větší počty protiprávně jednajících zjištěny v městském prostředí.

Výsledky výzkumu ukazují, že vlastní zkušenost s užitím nealkoholové drogy má **7** dotázaných dětí z venkova a **15** dotázaných dětí z města. **26** dotázaných dětí z venkova zná ve svém okolí vrstevníka, který drogy vyzkoušel nebo je užívá, u dotázaných respondentů z městských škol zná takového vrstevníka **39** dětí. Zde je rovněž patrná větší zkušenost či možnost setkání s drogou u dětí ve městě. Data potvrzují větší četnost

kontaktu nezletilých ve městě s protiprávním jednáním, protože kontakt s drogou, ať už s jejím vyráběním, překupnictvím, přechováváním nebo konzumací je u nezletilých osob vždy protiprávním jednáním. Zdaleka největší zastoupení mezi vyzkoušenými nebo užívanými drogami podle výsledků výzkumu, má marihuana. Nezletilí respondenti nemusejí chápat každé kouření marihuany jako protiprávní jednání a i z tohoto důvodu se zřejmě údaje, které byly zjištěny, nepromítly do údajů o vyšetřovaném a neodhaleném protiprávním jednání respondentů.

Zjištěná data, která se vztahují k protiprávně jednajícím vrstevníkům respondentů nebo vrstevníkům experimentujícím s drogami, mohou být zavádějící, protože všichni respondenti se teoreticky mohli setkat s protiprávním jednáním či užíváním drog u jednoho vrstevníka. Vzhledem k výsledným údajům lze usuzovat, že tomu tak skutečně je a že takto je nutné zjištěné výsledky i interpretovat. Nicméně z hlediska ověření stanovené hypotézy mají i tato data jistou vypovídající hodnotu.

Posouzení jednání nezletilého jako jednání kriminálního, vyžaduje splnění určitých podmínek. Nezletilí nemohou kvalifikovat svoje jednání a zejména u jednání, které nebylo vyšetřováno policií, nedokážou posoudit, zda jde o jednání kriminální. Pokud jednání bylo vyšetřováno policií, jistou míru kriminálnosti to naznačuje, ale ani zde nelze vyloučit, že se jednalo o jednání méně společensky nebezpečné, tedy například přestupkové. Výzkumné šetření navíc nezkoumá, s jakým výsledkem vyšetřování protiprávního jednání skončilo. Z tohoto důvodu není hypotéza o četnosti trestné činnosti, ale o četnosti protiprávního jednání.

I názor nezletilého, že se jednalo o protiprávní jednání, může být subjektivní, ale hypotéza vychází z předpokladu, že respondenti ve věkové kategorii 13 a 14 let již dokážou rozpoznat žádoucí a nežádoucí chování a pokud označují svoje jednání jako protiprávní, jeho nezákonnost to přinejmenším naznačuje.

Provedeným šetřením byly potvrzeny obě části **hypotézy č. II**. Vzhledem k vyšším počtům městských respondentů, kteří spáchali protiprávní jednání a vyzkoušeli nebo užívají drogy, bylo potvrzeno, že nezletilí žáci ze základních škol v městské aglomeraci se oproti dětem z venkova častěji dopouštějí protiprávního jednání. Vyšší počty vrstevníků v okolí respondentů, kteří spáchali protiprávní jednání a vyzkoušeli či užívají drogy, potvrzuje, že nezletilí žáci ze základních škol v městské aglomeraci oproti dětem

z venkova častěji přicházejí do kontaktu s vrstevníky, kteří se dopustili protiprávního jednání.

Hypotéza č. III.

„U protiprávního jednání nezletilců, kteří navštěvují základní školu, existuje vysoká míra latentnosti“.

Určitá, větší či menší míra latentnosti, je charakteristická pro kriminalitu ve všech jejích formách a u pachatelů ve všech věkových oblastech. Mnoho trestných činů zůstává neodhaleno a není registrováno ve statistikách. Latentnost se váže zejména k závažnosti kriminality. Čím banálnější je trestná činnost, tím větší neodhalená a neregistrovaná část ještě existuje. Naopak u velmi závažné trestné činnosti je podíl neregistrovaných činů mnohem menší. Je daleko pravděpodobnější, že orgánům činným v trestním řízení zůstane utajen případ odcizené peněženky než případ násilného jednání, končící smrtí či těžkými následky na zdraví oběti.

Skrytá kriminalita se vyskytuje i mezi nezletilými. V této věkové kategorii jsou podmínky pro skrytou kriminalitu ještě příznivější. U dětí a mladistvých jsou zákonné podmínky, které vymezují trestnou činnost, posunuty na přísnější mez než u dospělých. Jednání, které u dospělého pachatele dosahuje požadované společenské nebezpečnosti, aby mohlo být kvalifikováno jako trestný čin a zahrnuto do kriminality, může být, pokud je spácháno nezletilým, nebezpečné pouze nepatrně a jako čin jinak trestný nebude kvalifikováno. I u nezletilých pachatelů kriminálního jednání je pravděpodobně závažná trestná činnost statistikami zachycena ve správných proporcích a latentnost se vztahuje spíše k méně závažné kriminalitě. Bagatelní delikty jsou u dětí chápány jako normální, vývojově podmíněná záležitost a v drtivé většině nejsou nikde registrovány. Je ale pravdou, že ve většině případů nedosahují hranice kriminálního jednání.

Cílem **hypotézy č. III.** je ověřit tvrzení o vysoké míře latentního protiprávního jednání u nezletilých. Stejně jako hypotéza předchozí, i tato nepracuje s termínem trestná činnost či kriminalita, ale pouze s termínem protiprávní jednání. Důvodem je opět skutečnost, že nezletilí nemohou kvalifikovat svoje jednání a nedokážou posoudit,

zda jde o jednání kriminální. Ale i zde se vychází z toho, že vzhledem ke svému věku již respondenti jsou schopni posoudit nesprávnost a tedy i určitou protiprávnost, nezákonnost svého jednání. Případné ověření hypotézy tedy není důkazem zkreslenosti statistik kriminality u nezletilců. Ověřuje, že latentní protiprávní jednání mezi nezletilými existuje a nevylučuje, že některé z těchto protiprávních činů, by v případě, že by byly odhaleny, dosahovaly takové závažnosti a společenské nebezpečnosti, že by mohly být posuzovány jako kriminální jednání, vyšetřovány jako činy jinak trestné a posléze zahrnuty do statistik kriminality.

Při výzkumném šetření **17** nezletilých uvedlo, že bylo již za své protiprávní jednání vyšetřováno policií. **41** se ale dopustilo neodhaleného a nevyšetřovaného protiprávního jednání. **30** z nich odpovědělo, že se dopustili neodhaleného a nevyšetřovaného majetkového deliktu a z nich **12** uvedlo, že se jednalo o sprejerství. **86** zná ve svém okolí vrstevníka, který byl pro svou protiprávní činnost policií vyšetřován, ale **79** zná ve svém okolí vrstevníka, který se dopustil neodhaleného a nevyšetřovaného protiprávního jednání. Uvedené údaje latentní míru protiprávního jednání nezletilých potvrzují. Tato data navíc naznačují i zkreslení statistik kriminality nezletilých. **12** dotázaných z výzkumného vzorku se dopustilo neodhaleného a nevyšetřovaného sprejerství. Sprejerství je trestné jednání, u kterého na rozdíl od ostatních majetkových deliktů nerozhoduje výše způsobené škody a pachatel se jej dopustí tehdy, když poškodí cizí věc tím, že ji popíše či pomaluje. Stačí tedy tímto jednáním způsobit i minimální škodu a jednání je posuzováno jako kriminální. Jestliže dotázaní připustili, že se sprejerství ve **12** případech dopustili, aniž by bylo odhaleno, lze se důvodně domnívat, že v případě odhalení by rozšířili řady pachatelů trestné činnosti z řad nezletilých.

K ověření či vyvrácení této hypotézy lze využít i data z otázek, vztahujících se k drogové problematice. **22** nezletilých již vyzkoušelo nebo užívá drogy, **65** zná ve svém okolí vrstevníka, který drogy vyzkoušel nebo je užívá. Jak bylo naznačeno u předchozí hypotézy, jakákoliv drogová zkušenost, zahrnující i přechovávání a konzumaci tzv. měkkých drog je u nezletilých protiprávní. Podle předchozích částí průzkumu byli pouze **2** z **22** nezletilých, kteří vyzkoušeli nebo užívají drogy, pro toto jednání vyšetřováni.

Opět lze namítnout, že všichni respondenti se teoreticky mohli setkat s protiprávním

jednáním či užíváním drog u jednoho vrstevníka a i v této části šetření lze vzhledem k výsledným údajům usuzovat, že tomu tak skutečně je. U této hypotézy, na rozdíl od hypotézy č. II., hraje roli i věk takového vrstevníka, který, pokud by již dovršil věk 15 let, by nepotvrzoval míru latentnosti protiprávního jednání u věkové skupiny nezletilých. Tyto námitky jsou relevantní, nicméně i u této hypotézy mají takto zjištěná data jistou vypovídající hodnotu. Navíc ani v této části šetření se nejedná o data stěžejní pro ověření či vyvrácení hypotézy, ale pouze o data podpůrná v kontextu celého dotazníkového šetření.

Vzhledem k údajům o neodhaleném a nevyšetřovaném protiprávním jednání respondentů i jejich vrstevníků a dále vzhledem k údajům o drogových zkušenostech respondentů lze konstatovat, že **hypotéza č. III.** byla výzkumným šetřením potvrzena.

Hypotéza č. IV.

„Učitelé na základní škole nemohou svým preventivním a výchovným působením eliminovat všechny negativní vlivy, působící na nezletilce“.

Negativní vlivy, působící na nezletilce a ovlivňující jejich vývoj, byly popsány v teoretické části textu. Svým negativním vlivem ohrožují vývoj dětí i média. Například negativní vliv v médiích vyobrazeného násilí na nezletilé pachatele násilné kriminality je znám a prokázán. Ze **140** respondentů **139** uvedlo, že sleduje v televizi akční filmy nebo seriály, ve kterých dochází k agresivitě a násilí, rvačkám, střelbě a zabíjení. Z tohoto počtu **78** dotázaných takového pořady sleduje často. Pouze jediný respondent tyto pořady nesleduje. Z toho lze usuzovat, že v dnešní době není možné se při sledování televize takovým pořadům vyhnout. Média, převážně ta komerčně laděná, nabízí skladbu programového vysílání, obsahující násilí téměř v každém pořadu. Určité mantinely nelze překročit a společnost disponuje orgány, které na televizní vysílání dohlížejí, ale i tak je třeba brát násilí již jakou každodenní součást televizního vysílání. S rostoucím počtem komerčních televizních stanic nelze očekávat zlepšení v této oblasti.

59 dotázaných někdy sledovalo doma v televizi nebo na internetu pornografické

pořady nebo jiné pornografické materiály. **42** z nich je sledovalo na internetu. Tato čísla napovídají, že mnoho nezletilých má neomezený a zřejmě i nekontrolovaný přístup k internetu, který volně nabízí i mnohem horší záležitosti, než jsou pornografické stránky.

Televize a internet mají žádoucí funkce, související například se šířením či zpřístupňováním informací, zajišťují informovanost veřejnosti a v mnoha směrech usnadňují lidem život. Mají ale také negativní stránky. Internet je médium, charakteristické velmi malou mírou kontroly. Nekontrolovaný přístup k němu umožňuje nezletilým přístup k informacím, které by jim přístupné být neměly a které u nezletilých výrazně zvyšují riziko vzniku sociálně patologických jevů. Jsou to právě pornografické materiály, nekontrolovaná prezentace násilí na lidech i na zvířatech, návody k různým nezákonným aktivitám nebo další nevhodné informace.

Násilí, pornografie a další nevhodné informace, které nabízejí dnešní média, jsou součástí souboru negativních vlivů, které působí na nezletilé a ohrožují jejich vývoj. Odpovědnost za kontrolu v tomto směru nemůže nést pedagog, ale spočívá na bedrech rodičů. Pokud mají nezletilí v mimoškolním čase přístup k takovým pořadům a někteří uvádějí, že jej mají často, může to pedagog těžko ovlivnit.

72 dotázaných uvedlo, že pokud spáchali protiprávní jednání nebo jej spáchali jejich vrstevníci, bylo to mimo školu. **31** uvedlo, že takové jednání bylo spácháno ve škole. **53** uvedlo, že oni nebo jejich vrstevníci drogu užívali v mimoškolním prostředí, **13** na půdě školy. Tudiž, převážná část protiprávního jednání, kterého se dopustili nezletilí respondenti nebo jejich vrstevníci, byla spáchána v mimoškolním prostředí. Omezená možnost kontroly a eliminace takového jednání ze strany pedagogů je patrná také v tomto případě. Každé protiprávní jednání a o užívání drog to platí dvojnásob, je pro děti v tomto věku nežádoucím vzorem chování. Jestliže bylo nějaké jednání nezletilcem subjektivně vyhodnoceno jako nevhodné a protiprávní, ve valné většině případů se neodehrálo na půdě školy a učitelé mu nemohli přímo zabránit. Nabízí se, že k němu došlo ve volném čase dětí, ve kterém spočívá hlavní díl kontroly a odpovědnosti na rodičích.

Rodiče a jimi udělený trest za nevhodné či protiprávní jednání, jsou pro děti větší

hrozbou, než trest udělený ve škole. Takto se vyjádřilo **90** oslovených respondentů. Tento údaj přesně koresponduje s předpokladem, že hlavní díl výchovného působení patří rodičům, kteří disponují i větší možností vynutit si v případě potřeby u svých dětí žádoucí způsoby chování. Pouhé trestání není určitě optimálním výchovným prostředkem, ve výchově dětí ale někdy nastanou situace, ve kterých je trest žádoucí. Lépe je samozřejmě výchovný proces zvládat takovým způsobem, aby možnosti vzniku nevhodného chování u dítěte byly minimalizovány a k situacím, ve kterých je trest jediným možným prostředkem k nápravě, vůbec nedocházelo.

K ověření **hypotézy č. IV.** je možno využít i data získaná z otázek k využívání volného času. **78** dotázaných uvedlo, že se často nudí ve svém volném čase a **90** dotázaných jej tráví pasivními aktivitami. Volný čas je prostor pro různé aktivity, které mohou pozitivně formovat osobnost nezletilce, je prostorem, ve kterém se formuje zdravý životní styl. Může být i velice negativní faktorem, který je pro vývoj nezletilce ohrožující a to právě za předpokladu, že není správně využíván a je tráven nekvalitně. Rovněž v této oblasti má pedagog pouze omezenou míru vlivu.

Preventivní úloha pedagoga není zanedbatelná. Pedagog může předcházet výchovným problémům dítěte například včasným rozpoznáním problémů, které má dítě s učením a doporučením do vhodného poradenského zařízení. Může na děti vhodně výchovně a preventivně působit a nabádat je svým působením k žádoucímu využívání volného času. Může na sebe vzít i roli organizátora některých zájmových nebo volnočasových aktivit a s dětmi část jejich volného času trávit. Po většinu jejich volného času je ale mít pod kontrolou nemůže, má pouze omezenou a nepřímou možnost kontrolovat, co jeho žáci ve volném čase dělají a s kým jej tráví. Může děti upozorňovat na rizika volného přístupu k internetu a probírat s nimi závadnost některých televizních pořadů. Nemůže zaručit, že budou mimo školu takové pořady sledovat a takové informace získávat. Informuje děti o negativních dopadech kriminálního jednání na jejich budoucí život, může šířit osvětu o škodlivosti alkoholu, drog, může jejich užívání u svých žáků také odhalit, nemá ale dostatek možností takovému jednání svých žáků v jejich volném čase zabránit, například dostatečnou kontrolní pozorností, kterou by jim mohl věnovat. A čím větší je anonymita školního prostředí ve městech, tím horší je jeho situace. Jestliže se jeho žáci dopustí jednání, za které musí následovat trest, má oproti rodičům v rukou opět pouze omezeně účinné

nástroje. Jeho postavení ve výchovném procesu je oproti rodičům vedlejší a doplňující, v některých směrech může být i kompenzující ve vztahu k nedostatkům rodinné výchovy.

Pedagog také nemůže ovlivnit neúplnost rodiny, ze které nezletilec pochází, nemůže ovlivnit ani sociální situaci či funkčnost rodiny.

Na okraj lze ještě poznamenat, že role pedagoga je ztížena mnohdy i rozdílnými postoji a názory rodičů. V souvislosti se zvyšující se životní úrovní některých rodin, dochází k prohlubování rozdílů mezi rodinou a školou v názorech na žádoucí výchovné působení na děti. Rodiče jsou mnohdy nespokojeni s úrovní vzdělání a výchovy, kterou školství jejich dětem poskytuje. Mnoho rodičů je přesvědčeno o tom, že čím sebevědomější a průbojnější je jejich dítě v prosazování svých postojů, názorů a zájmů, tím větší má šance prosadit se v budoucím životě. Takoví rodiče těžko snášejí, když je sebevědomí jejich dítěte učitelem omezováno nebo když je jejich dítě školou trestáno či kritizováno.

Všechny tyto skutečnosti naznačují, že učitelé na základní škole nemohou svým preventivním a výchovným působením eliminovat všechny negativní vlivy, které působí na nezletilce a data zjištěná výzkumným šetřením toto potvrzují. **Hypotéza č. IV.** tedy byla výzkumným šetřením potvrzena.

4.7. Závěry výzkumu

Vyhodnocení hypotézy č. I.

„Nezletilí v mnoha případech tráví svůj volný čas nekvalitně a jejich rodiče je při jeho využívání nemají pod kontrolou a nevědí, co jejich děti ve volném čase dělají“.

Provedeným výzkumným šetřením v rámci praktické části práce byla potvrzena první část hypotézy. Druhou část hypotézy se potvrdit nepodařilo. Hypotéza č. I. se v celé své šíři

NEPOTVRDILA.

Vyhodnocení hypotézy č. II.

„Nezletilí žáci ze základních škol v městské aglomeraci se oproti dětem z venkova častěji dopouštějí protiprávního jednání a častěji přicházejí do styku s vrstevníky, kteří se protiprávního jednání dopustili“.

Provedeným výzkumným šetřením v rámci praktické části práce byly potvrzeny obě části hypotézy. Hypotéza č. II. se v celé své šíři

POTVRDILA.

Vyhodnocení hypotézy č. III.

„U protiprávního jednání nezletilců, kteří navštěvují základní školu, existuje vysoká míra latentnosti“.

Provedeným výzkumným šetřením v rámci praktické části práce bylo verifikováno zadání hypotézy. Hypotéza č. III. se výzkumným šetřením

POTVRDILA.

Vyhodnocení hypotézy č. IV.

„Učitelé na základní škole nemohou svým preventivním a výchovným působením eliminovat všechny negativní vlivy, působící na nezletilce“.

Provedeným výzkumným šetřením v rámci praktické části práce bylo verifikováno zadání hypotézy. Hypotéza č. IV. se výzkumným šetřením

POTVRDILA.

ZÁVĚR

Zůstává otázkou, zda je současná právní úprava dostatečná. Jestli umožňuje dětem mladším patnácti let, které se dopustí činu jinak trestného, uložit taková opatření, která by byla odpovídající a dostačující reakcí na jejich delikventní jednání. Stejnou otázku lze položit i v případě zvlášť závažných násilných skutků, spáchaných dětmi.

Vzhledem k tomu, že současná generace dětí dospívá daleko dříve, než tomu bylo v minulosti, bylo by seriózní uvažovat do budoucna o snížení hranice trestní odpovědnosti u některých trestných činů. Toto snížení by se ale týkalo přesně vymezeného okruhu trestné činnosti, převážně spáchané v těch nejzávažnějších formách. Podmínkou je, že i v těchto případech by se posuzovala vyspělost mladistvého pachatele. Snížení dolní hranice by přitom nebylo v rozporu s mezinárodními standarty, jak potvrzuje právní úprava mnoha vyspělých zemí.

Není vyloučeno, že pokud by se snížila hranice trestní odpovědnosti, jediným efektem by byl nárůst kriminality mladistvých pachatelů. Na druhou stranu, jestli věková hranice trestní odpovědnosti je skutečně dostatečným faktorem, který kriminalitu dětí eliminuje, by bylo možné tvrdit až poté, co by k jejímu snížení skutečně došlo.

Tímto směrem se může ubírat i výzkumné šetření. Posoudit míru vlivu, kterou hranici trestní odpovědnosti přisuzují nezletilé děti, posoudit, jaký význam jí přiřkládají, nebo nakolik by byli mladí delikventi zdrženliví v další protiprávní činnosti, pokud by tuto věkovou hranici již dovršili.

Původní koncepce výzkumného šetření v rámci této práce počítala s výzkumnou otázkou o vlivu a významu hranice trestní odpovědnosti na nezletilé. Pokud by bylo šetření takto zaměřeno, bylo by jeho cílem ověřit, že děti hranici trestní odpovědnosti znají, že vědí, v kolika letech jí dosáhnou, že ji mají v povědomí a že může hrát roli při jejich plánovitém rozhodování, zda spáchat připravované protiprávní jednání, respektive je od takového jednání odradit.

Od takto formulovaného výzkumného problému bylo ale při samotné realizaci výzkumu upuštěno a to zejména z toho důvodu, že hranice trestní odpovědnosti a její

případné snížení nejsou v současnosti příliš aktuálním problémem kriminality nezletilých. Ustupuje do pozadí, protože kriminalita dětí kvantitativně klesá a zdá se, že komplexní řešení v podobě zákona č. 218/2003 Sb., dalších navazujících opatření a také díky zájmu, který je jí věnován, by mohlo být tím pravým lékem na její dostatečnou eliminaci a to i bez snížení trestně odpovědnostní věkové hranice.

Výzkumným šetřením, které bylo v rámci této práce uskutečněno, se podařilo potvrdit teoretické poznatky, o které se práce opírá a ze kterých bylo při výzkumu vycházeno.

Rizikovitost nevhodně tráveného volného času je dostatečně známá. Výzkum ukázal, že nezletilé děti ve městech i na venkově rizikově svůj volný čas tráví. Jejich rodiče ale v drtivé většině případů děti kontrolují a zajímají se, kde a s kým ve volném čase jsou a co dělají. Kriminalitě dětí je věnována pozornost celé společnosti, již několik let je široce diskutovaná a stojí v popředí zájmu. A rodičovský zájem o děti a jejich volný čas, je zřejmě odrazem tohoto celospolečenského zájmu. Šetřením nebylo zjišťováno, kolik času rodiče se svými dětmi tráví a jaké aktivity provozují a zde práce naznačuje, že by výsledky mohly být o něco méně uspokojivé.

Výsledky výzkumu nejsou v rozporu s teoretickými poznatky o latentnosti kriminality dětí a potvrzují i teorii o více či méně zvýšeném riziku, které nezletilým hrozí, pokud vyrůstají v městském prostředí.

Podařilo se poukázat i na fakt, že učitelé nemohou nést hlavní díl odpovědnosti za výchovné a preventivní působení na nezletilé. Šetření ale nebylo zaměřeno na symetrii v postojích a názorech učitelů a rodičů. A mohlo by přinést velice zajímavé výsledky, pokud by bylo orientováno právě tímto směrem, ke zjišťování spolupráce rodiny a školy ve výchovném působení a zjišťování souladu ve výchovných postupech.

Trestná činnost se ve společnosti vyskytuje již od jejího vzniku. S počátkem nového tisíciletí je spojen nárůst trestné činnosti, který se týká i zvyšujícího se podílu pachatelů trestné činnosti z řad dětí a mládeže. V současné době se tento vzrůstající trend již ustálil a to zejména díky pozornosti, která je tomuto problému věnována nejen odborníky, ale i celou společností. Závažnou skutečností však zůstává fakt, že vývoj

společnosti přinesl také zvýšené počty delikventů z řad nezletilých, kteří spáchali trestnou činnost v těch nejzávažnějších, často násilných formách.

Až do nedávna společnost dlouhodobě vykazovala nezájem a lhostejnost k trestné činnosti dětí a mládeže. Díky stavu společnosti a změnám v ní nebyla téměř vůbec uplatňována morální výchova. Děti disponují mnohdy nízkým právním vědomím, což může být jedna z bezprostředních příčin jejich protiprávního chování. Výchova k právnímu vědomí dětí i jejich rodičů zůstává v pozadí, stejně jako výchova mravní, nebo se je s ohledem na současný stav morálky a hodnot ve společnosti nedaří optimálně uplatňovat.

Kromě výchovy, je důsledná preventivní činnost základním kamenem, na kterém je nutné stavět při odstranění dětské a mládežnické kriminality. Prevence musí být komplexní. Nemůže se týkat pouze oblasti pedagogické, lékařské a psychologické, ale musí zahrnovat celý systém opatření v sociální oblasti i v legislativě. Všechny subjekty, které se na této prevenci podílejí, musejí svoje působení směřovat do prostředí, v němž probíhá socializace dětí a jejich vývoj.

Nejvýznamnější postavení při výchově a prevenci zaujímá rodina, důležitým činitelem je celý výchovně vzdělávací proces ve škole. Podmínkou účinnosti systému prevence je nutná součinnost všech subjektů a provázanost všech preventivních opatření a aktivit. Komplexně a koordinovaně musí preventivní aktivity na dítě působit ve všech oblastech jeho života, v celospolečenském prostředí i na místní úrovni.

Tak jako v ostatních oblastech života i v případě kriminality dětí je nezbytné zjišťovat její příčiny a tyto následně odstraňovat a eliminovat. Poznatky, které jsou zjištěny, je nutné vyhodnocovat, zobecnit a předávat dál. Jen tak bude možné převzít kontrolu nad vývojem kriminality v této věkové oblasti.

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývá problematikou kriminality dětí a mladistvých jako sociálně patologickým jevem.

Práce je rozdělena do tří teoretických kapitol a obsahuje empirickou část. Věnuje se nejzávažnějším formám kriminality dětí a mládeže, jejímu dlouhodobému vývoji, popisuje její příčiny. Zabývá se systémem preventivních opatření, pozornost věnuje postavení rodiny, školy i funkci sociální pedagogiky. Vymezuje současnou legislativní úpravu, zkoumá vztah mezi výchovou a trestem. Popisuje východiska kriminality dětí a mládeže a při výčtu faktorů, které ji mohou eliminovat, věnuje zvláštní pozornost hranici trestní odpovědnosti a míře jejího vlivu.

V empirické části vychází ze shromážděných teoretických poznatků a hledá odpovědi na otázky, vztahující se k výzkumným problémům, které souvisí s kvantitativními specifiky trestné činnosti dětí a mládeže, s rozdíly v působení některých lokálních prostředí, s rizikovostí nevhodně tráveného volného času a preventivní rolí učitele na základní škole.

ANOTACE A KLÍČOVÁ SLOVA

Anotace

Kriminalita nezletilců jako sociálně-patologický jev. Diplomová práce popisuje kriminalitu dětí a mládeže, se zaměřením na její nejzávažnější formy a vývoj. Analyzuje současný systém prevence kriminality a její legislativní úpravu. Hodnotí příčiny vzniku a východiska tohoto sociálně patologického jevu.

Klíčová slova

Nezletilí, mládež, kriminalita, prevence, výchova, škola, rodina, pedagog, volný čas, média, hranice trestní odpovědnosti.

ANNOTATION AND KEY WORDS

Annotation

Juvenile delinquency as a social-pathological phenomenon. The dissertation describes the children and juvenile delinquency, with a view to it's major forms and development. Analyses the present system of crime prevention and it's legislative form. It assesses the cause of the rise and solutions of this social-pathological phenomenon.

Key words

Infant, juvenils, crime, prevention, education, school, family, pedagogue, free time, media, the limit of criminal responsibility.

LITERATURA A PRAMENY

A. Tištěné prameny:

Zákon č. **218/2003 Sb.**, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

Zákon č. **141/1961 Sb.**, trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. **140/1961 Sb.**, trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

B. Knihy:

Hájek, B., Hofbauer, B., Pávková, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-128-1.

Chmelník, J. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. vydání. Praha: MV ČR – Odbor personální práce a vzdělávání, 1998.

Kaiser, G. *Kriminologie*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1994. ISBN 80-7179-002-8.

Kraus, B., Poláčková, V. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

Kučera, P., Richter, M. *Koncepčnost řešení dětské kriminality*. Praha: Trestní právo, 2004.

Kuchta, J. a kol. *Kriminologie II*. Brno: MU Brno, 1993. ISBN 80-210-0681-1.

Kuchta, J., Válková, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4.

- Kyriacou, Ch.** *Řešení výchovných problémů ve škole.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- Marešová, A.** *K diskusi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých.* Praha: Trestní právo, 1997.
- Matoušek, O., Kroftová, A.** *Mládež a delikvence. 1. vydání.* Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- Matoušek, O., Kroftová, A.** *Mládež a delikvence. 2. vydání.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
- Matoušek, O., Matulová, A., Kopoldová, B., Chalupová, J., Halík, T.** *Práce s rizikovou mládeží.* Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.
- Mühlpachr, P.** *Problémy současné společnosti.* Brno: IMS Brno, 2004.
- Netík, K.** *Kriminální agresor.* Praha: Bull. Stud. a výzkum. odd. Ř SNV, 1991.
- Nikl, J.** *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci.* Praha: PA ČR, 2000. ISBN 80-7251-033-9.
- Novotný, O. Zapletal, J.** *Kriminologie.* Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-08-4.
- Osmančík, O. a kol.** *Násilná kriminalita. Úvodní studie k problematice násilí a násilné kriminality v naší společnosti.* Praha: IKSP, 1992.
- Reuys, E.** *Jak s dětmi trávit volný čas. 2. vydání.* Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-412-5.
- Schelleová, I. a kol.** *Právní postavení mladistvých. 1. vydání.* Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-82-3.

Šípek, J. *Úvod do sociální patologie IV. Kriminalita mládeže.* SNP, 1997.

Večerka, K., Holas, J., Štěchová, M., Diblíková, S., Neumann, J. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí.* Praha: IKSP, 2004. ISBN 80-7338-033-1.

Zapletal, J. *Kriminologie II. Zvláštní část.* Praha: PA ČR, 1996.

Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V. *Kriminalita mládeže. 1. vydání.* Praha: PA ČR, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

C. Jiné zdroje:

Důvodová zpráva Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

D. Internetové stránky:

<http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?o=6&j=16&k=207>, internetové stránky Institutu pro kriminologii a sociální prevenci Praha.

<http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>, internetové stránky Ministerstva vnitra České republiky.

<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=210&CT1=0>, internetové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky.

<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=25976>, internetové stránky Vlády České republiky.

<http://www.otevrenaspolecnost.cz/download/files/coop-projekt.html#11>, internetové

stránky Otevřené společnosti, o.p.s.

<http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=403107&online>,
internetové stránky serveru Aktuálně.cz.

<http://www.rchytka.cz/clanek.aspx?id=67>, internetové stránky Ing. Radima Chytky,
poslance Parlamentu ČR.

<http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?j=39&o=29&k=2750&d=165695>, internetové
stránky Nejvyššího státního zastupitelství.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Anonymní dotazník pro žáky základních škol

Příloha č. 2 – Tabulka znázorňující statistický vývoj kriminality dětí a mládeže v ČR v porovnání s vývojem celkové kriminality ve společnosti v letech 1990-2007

Příloha č. 3 – Tabulky znázorňující statistický vývoj kriminality dětí a mládeže v ČR v porovnání s vývojem kriminality ve společnosti u vybraných druhů kriminality v letech 1996-2007

Příloha č. 4 – Tabulka věkové hranice trestní odpovědnosti v evropských zemích a zemích EU

- a) krádež
- b) poškozování majetku
- c) sprejerství
- d) násilné jednání
- e) užívání drog
- f) šikana
- g) jiné jednání

9. Dopustil/a jste se někdy protiprávního jednání, o kterém se policie nedozvěděla a které nebylo policií vyšetřováno?

- a) ANO
- b) NE

10. Pokud ano, o jaké protiprávní jednání se jednalo?

(odpoví pouze ti žáci, kteří na předchozí otázku odpověděli ANO)

- a) krádež
- b) poškozování majetku
- c) sprejerství
- d) násilné jednání
- e) užívání drog
- f) šikana
- g) jiné jednání

11. Znáte ve svém okolí nějakého vrstevníka, který byl vyšetřován policií pro protiprávní jednání, kterého se dopustil?

- a) ANO
- b) NE

12. Znáte ve svém okolí nějakého vrstevníka, který se dopustil protiprávního jednání, o kterém se policie nedozvěděla a které nebylo policií vyšetřováno?

- a) ANO
- b) NE

13. Pokud jste se dopustil nějakého nevhodného, protiprávního nebo přímo kriminálního jednání, nebo pokud jste se s takovým jednáním setkal u svého vrstevníka, bylo to ve škole nebo mimo školu?

- a) ve škole
- b) mimo školu ve volném čase
- c) takového jednání jsem se nedopustil a ani jsem se s ním neseťkal

14. Jaký je Váš vztah k drogám (mimo alkoholu)?

- a) nikdy jsem je nevyzkoušel/a
- b) již jsem je vyzkoušel/a
- c) užívám drogy

15. Které drogy užíváte nebo jste vyzkoušel/a?

(odpoví pouze ti žáci, kteří u předchozí otázky zvolili odpověď b) nebo c))

- a) marihuana
- b) extáze
- c) hašiš
- d) kokain
- e) heroin
- f) pervitin

Příloha č. 2

Statistický vývoj kriminality dětí a mládeže v ČR v porovnání s vývojem celkové kriminality ve společnosti v letech 1990-2007

Rok	Celková kriminalita	Kriminalita nezletilých	Kriminalita mladistvých
1990	216852	4146	11407
1991	282998	6897	15952
1992	345205	8984	18812
1993	398505	12034	21074
1994	372427	13792	22160
1995	375630	13861	22310
1996	394267	14094	22719
1997	403654	13168	19139
1998	425930	12097	16730
1999	426626	10574	14920
2000	391469	10216	13507
2001	358577	9926	12913
2002	372341	5541	10901
2003	357740	4692	9779
2004	351629	3319	7886
2005	344060	3086	7614
2006	336446	3090	7605
2007	357391	2710	8097

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR a Policejní prezidium ČR

Příloha č. 3

Statistický vývoj kriminality dětí a mládeže v ČR v porovnání s vývojem
kriminality ve společnosti u vybraných druhů kriminality v letech 1996-2007

druhy kriminality	1996	1997	1998	1999	2000	2001
násilná celkem	23 092	23 514	23 777	23 493	22 275	21 943
nezletilí pachatelé	1 335	1 342	1 278	1 490	1 083	1 288
mladiství pachatelé	1 649	1 505	1 350	1 239	1 116	1 149
mravnostní celkem	2 484	2 000	2 771	2 239	1 856	1 955
nezletilí pachatelé	138	149	133	168	171	141
mladiství pachatelé	350	193	221	196	204	181
majetková celkem	301 727	304 039	314 249	306 351	284 295	255 897
nezletilí pachatelé	9 207	9 320	9 312	9 409	7 762	7 214
mladiství pachatelé	17 703	14 992	13 165	11 450	10 260	9 650
hospodářská celkem	25 539	30 156	36 031	42 907	37 632	35 262
nezletilí pachatelé	54	22	35	89	165	70
mladiství pachatelé	373	202	271	237	199	253

druhy kriminality	2002	2003	2004	2005	2006	2007
násilná celkem	23 789	22 358	23 579	21 684	19 171	19 551
nezletilí pachatelé	928	873	705	581	544	498
mladiství pachatelé	1 246	1 235	1 341	1 149	990	1 082
mravnostní celkem	2 046	1 898	1 909	1 849	1 615	1 689
nezletilí pachatelé	119	120	92	104	74	86
mladiství pachatelé	229	194	161	190	175	184
majetková celkem	256 308	253 372	243 808	229 279	221 707	228 266
nezletilí pachatelé	3 419	2 731	1 953	1 786	1 820	1 457
mladiství pachatelé	7 294	6 229	4 701	4 643	4 159	3 966
hospodářská celkem	40 213	31 451	33 464	43 882	39 473	37 981
nezletilí pachatelé	94	120	110	100	101	57
mladiství pachatelé	320	260	221	248	280	212

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR a Policejní prezidium ČR

Příloha č. 4

Tabulka věkové hranice trestní odpovědnosti v evropských zemích a zemích EU

Evropské země a členské země EU	Hranice trestní odpovědnosti
Belgie	18 let
Dánsko	15 let
Finsko	15 let
Bulharsko	14 let
Rumunsko	14 let
Švédsko	15 let
Velká Británie	10 let
Francie	13 let
Itálie	14 let
Německo	14 let
Irsko	10 let
Lucembursko	12 let
Nizozemí	12 let
Portugalsko	16 let
Španělsko	16 let
Rakousko	14 let
Řecko	12 let
Česká republika	15 let
Slovensko	14 let
Slovinsko	14 let
Polsko	13 let
Maďarsko	14 let
Litva	16 let
Lotyšsko	16 let
Estonsko	16 let
Kypr	12 let
Švýcarsko	7 let
Malta	9 let

Skotsko	8 let
Severní Irsko	7 let

Zdroj: Institut pro kriminologii a sociální prevenci Praha